

บทที่ 4

สาเหตุที่ทำให้หนุ่มมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกัน

ในการแต่งวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มาจากรื่องเดียวกัน เราจะพบว่าหากนำเอาอนุภาคในสำนวนต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป สาเหตุที่อนุภาคเหล่านั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น ปราภฏในรามเกียรติ์สำนวนภาคกลาง ล้านนา อีสาน ได้และตะวันตก น่าจะมีสาเหตุดังต่อไปนี้

ประการแรก สาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง

วิลเลียม แบสคอม (William Bascom) นักมานุษยวิทยาพูดถึงหน้าที่ของนิทานหรือจุดประสงค์ในการเล่านิทานไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อความสนุกสนาน
2. เพื่อใช้อธิบายพิธีกรรม
3. เพื่อให้การศึกษา
4. เพื่อรักษาพฤติกรรมของหมู่ให้เป็นไปตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมา¹

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล กล่าวว่า ความคล้ายคลึงกันของนิทานท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ไม่แปลกประหลาดอันใด ทั้งนี้เพราะนิทานเป็นวรรณกรรมที่แพร่กระจายได้กว้างขวางที่สุด ตัวอย่างเช่น เรื่องรามายณะของอินเดียซึ่งปรากฏแพร่หลายในเอเชียอาคเนย์ เป็นต้น การศึกษาเปรียบเทียบนิทานท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ท้าทายนักวรรณกรรมทั้งหลาย เพราะแม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันแต่เมื่อไป

¹William Bascom, "Four Functions of Folklore," in The Study of Folklore (n.p., n.d.), 279 - 298. อ้างถึงใน ศิราพร ธิตะฐาน, "รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), 31.

ปรากฏในท้องถิ่นต่างกัน ด้วยจุดประสงค์ในการเล่าหรือแต่งหรือนำเสนอต่างกันทำให้รามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกันไป²

ประการที่สอง สาเหตุจากอิทธิพลทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้แต่ง

ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล กล่าวว่า การที่นิทานแต่ละท้องถิ่นต่างกันนอกจากวัตถุประสงค์ของผู้แต่งแล้ว อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้แต่งอาจส่งผลให้ผู้แต่งสามารถดัดแปลงเรื่องรามเกียรติ์ให้มีรายละเอียดต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความเป็นท้องถิ่นของตนด้วย นอกจากนี้ อิทธิพลของวัฒนธรรมของสังคมแต่ละท้องถิ่น ย่อมจะทำให้นิทานเรื่องนั้น ๆ มีทั้งลักษณะร่วม และลักษณะที่ต่างกันได้³

สุทธิธิ์ ชูชาติ กล่าวว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในงานวรรณกรรมไม่ได้เกิดจากจิตอิสระ หรือ จินตนาการเลื่อนลอยที่ไม่มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมรองรับ ผลงานของนักประพันธ์ย่อมได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางสังคมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง⁴

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า ถึงแม้วรรณกรรมจะมีแหล่งกำเนิดที่เดียวกันก็ตาม แต่เมื่อเข้าไปเจริญในท้องถิ่นอื่นในระยะเวลาอันยาวนาน ย่อมจะมีการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม เสริมแต่งในสมัยต่อมา เป็นเหตุให้วรรณกรรมได้คลี่คลายไปตามแนวปรัชญาชีวิตของสังคมนั้น ๆ และเรื่องใดตอบสนองแนวคิด ความเชื่อของสังคมได้มาก วรรณกรรมเรื่องนั้นก็จะเป็นเรื่องที่ชื่นชอบของชาวท้องถิ่น และมีการแพร่กระจายได้มากกว่าวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ฉะนั้นวรรณกรรมท้องถิ่นหนึ่งย่อมตอบสนองค่านิยม แนวคิด และปรัชญาชีวิตสังคมของท้องถิ่นนั้น วรรณกรรมนั้นจึงจะเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสังคมนั้นได้ยาวนาน⁵

สุกัญญา อุยตระกูล กล่าวว่า เมื่อวรรณคดีจากท้องถิ่นหนึ่งส่งทอดมาสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง นอกจากวัตถุประสงค์ของผู้แต่งที่จะปรับเปลี่ยนวรรณคดีเรื่องนั้นแล้ว สิ่งที่คุณแต่งต้องคำนึงถึง คือ จารีตนิยมของวรรณคดีท้องถิ่น วรรณคดีแต่ละท้องถิ่นย่อมมีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีความนิยมในบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกัน เมื่อนำเรื่องจากถิ่นอื่นเข้ามาผู้แต่งย่อมดัดแปลงเรื่องนั้น ๆ ให้เข้ากับกรอบแบบแผนที่นิยมในท้องถิ่น อันได้แก่ รูปแบบคำประพันธ์ของท้องถิ่น การดำเนินเรื่อง

²ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล, “เปรียบเทียบลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่นลานนาอีสาน และภาคใต้,” ใน วรรณกรรมลานนา, เล่ม 1 (เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์, 2527), 284.

³เรื่องเดียวกัน, 284.

⁴สุทธิธิ์ ชูชาติ, “โลกทัศน์ชาวลานนา ศึกษาจากคำวาทพราหมณ์,” สังคมศาสตร์ 6, 2 (ตุลาคม – มีนาคม 2527) : 37.

⁵ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2525), 157.

อนุภาค (motif) ที่เป็นแบบแผน ลีลาโวหาร ความเปรียบเทียบ ๑ คำนิยมต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นยังเกิดจากสังคม และวัฒนธรรม ผู้แต่งต้องการบรรยายละเอียดในการพรรณนาภาพสังคม และวัฒนธรรมในเรื่องให้สอดคล้อง และเข้ากันได้กับท้องถิ่น⁶

ประการที่สาม สาเหตุเกิดจากลักษณะการเล่า และลักษณะผู้ฟัง

ประคอง นิมมานเหมินท์ กล่าวว่า สาเหตุที่นิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสำนวนกัน อาจเกิดจากสาเหตุ ดังนี้

1. ผู้เล่านิทาน นักเล่านิทานอาจจะจำเรื่องราวที่ไม่เหมือนกัน ผู้เล่าบางคนความจำดีสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้ใกล้เคียงกับเรื่องที่เล่ามา แต่ผู้เล่าบางคนอาจลืมบางส่วนของนิทาน ก็อาจทำให้เรื่องที่เล่ามีขนาดสั้นไปจากเดิม นอกจากนั้นลีลาในการเล่าของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันด้วย

2. ผู้ฟังนิทาน นิทานเรื่องเดียวกันเมื่อเล่าให้คนต่างวัยฟัง ผู้ฟังแต่ละคนอาจมีความสนใจไม่เหมือนกัน เช่น คนที่สนใจธรรมะ ผู้เล่าก็อาจเล่าโดยการเน้นคติธรรมคำสอนมาก ผู้เล่าจำเป็นต้องปรับเรื่องให้เหมาะสมกับผู้ฟัง⁷

Albert Lard กล่าวว่า โดยปกตินักเล่านิทานจะไม่ใช้วิธีท่องจำนิทานตามที่บันทึกไว้ในหน้าจอ หรือตามที่ได้ยินได้ฟังมา เพราะเขาไม่คิดว่าสำนวนที่เป็นตัวเขียน หรือ มุขปาฐะ เป็นสิ่งที่เขาต้องสืบทอดหรือมีความศักดิ์สิทธิ์ถึงขนาดต้องท่องจำตามนั้น ดังนั้นนักเล่านิทานมักเล่านิทานด้วยลีลาเฉพาะของตนเองไม่ซ้ำแบบใครอันเป็นเหตุให้นิทานเกิดเป็นสำนวนต่าง ๆ ในการเล่านิทานขยายความ โดยใช้จินตนาการตกแต่งประดับประดาให้ฉากสวยงาม และให้เรื่องสนุกสนานน่าตื่นตึ่งยิ่งขึ้น ลำดับเหตุการณ์ตามที่เห็นสมควรนำอนุภาคจากเรื่องอื่นมาใส่ปนเข้าไปหรืออาจนำมาจากเรื่องเดียวกัน แต่เป็นคนละสำนวนหรือผู้เล่าอาจสับสนนำตอนใดตอนหนึ่งในเรื่องเดิมทิ้งไป เพราะฉะนั้นการเล่าจึงขึ้นอยู่กับผู้ฟัง หากนักเล่านิทานเห็นว่า ผู้ฟังไม่ชอบซึ่งอาจจะด้วยเนื้อ

⁶สุกัญญา อุตระกุล, “การปรับเปลี่ยนวรรณคดีท้องถิ่นที่รับจากที่อื่น : ท้าวจันทะโครพ และท้าวโศวตฺรของอีสาน,” ใน วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 133 – 134.

⁷ประคอง นิมมานเหมินท์, นิทานพื้นบ้านศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), 66.

เรื่องของนิทานเรื่องนั้นหรือเป็นเพราะลีลาของคนที่ตาม เขาจะย่อเรื่องนั้นให้จบเร็ว ๆ ดังนั้น นิทานเมื่อตกไปอยู่ต่างท้องถิ่นกัน ความสั้นยาวจึงมีไม่เท่ากัน⁸

ศิริพร ชิตะฐาน กล่าวว่ นิทานเรื่องเดียวกันอาจมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

1.การละความหรือตัดความบางตอนออก เพราะเห็นว่าไม่สำคัญ อาจเกิดจากเพราะความนั้นไม่เคยชิน ขัดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของสังคม

2.การเปลี่ยนรายละเอียด เพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของผู้ฟัง จะได้เข้าใจง่าย

3.การขยายความ เรื่องที่ขยายมักเกี่ยวกับความคิด ทศนคติของผู้เล่า หรือการสอดแทรกความเชื่อ และแนวจริยธรรมในสังคม

4.การผนวกเรื่อง อาจเกิดจากเพราะผู้เล่าสับสน นำเอาเหตุการณ์ในนิทานเรื่องอื่นเข้ามาปน

5.การสลับเหตุการณ์ หรือสลับบทบาทของตัวละคร เกิดจากผู้เล่าจำสับสน หรือเห็นว่าเหตุการณ์แต่ละตอนมีความสำคัญเท่ากัน จะเล่าตอนไหนก่อนก็ได้

6.การอนุรักษ์ตนเอง ได้แก่การรักษาจุดเด่น หรือแก่นของเรื่องไว้

จากการศึกษารามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์พบว่าการที่รามเกียรติ์มีหลายสำนวน และแตกต่างกันมีสาเหตุทั้งจากวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง อิทธิพลทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้แต่ง และเกิดจากลักษณะการเล่าของผู้เล่า และความสนใจของผู้ฟังในท้องถิ่นด้วย ซึ่งสามารถศึกษารายละเอียดของสาเหตุดังกล่าวได้ต่อไปนี้

1.ผู้แต่งต้องการให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน

2.ผู้แต่งต้องการสอนหลักพุทธศาสนา

3.ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดขนบ ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

4.ผู้แต่งรับอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์จากสำนวนอื่น ๆ และจากอนุภาคในวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องเดียวกัน

⁸Albert Lard, The singer of Tales (Massa Chusetts : Harvard University Press, 1960), 79.

⁹ศิริพร ชิตะฐาน, “รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน,” 31.

1. ผู้แต่งต้องการให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน

ในเมื่อผู้แต่งแต่งรามเกียรติ์เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ผู้แต่งจึงมักสร้างเหตุการณ์ที่ตัวเองชอบใจไว้ก่อน ซึ่งหากผู้แต่งชอบใจมากก็สามารถแต่งเรื่องให้สนุก และได้อารมณ์ตามใจผู้แต่งมากยิ่งขึ้น เช่น ผู้แต่งชอบใจตัวละครหนุมาน ผู้แต่งก็ย่อมสร้างให้หนุมานมีลักษณะตามความพึงใจของตน เพราะฉะนั้นตัวละครหนุมานในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ อาจมีบุคลิกลักษณะที่ไม่เหมือนกันเนื่องจากความพึงพอใจของผู้แต่งในการสร้างให้หนุมานเป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการต่างกัน ผู้แต่งบางคนอาจชอบใจหนุมานมากก็อาจเน้นตัวละครหนุมานมากเป็นพิเศษ และเสริมแต่งเรื่องตามจินตนาการของตน เช่น การเน้นเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการผจญภัยของตัวละครเป็นพิเศษ และเพิ่มเหตุการณ์ที่มหัศจรรย์ตามจินตนาการของผู้แต่ง ผู้แต่งบางคนอาจได้รับอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเข้ามาจึงนำเสนอหนุมานที่สอดคล้องกับความเป็นท้องถิ่น และช่วยตอบสนองความสนใจของผู้ฟังด้วย นั่นคือการเน้นความบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นประการสำคัญ เพราะฉะนั้นหากผู้แต่งต้องการตอบสนองอารมณ์ของผู้อ่าน ผู้แต่งจึงจำเป็นต้องสร้างตัวละคร หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ให้มีลักษณะที่แปลกกว่าตัวละครอื่น ซึ่งสามารถแยกประเด็นของการสร้างความบันเทิงแก่ผู้อ่านได้ดังนี้

1.1 การสร้างตัวละคร

1.2 การเล่าเรื่อง

1.1 การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ดูรายละเอียดได้ที่บทที่ 2 และ 3 ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะเน้นการสร้างตัวละครที่ปรากฏร่วมกันในลักษณะ ดังนี้

1.1.1 กำเนิดที่มหัศจรรย์ของตัวละคร

1.1.2 ลักษณะพิเศษของตัวละคร

1.1.3 การออกผจญภัย

1.1.4 การได้รับอำนาจพิเศษ

1.1.5 ความสามารถของตัวละคร

1.1.1 กำเนิดที่มหัศจรรย์ของตัวละคร

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หนุมานเกิดจากพระอิศวรแบ่งกำลัง และเทพอาวุธของพระองค์ให้พระพายนนำไปซัดเข้าปากนางสวาหะ

รามเกียรติ์ฉบับล้านนา

เรื่อง **หอรมาน** หอรมานเกิดจากน้ำอสุจิของพระยาศรีภานุที่หลังออกมาเมื่อเกิดกามราคะที่เห็นนางยักษ์คันธัพพีนารายณ์อย่างสวยงาม นางยักษ์เห็นด้วยตาพิยจึงเอามือรองรับ แล้วนำไปเทใส่ปากหญิงดาบอดคนหนึ่ง

เรื่อง **ปรัมมเหียร** หอรมานเกิดจากนางคันธัพพีนาน้ำกามของพระยาศรีภานุที่เกิดราคะเมื่อเห็นนางพื่อนร่าเริงปากนางกาสิ ต่อมานางกาสิตั้งครรภ์นาน 10 เดือนก็ให้กำเนิดหอรมาน

เรื่อง **พรมจักร** หอรมานเกิดจากพระยาแก้ววดีซึ่งเป็นมนุษย์สมสู่กับนางวานรจนเกิดหอรมานมีรูปร่างเหมือนมารดา

เรื่อง **ลังกาสิบโห** อนุมอมเกิดจากนางไฟคิมนี้ปัสสาวะของพญาลม ต่อมานางตั้งครรภ์ครบ 10 เดือน ลูกก็ออกมาจากปากของนางเหาะขึ้นกลางอากาศสูง 80 โยชน์ พญาลมตั้งชื่อลูกว่า อนุมอม

เรื่อง **อุสสาหารส** หอรมานเกิดจากพญาลมไปมีความสัมพันธ์กับนางภรณีซึ่งเป็นมนุษย์

รามเกียรติ์ภาคอีสาน

เรื่อง **พระลักพระลาม** หุละมานเกิดจากลิงพระรามมีความสัมพันธ์กับนางแพงศรี (ทั้งสองไปกินผลไม้โคกกิ่งที่ทำให้ทั้งสองกลายเป็นลิง)

เรื่อง **พระรามชาดก** หุละมานเกิดจากลิงพระรามมีความสัมพันธ์กับลิงแพงสี

รามเกียรติ์วัดขนอน

(ไม่กล่าวไว้)

รามเกียรติ์วัดควนเกย

หุมนานเกิดจากน้ำอสุจิของพระอิศวรที่หลังออกมาเมื่อเกิดกามราคะที่เห็นความงามของนางนารายณ์แปลง พระนารายณ์ร่อนน้ำกามของพระอิศวรใส่พระหัตถ์แล้วนำไปฝากพระพายให้พัดไปเข้าครรภ์ของนางสวาหะ

1.1.2 ลักษณะพิเศษของตัวละคร

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หนุมานอยู่ในครรภ์ของนางสวาทะ 30 เดือน คลอดในวันอังคาร เดือนสาม ปีขาล มีรูปร่างเป็นวานรเผือกเพศผู้ เฝ่นออกจากปากมารดา เหาะขึ้นไปบนฟ้าแล้วกลับมาลอยตรงหน้ามารดา มีรัศมีโชติช่วง มีกลิ่นทล ขนเพชร เขี้ยวแก้ว เวลาแสดงฤทธิ์จะหาวเป็นดาวเป็นเดือนและ ตะวัน มีแปดกร สี่หน้า รูปร่างจะสูงใหญ่เท่าสวรรค์ชั้นพรหม

รามเกียรติ์ล้านนา

เรื่อง **หอรมาน** หอรมานอยู่ในครรภ์ของมารดา 10 เดือนก็คลอดออกมา มีอิทธิฤทธิ์ เหาะได้ พุดจาคำใดจะเป็นตะวันออกมา 7 ดวง คนทั้งหลายเรียกว่า “ ห่อน้ำมาน ” มีใบหน้าเหมือนวานร

เรื่อง **ปรั้มเหียร** หอรมานอยู่ในครรภ์มารดา 10 เดือนก็คลอดออกมา มีอิทธิฤทธิ์มาก

เรื่อง **พรหมจักร** หรमारเป็นวานรตัวใหญ่ มีกำลังและอิทธิฤทธิ์มาก เหาะได้ ดำดิน ดำน้ำ เดินในน้ำได้ ชื่อว่า หรमार

เรื่อง **ลังกาสิบโ** อนุ่มอมเป็นวานรเผือก มีฤทธิ์มาก

เรื่อง **อุสตาบารส** หอรมานเป็นวานรที่มีรูปร่างใหญ่เท่าม้าอัสดร มีกำลังเท่าช้างสาร 10 ช้างรวมกัน เหาะได้รวดเร็ว และยังมีความฉลาดพูดภาษามนุษย์ได้

รามเกียรติ์ภาคอีสาน

เรื่อง **พระลักพระลาม** หุละมานสามารถเรียนศาสตร์จบในท้องแม่ เหาะไปคาบพระจันทร์ 8 ดวง

เรื่อง **พระรามชาดก** (ไม่กล่าวไว้)

รามเกียรติ์วัดขนอน

หนุมาน เป็นวานรขาว มีขนเพชร หาวเป็นดาว เป็นเดือน

รามเกียรติ์ควนเกย

หนุมานเป็นวานรเผือก มีมงกุฎ และขนเพชร มีอิทธิฤทธิ์ เหาะได้

1.1.3 การออกผจญภัย

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หลังจากที่หนุมานเป็นทหารของพระรามหนุมานมีหน้าที่ในการฆ่ายักษ์จำนวนมาก อาทิ สหัสเดชะ วิรุณจำบัง ไมยราพ และตรีเมฆ เป็นต้น สุดท้ายหนุมานก็สามารถเอาชนะศัตรูได้ทุกครั้ง ในการออกผจญภัยหนุมานมักได้พบกับหญิงงามและไปมีความสัมพันธ์ด้วยถึง 5 คน ก็ือนางบุษมาลี นางเบญกาย นางสุพรรณมัจฉา นางวานริน และนางสุวรรณกัณฐมา หนุมานมีบุตรกับนางสุพรรณมัจฉา ชื่อ มัจฉานุ และมีบุตรกับนางเบญกาย ชื่อ อสุรผัด

รามเกียรติ์ล้านนา

เรื่อง หอрман หอрманไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา รบกับพระยาปิตตหลุ่ม รบกับพระบุตรพระเทียมน ตอนจองถนนเหวี่ยงของหอрманตกลงไปในทะเล นางปلامากินเหวี่ยงหอрманจนให้กำเนิดบุตร ชื่อ หัททยิ

เรื่อง ปรัมมเหียร เหมือนกับในฉบับหอрман ตอนจองถนนเหวี่ยงของหอрманตกลงไปในทะเล นางปلامากินเหวี่ยงหอрманจนให้กำเนิดบุตรชื่อ หัตถยิ แต่ไม่ได้อยู่กับบุตร

เรื่อง พรหมจักร หรมารไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา ช่วยพระยาพรหมจักรที่เมืองบาดาล ตอนจองถนนเหวี่ยงของหรมารตกลงไปในทะเล นางนาคมาลิกามาฉิมเหวี่ยงจนให้กำเนิดบุตร ชื่อ หริยิ

เรื่อง ลังกาสิบโห อนุมอมไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา สู้กับไวกัน ไวลาบ อินทลิตา คุณนภา สหสา และไฟมไลคัน

เรื่อง อุตสาบารส หอрманช่วยพระยาพานพรหมทัตต์กุมารสืบข่าวว่ามีใครคิดร้ายต่อพระองค์บ้าง ต่อมารบแพ้พระบารสจึงยอมเป็นข้ารับใช้พระบารส มีหน้าที่สืบข่าวให้พระบารสเช่นเดียวกัน

รามเกียรติ์อีสาน

เรื่อง พระลักพระลาม หุละมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา จองถนน สู้กับท้าวกำป็น สู้กับยักษ์ รบกับชีวหา สู้กับพญาสาบมะนาสวน เป็นต้น การผจญภัยทำให้หุละมานมีสนมถึงสามพันคน

เรื่อง พระรามชาดก หุละมานช่วยพญารามราชสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา จองถนน รบกับปลาอานนท์ รบกับชีวหา ออกรบกับพญาปิตตะลุม รบกับเจ้ากุมารบุตรนางสุตโท ต่อสู้กับพระกุมาร เป็นต้น ตอนจองถนนหุละมานมีความสัมพันธ์กับนางนาคจนมีบุตร ชื่อ วสุยิ

รามเกียรติ์วัดขนอน

หนุมานช่วยพระรามสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา ออกรบกับอินทรชิต วิรุณมุข บรรลัยกัลป์ ตอนออกผจญภัยหนุมานได้ภรรยา 2 คน คือ นางบุษมาลี และนางสุวรรณกันยุมา

รามเกียรติ์วัดควนเกย

หนุมานช่วยพระรามหาตำราไปเมืองลงกา

1.1.4 การได้รับอำนาจพิเศษ

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

วันหนึ่งหนุมานได้ไปหักโค่น และเก็บผลไม้ในอุทยานของพระอุมากิน จนถูกพระอุมาสวามีให้กำลังถดถอยลงครั้งหนึ่ง ต่อเมื่อพระรามได้ลูบหลังตลอดทางจึงฟื้นกำลัง ต่อมาหลังจากที่พระรามลูบหลังแล้ว หนุมานจึงมีกำลังมาก หนุมานสามารถเหาะเหิน เดินอากาศ แปลงกายได้ เมื่อตายหากมีลมพัดมาจะฟื้นขึ้นได้

รามเกียรติ์ล้านนา

เรื่อง หอมนาน วันหนึ่งหอมนานได้เหาะขึ้นไปยึดห้วงพระอาทิตย์ เพราะเข้าใจว่าเป็นผลมะเดื่อ จึงถูกรศมีของพระอาทิตย์เผาจนเหลือเพียงเปลือกหอยหนึ่งติดอยู่ที่ห้วง พระอาทิตย์คิดว่าคงเป็นผู้มีบุญมาเกิดจึงชุบชีวิตหอมนานขึ้นมาและให้มีฤทธิ์เพิ่มขึ้น จะเนรมิตกายเป็นอะไรก็ได้ หอมนานในเรื่องหอมนานจึงมีฤทธิ์มาก

เรื่อง ปรีมมเหียร วันหนึ่งหอมนานเหาะไปกินพระอาทิตย์ เพราะเข้าใจว่าเป็นผลไม้สีแดงจึงถูกพระอาทิตย์เผาเหลือเพียงเปลือกหอยหนึ่ง พระอาทิตย์จึงชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ ให้มีฤทธิ์กว่าเดิม เนรมิตเป็นสิ่งที่ใครก็ได้ตามใจปรารถนา

เรื่อง พรหมจักร (ไม่กล่าวไว้)

เรื่อง ลังกาสีโห หนุมานเป็นวานรที่ซุกซน วันหนึ่งไปรังควานพระฤๅษีในป่า พระฤๅษีสาปให้หนุมานเจ็บป่วย ถอยแรง หากจะหายจากโรคจะต้องให้เจ้าลัมมาเอามือลูบหลัง 3 ครั้ง แล้วจะมีกำลังยิ่งกว่าเดิม ต่อมาเมื่อไปเป็นทหารของเจ้าลัมมา เจ้าลัมมาจึงลูบหลังให้ทำให้เป็นวานรที่มีฤทธิ์มาก

เรื่อง อุตสาบารส (ไม่กล่าวไว้)

รามเกียรติ์อีสาน

เรื่อง พระลักพระลาม (ไม่กล่าวไว้)

เรื่อง พระรามขาดก (ไม่กล่าวไว้)

รามเกียรติ์วัดขนอน

(ไม่กล่าวไว้)

รามเกียรติ์วัดควนเกย

วันหนึ่งหนุมานหะไปยี่ครตพระอาทิตย์เพราะเข้าใจว่าเป็นผลไม้สีแดง กินได้ จึงถูกพระอาทิตย์เผาไหม้เป็นผงธุลี เหลือแต่กระดูก พระอาทิตย์จึงชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ ให้มีกำลังเพิ่มขึ้น

1.1.5 ความสามารถของตัวละคร

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หนุมานมีความสามารถในการใช้กลอุบายต่าง ๆ การล่อลวงศัตรู มีฝีมือด้านการรบ

รามเกียรติ์ล้านนา

เรื่อง หอрман หอрманหะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ มีฝีมือในการล่อลวงศัตรูและการรบ

เรื่อง ปรัมมเหียร หอрманหะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ มีฝีมือในการล่อลวงศัตรูและการรบ

เรื่อง พรหมจักร หอрманหะเหิน เดินอากาศได้ แปลงกายได้ มีฝีมือด้านการรบ
เรื่อง ลังกาสิบโห อนุ้มอมสามารถหะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ มีฝีมือด้านการล่อลวงศัตรู และการรบ

เรื่อง อุตสาบารส หอрманหะเหิน เดินอากาศได้

รามเกียรติ์อีสาน

เรื่อง พระลักพระลาม หุละมานมีกำลังมากต้องหาที่ยืนทุกครั้งเวลาจะหะไปทำงาน

เรื่อง พระรามขาดก หุนละมานมีกำลังมากเมื่อจะเหาะต้องหาที่ยืนมิเช่นนั้นแผ่นดินจะทรุดได้

รามเกียรติ์วัดขนอน

หุนละมานมีความสามารถในการรบ เหาะได้ แปลงกายได้ นอกจากนั้นยังสามารถใช้คาถาหาชะลวยได้ หุนละมานเคยใช้คาถาเป่าพระฤๅษีให้เ็นคูตนและพาไปฝากตัวกับทศกัณฐ์

รามเกียรติ์ควนเกย

หุนละมานสามารถเหาะเหิน เดินอากาศได้ ดำน้ำ และดำดินได้

จากการศึกษาด้านการสร้างตัวละครในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ พบว่าผู้แต่งจะสร้างความความบันเทิงแก่ผู้อ่านโดยการสร้างตัวละครให้มีความแปลกกว่าตัวละครอื่น เน้นความสามารถและการผจญภัยของตัวละคร ผู้แต่งจะสร้างตัวละครตั้งแต่ชาติกำเนิดที่มหัศจรรย์ ลักษณะพิเศษของตัวละคร การผจญภัยของตัวละครกับศัตรู นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างให้หุนละมานได้รับอำนาจพิเศษเพื่อให้มีความสามารถยิ่งขึ้น เช่น พระอาทิตย์ และพระฤๅษีต่างให้พรเพื่อให้มีอิทธิฤทธิ์กว่าเดิม ผู้แต่งยังสร้างความสนุกของเรื่องโดยการให้หุนละมานมีความสามารถในการแปลงกาย เหาะเหิน เดินในอากาศ ดำดิน และดำน้ำได้ มีความสามารถในการล่อลวงศัตรู และมีฝีมือด้านการรบมากกว่าตัวละครอื่น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นความสามารถ และความพิเศษของหุนละมานที่มีเหนือกว่าวรรณกรรมดา และทหารพระรามด้วยกัน

1.2 การเล่าเรื่อง

จากการศึกษาการเล่าเรื่องเพื่อความบันเทิงแก่ผู้อ่านพบว่าในรามเกียรติ์สำนวนต่าง ๆ มีการเล่าเรื่องที่มีลักษณะดังนี้

1.2.1 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน

1.2.1.1 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน ความเหมือนกัน

1.2.1.2 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน แต่เปลี่ยนแปลงรายละเอียด

1.2.2 การเพิ่มเหตุการณ์

1.2.3 การรวบรัดเหตุการณ์

1.2.1 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน

1.2.1.1 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน ความเหมือนกัน

การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน ความเหมือนกันในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ สาเหตุที่เล่าเหมือนกันเพราะต้องการให้เรื่องสนุก เหตุการณ์ที่เล่าเหมือนกันมีดังนี้

การเล่าเหตุการณ์	ร.1	ร.ห	ร.ป	ร.พ	ร.ก	ร.อ	ร.ร	ร.ล	ร.ช	ร.ค
หนุมานสืบท้าวนางสีดา	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-
หนุมานลองดีพระฤๅษี	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-
หนุมานเข้าลังกา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-
หนุมานผูกผมทศกัณฐ์	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	-	-
หนุมานพบนางสีดาและทูลข่าวพระราม	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-
ทหารจับหนุมาน แต่ฆ่าหนุมานไม่ได้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-
หนุมานบอกวิธีที่ทำให้ตัวเองตาย	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-
หนุมานเผาลังกา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-
หนุมานกระโดดลงมหาสมุทร เพราะไฟติดที่หาง	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-
หนุมานกลับไปทูลพระรามเรื่องนางสีดา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-
หนุมานจองถนน	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓
หนุมานมีบุตร	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	-	-
หนุมานไปช่วยพระรามที่เมืองบาดาล	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-

การเล่าเหตุการณ์	ร.1	ร.ห	ร.ป	ร.พ	ร.ก	ร.อ	ร.ร	ร.ด	ร.ข	ร.ค
ห นู ม า น ร บ กั บ มัจฉานู	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	-	-
ห นู มานเก็บยารักษา พระลักษมณ์	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	-
ห นู มานลวงเอากล่อง ดวงใจของทศกัณฐ์	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	-
ห นู ม า น ร บ กั บ พระมงกุฎ พระลบ	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-

ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนา คือ เรื่อง หอราแมน ปรีมเหียร พรหมจักร ลังกาสีบท และอุสสาหารส ผู้แต่งมักจะเล่าเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับการผจญภัย และความสามารถของตัวละคร การผจญภัยของตัวละครจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านตื่นตาตื่นใจ และมองเห็นหนูมานมีอิทธิฤทธิ์เหนือกว่าวานรธรรมดาโดยทั่วไป โดยเฉพาะการให้หนูมานมีชีวิตที่โลดโผนจากการไปเป็นทหารรับใช้พระราม เช่น การช่วยพระรามทำศึกต่าง ๆ ศึกแต่ละครั้งทำให้ผู้อ่านเห็นความสามารถของหนูมาน รวมไปถึงมองเห็นการใช้สติปัญญาของหนูมานที่ทำให้หนูมานสามารถปราบยักษ์ได้ เช่น ตอนหนูมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา มีการผจญภัยของหนูมานจนกระทั่งหนูมานเผาลงกาจนวอดวาย เหตุการณ์ตอนไฟติดที่หางหนูมาน แล้วหนูมานพยายามกระโดดลงทะเล เป็นเหตุการณ์ที่ผู้อ่านรู้สึกสนุกที่เห็นภาพของหนูมานตอนที่กำลังหาทางช่วยตนเอง ตอนจองถนน หนูมานต้องใช้ความพยายามเพื่อช่วยให้พระรามพาไพร่พลไปฝั่งลงกาได้ ตอนหนูมานไปช่วยพระรามซึ่งถูกไมยราพ (นาค, ยักษ์) ลักไปเมืองบาดาลหนูมานต้องผจญภัยกับนาค และยักษ์จนสามารถฆ่านาคและยักษ์ได้ ตอนหนูมานไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์ หนูมานต้องใช้ความเพียรในการหายาให้ทันก่อนที่พระลักษมณ์จะสิ้นชีพ ตอนหนูมานล่อลวงเอากล่องดวงใจของยักษ์ (ทศกัณฐ์) หนูมานต้องหาวิธีเอากล่องดวงใจจากยักษ์เพื่อมิให้ยักษ์จับตัวได้ นอกจากนั้นยังมีตอนหนูมานรบกับมัจฉานู ตอนหนูมานรบกับพระมงกุฎ พระลบ เป็นตอนที่ผู้อ่านจะสนุก เพราะเห็นความสามารถของหนูมานที่มีเหนือกว่าวานรอื่น

ในรามเกียรติ์อีสานเรื่อง พระลักพระลาม และพระรามชาดก มีตอนหนูมานสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หนูมานลงดีพระนารายณ์ หนูมานเข้าลงกา หนูมานเผาลงกา หนูมานจองถนน หนูมานไปช่วยพระรามซึ่งถูกยักษ์ลักพาไปที่เมืองบาดาล หนูมานรบกับบุตร

ในรามเกียรติ์ฉบับวัดขนอน และรามเกียรติ์วัดควนเกย ก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกัน ในรามเกียรติ์วัดขนอน ผู้แต่งประสงค์จะไปแสดงหนังใหญ่จึงเลือกเฉพาะตอนสำคัญ เช่น หนุมานอาสาไปเฝ้าล่องดวงใจของทศกัณฐ์ ส่วนในรามเกียรติ์วัดควนเกยมีตอนจองถนน

นอกจากนั้นในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นมีเหตุการณ์บางเหตุการณ์เหมือนกับรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ จะไม่ปรากฏตอนที่น่าสนใจ เช่น เรื่อง **ลังกาสิบโห** มีตอนหนุมานออกรบกับไวยกัน (ภานุราช) หนุมานทำลายพิธีลัทธิของขุนนภา (กุมภกรรณ) หนุมานออกรบสหสา (สหเสตะ) หนุมานออกรบกับไฟมโกลัน (บรรลัยกัลป์)

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** มีตอนสำคัญ ๆ ที่รามเกียรติ์ท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะไม่นำเสนอ เช่น ตอนโมกษะลัก (กุมภกรรณ) ซึ่งมีบทบาทในการทำศึกบ่อยครั้งที่สุด กุมภกรรณในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะออกรบกับฝ่ายพระรามและทำพิธีต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ พิธีทนต์ พิธีลัทธิของโมกษะลัก เพราะฉะนั้นกุมภกรรณจึงจัดว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อฝ่ายทศกัณฐ์ การที่ผู้แต่งดึงตอนกุมภกรรณทำพิธี และตอนที่กุมภกรรณแผลงหอกถูกพระลักษมณ์ เป็นตอนที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ได้ง่าย

1.2.1.2 การเล่าเหตุการณ์เดียวกัน แต่เปลี่ยนแปลงรายละเอียด

ตอนหนุมานไปเป็นทหารของพระราม

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หนุมานไปเป็นทหารของพระรามเพราะนางสวาหะบอกหนุมานว่าหากใครเห็นลักษณะพิเศษของหนุมาน ให้หนุมานเป็นข้ารับใช้ของคนนั้น ครั้นพระรามเห็นลักษณะพิเศษของหนุมาน หนุมานจึงยอมเป็นทหารของพระราม ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นล้านนาเรื่อง **หอรมาน** และ**ปรัมมเหียร** สาเหตุที่หนุมานเป็นทหารของพระราม เพราะสุกรีพเนาะนำหนุมานให้พระรามรู้จัก ต่อมาหนุมานต้องทดสอบความสามารถของตนเองให้พระรามเห็นเสียก่อนที่จะทำงานให้พระรามได้ เรื่อง **พรหมจักร** หรมารเป็นทหารของพระยาพรหมจักร เพราะพระยาพรหมจักรช่วยให้พระยาภาวีนทราชบิดาของหรมารครองเมืองได้ดังเดิม พระยาภาวีนทราชจึงยอมช่วยพระยาพรหมจักรรบกับยักษ์ หรมารซึ่งเป็นบุตรจึงจำเป็นต้องอุทิศตนช่วยพระยาพรหมจักรไปด้วย เรื่อง **ลังกาสิบโห** อนุมอมเป็นทหารของเจ้าลัมมาเพราะหมอมหิ (พิเภก) แนะนำอนุมอมให้เจ้าลัมมารู้จัก เรื่อง **อุสตาบารส** หอรมานเป็นทหารของพระยาพานพรหมทัตต์กุมาร และพระบารสเพราะรบแพ้ทั้งสองจึงยอมอุทิศตนเป็นข้ารับใช้รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานเรื่อง **พระลักพระลาม** และ**พระรามขาดก** หนุมานเป็นทหารของพระราม เพราะหนุมานเป็นบุตรของพระราม หนุมานจึงต้องทำหน้าที่ทหารเพื่อช่วยบิดาทำสงคราม ส่วน

รามเกียรติ์วัดควนเกย หนุมานเป็นทหารของพระราม เพราะนางสวาทะบอกหนุมานว่าหากใครเห็นลักษณะพิเศษของหนุมานคนนั้นคือ บิดาของหนุมาน

ตอนหนุมานไปพักอาศัยพระฤๅษี

ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น เช่น เรื่อง หอมนาน ปรีมมเหียร พรหมจักร และ ลังกาสีโห หนุมานมิได้ประสงค์ที่จะลงดีพระฤๅษีเหมือนในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพียงแต่หนุมานไม่เชื่อฟังพระฤๅษีแอบหนีไปเล่นในสระ เช่น เรื่อง พรหมจักร ที่หรมารแอบถอนรากบัวกินเล่นในสระจนถูกยักษ์ซึ่งอยู่ในร่างของปลิงเข้ากัดแข้งของหรมาร ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปลิงจะกัดหนุมานโดยตรงมิใช่ยักษ์

ตอนหนุมานเข้าไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หนุมานใช้วิธีการหาะไปหานางสีดา ส่วนในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเรื่อง หอมนาน หอมนานเนรมิตม้าจากลื่นของตนขี่ไปแทน เรื่องลังกาสิบโห อนุมอมเข้าเมืองลงกาโดยการแปลงเป็นแมลงสาบสืบหานางสีดา เมื่อพญาภุมมจักจับตัวได้ก็ให้ทหารนำอนุมอมไปป่าช้าเพื่อมัดกับหลักประหาร แล้วทหารก็ใช้ดาบฟันคอเอาค้อนทุบศีรษะอนุมอม เอาอนุมอมใส่ครกกระเดื่องเพื่อตำให้แหลก อนุมอมก็ไม่ตาย จนสุดท้ายพญาภุมมจักจับสั่งให้เผาอนุมอม เรื่อง พรหมจักร พระยาวิโรหาราชให้นำหรมารไปถ่วงน้ำ และตำด้วยครกกระเดื่อง แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรหรมารได้ เรื่อง พระลักพระลาม ตอนเข้าเมืองลงกา หุละมานเนรมิตเป็นชายหนุ่มรูปงามเข้าเมืองมิได้เป็นวานรน้อยเหมือนรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หุละมานเที่ยวชุกชุกรกระโดดเข้าไปจับศีรษะของทหาร และของพญาฮาบมะนาสวน จนพญาฮาบมะนาสวนให้ทหารจับหุละมาน

ในเรื่อง พระรามชาดก การไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงการวมไปถึงการทำงานอื่น ๆ ผู้แต่งจะเปลี่ยนรายละเอียดของการทำงาน กล่าวคือ หนุมานมิได้ทำหน้าที่เด่นเพียงคนเดียว หนุมานมีผู้ช่วยถึง 3 คน คือ พี่น้องของหนุมานเอง ที่ช่วยเสริมให้เรื่องเด่นขึ้นมา อาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งไม่ต้องการเน้นตัวละครหนุมานมากเกินไป จึงเน้นบทบาทของตัวละครอื่นเพิ่มเข้ามาด้วย ตอนหุละมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หุละมานและพี่น้องปลอมเป็นชายหนุ่มเกี้ยว พาราสิหญิงเมืองลงกาด้วย และได้เข้าไปปลุกปล้ำบุตรสาวของพญาราพณาสว

ตอนหนุมานทำลายสวนลงกา

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนที่หุละมานทำลายสวนของพญาฮาบมะนาสวนผู้แต่งให้หุละมานเนรมิตวานรเพิ่มอีกจำนวนแสนตัวเพื่อกัดกินพืชผลในลงกา เช่น มะพร้าว มะม่วง ผู้ที่ใช้ห้วงจับหุละมานมิใช่อินทรชิตดังในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่เป็นพญาฮาบมะนาสวนเอง ตอนที่หุละมานเผาเมืองลงกาไฟไหม้เมืองลงกาถึง 7 วัน ในเรื่อง **พระรามขาดก** หุละมานเนรมิตวานรหลายตัวทำลายไร่ และสวนของพญารามณาสวรร จนพญารามณาสวรรใช้บ่วงจับตัวมา ต่อมาพญารามณาสวรรก็ให้ทหารนำหุละมานใส่กรกแล้วให้อาหอก และดาบแทงหุละมานแต่หุละมานก็ไม่เป็นอันตรายใด ๆ

ตอนหนุมานพบนางสีดา

ในเรื่อง **ลังกาสิบโ** ตอนที่หนุมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หนุมานในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขอให้นางนั่งบนมือของตน นางสีดาปฏิเสธพร้อมทั้งขอให้พระรามมาช่วยนาง ในเรื่อง **ลังกาสิบโ** หนุมานขอให้นางชี้หลังตนแทน นางสีดาปฏิเสธและฝากผม 7 เส้น ให้อู๋มอมนำไปฝากเจ้าลัมมา

ตอนหนุมานเผาลงกา

ในเรื่อง **อุสตาบารส** ตอนหอรมานเผาลงกา มิได้เกิดจากการที่หอรมานไปสืบข่าวนางสีดา ที่เมืองลงกาแต่เกิดจากหอรมานรบแพ้พระยาพานพรหมทัตต์ หอรมานจึงยอมเป็นข้ารับใช้ และไปสืบข่าวว่ามีใครคิดร้ายต่อพระยาพานพรหมทัตต์บ้าง ต่อมาหอรมานรบแพ้พระบารส หอรมานก็ต้องคอยทำหน้าที่เป็นผู้สืบข่าวให้พระบารสด้วยเช่นกัน

ตอนหนุมานดับไฟที่หาง

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหนุมานเผาลงกาแล้วไปขอให้พระฤๅษีดับไฟ ในเรื่อง **หอรมาน ปรัมมเหียร พรหมจักร และลังกาสิบโ** หนุมานดับไฟได้เอง การดับไฟในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหนุมานดับไฟด้วยน้ำลายของตน ในเรื่อง**ลังกาสิบโ** หนุมานใช้ปัสสาวะดับไฟ

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนดับไฟที่หาง หุละมานขอให้พระลามช่วยดับไฟที่หางแทนการขอให้พระฤๅษีช่วย พระลามจึงใช้น้ำลายของหุละมานดับไฟ ในเรื่อง **พระรามขาดก** ในตอนที่หุละมานต้องการดับไฟที่หาง พญารามราชขอให้หุละมานไปเอาน้ำที่เมืองลงกาดับไฟ ต่อมานางสีดาเป็นคนนำน้ำในคนโทมารดให้

ตอนที่หนุมานทะเลาะกับนิลพัท

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระรามให้นิลพัทกลับเมือง และให้หนุมานจองถนนไปลงกาให้แล้วเสร็จภายใน 7 วันมิเช่นนั้นจะถูกประหารชีวิต ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนหุลละมานทะเลาะกับมะกัดติง เมื่อพระลามรู้ว่าหุลละมานทำผิดจริง พระลามลงโทษหุลละมานโดยการตี 3 ครั้ง ส่วนมะกัดติงขอกลับเมือง

ตอนจองถนน

ในเรื่อง **หอรมาน** **ปรีมมเหียร** และ**พรหมจักร** หรมารมิได้ใช้ศิลาถมถนน แต่เป็นการจองถนนโดยใช้เครือหาว และไม้มาผูกเป็นสะพานจริง ๆ อาจเพื่อให้ดูสมจริงและเหมาะสมกับความเป็นท้องถิ่น ในเรื่อง **พรหมจักร** ผู้แต่งสร้างความสนุกของการจองถนนโดยการให้จระเข้ มังกรและเงือกเข้ามาทำลายสะพานแทนที่จะเป็นปลา หลังจากนั้นหรมารก็ใช้ดาบปราบจระเข้ มังกร และเงือกจนได้รับชัยชนะ ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** อนุโมมอาสาตอกเสาแล้วทำโครงสะพาน ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนจองถนน หุลละมานดำน้ำเพื่อหาแผนที่ไปลงกาจนไปพบกับนางมัสสาหลวง (นางสุพรรณมัจฉา) หุลละมานไปมีความสัมพันธ์กับนางเพราะต้องการหลอกให้นางมัสสาหลวง และบริวารสร้างสะพานให้พระลามพาไพร่พลข้ามมาลงกา หลังจากทีนางช่วยหุลละมานสร้างสะพานแล้ว หุลละมานก็หนีนางมาทูลข่าวเรื่องสะพานให้พระรามทราบ ต่อมานางมัสสาหลวงรู้ว่าหุลละมานหลอกนาง นางจึงพาฝูงปลาทำลายสะพานทิ้งเสีย เรื่อง **พระรามชาดก** ตอนจองถนน ท้าว 4 พี่น้องคือ ท้าวขวัญเท่าฟ้า ท้าวชาตะพญา ท้าวกันหาพญา และหุลละมานอาสาสร้างสะพานโดยใช้ไม้มาทำเป็นเชือกแทน ใช้เวลาสร้างสะพานเพียง 3 วัน 3 คืน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่รวดเร็วมาก ส่วนรามเกียรติ์วัดควนเกย เป็นรามเกียรติ์ที่มีเนื้อเรื่องคล้ายกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สังเกตได้จากอนุภาคที่คล้ายกัน การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นเป็นเกณฑ์ เช่น ตอนจองถนน มีการพูดถึงลายแทงของแผนที่ซึ่งเป็นเรื่องที่คนได้ให้ความสนใจ เพราะฉะนั้นหากนำไปแสดงหนัง โดยเฉพาะหนังตะลุง หากผู้เล่าให้รายละเอียดในสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักกันดีและเข้าใจตรงกัน ย่อมสามารถทำให้เหตุการณ์ในตอนนี้เพิ่มความสนุกสนานขึ้นได้

ตอนที่หนุมานไปช่วยพระรามที่เมืองบาดาล

ในเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรีมมเหียร** การแปลงกายของหนุมานเปลี่ยนจากการแปลงเป็นไยบัวดีดสไปนางพิรากวนเป็นชาวเมืองปัตตหลุ่ม ต่อมาก็แปลงเป็นแมงหวี่จับไหนดำแทน ในเรื่อง **พรหมจักร** หรมารปลอมเป็นปู่หมอนาคไปช่วยพระยาพรหมจักร ในเรื่อง **พระลักพระลาม**

ตอนไปช่วยพระลามที่เมืองบาดาลหุลละมานแปลงเป็นยักษ์ชรา และแปลงเป็นแมลงวันเกาะหาคานยักษ์ชราจนคานหัก

ตอนกำเนิดบุตรหนุมาน

ในเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** ผู้ฟังจะรู้สึกอัจฉริยะกับการเกิดของลูกหนุมานซึ่งเกิดจากลูกสาวของนางปลามาตม์เหวี่ยงของหนุมานในขณะที่จ้องถนน จนให้กำเนิดบุตรของหนุมานซึ่งในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกบุตรหนุมานเกิดจากหนุมานไปมีความสัมพันธ์กับนางสุพรรณมัจฉา ในเรื่อง **พรมหจักร** สาเหตุที่หรมารมีบุตรกับนางนาคเพราะนางนาคมาลิกบุตรสาวของพระยานาคและบริวารมาเที่ยว แล้วได้ดื่มน้ำผสมเหวี่ยงโคล และปัสสาวะของหรมารเข้า ต่อมานางนาคจึงตั้งครรภ์และให้กำเนิดบุตรชื่อ **หริ**

ตอนหนุมานทำลายพิริลัษหอกโมกษศักดิ์ของกุมภกรรณ

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหนุมานไปทำลายพิริลัษกับองคต ในเรื่อง **ลังกาสิบโ** หนุมานไปกับองคตและกาลิง โดยที่หนุมานแปลงกายเป็นหมาเฝ้ามีหนอนไต่ตามตัวกาลิงและองคตแปลงกายเป็นกาจิกหมาเฝ้าบริเวณหินผาที่คั่นภูผาลัษหอก ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ก่อนที่จะไปทำลายพิริลัษหอกของโมกษะศักดิ์ หุลละมานแปลงเป็นนกกระยาง แล้วก็แปลงเป็นแมลงวันหัวเขียวไปแอบฟังโมกษะศักดิ์คุยกับแสนเมืองถึงพิริลัษหอกของตน ต่อมาหุลละมานก็แสร้งให้หมาเฝ้ามาลอบบริเวณที่โมกษะศักดิ์ทำพิริ โดยที่หุลละมานไม่จำเป็นต้องแปลงกายเป็นหมาเฝ้าดังในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และไม่ต้องมีองคตเป็นผู้ช่วยเพราะต่อมาเมื่อโมกษะศักดิ์เห็นหมาเฝ้าโมกษะศักดิ์ก็ไม่สามารถทำพิริได้อีกต่อไป

ตอนที่หนุมานอาสาไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหนุมานไปขอตัวยาจากแหล่งต่าง ๆ จนได้ตัวยากรบ ในเรื่อง **ลังกาสิบโ** หนุมานใจร้อนไปหักเอาภูเขาทั้งลูกเหาะมาให้ปิศาจเลือกเอาตัวยา ในเรื่อง **พระลักพระลาม** เปลี่ยนจากการที่หุลละมานไปเก็บยารักษาลักษมณ์เป็นพระลามแทน หุลละมานจับพระอาทิตย์เขวี้ยงไปทางทิศตะวันออกเพราะโกรธที่พระอาทิตย์ไม่ยอมหยุดโคจรเพื่อช่วยพระลาม เรื่อง **พระรามชาดก** ตอนหุลละมานไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์ หุลละมานจับพระอาทิตย์ขว้าง เพราะโกรธที่พระอาทิตย์ไม่ยอมช่วยพระลักษมณ์จนพระอาทิตย์ไม่

ยอมขึ้นส่องแสง ซึ่งในขณะที่ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระอาทิตย์ยอมทำตามคำขอร้องของหนุมาน

ตอนนางลอย

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หนุมานไม่เชื่อว่านางลอยคือนางสีดาตัวจริง โดยการขอทดสอบเอง ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** หนุมานขอให้ปิยสาตราวดุฤกษ์เมื่อรู้ว่าเป็นยักษ์หนุมานก็ตามไปจับ และฆ่าตายไม่เอาเป็นภรรยาเหมือนในรามเกียรติ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรื่อง **พระรามขาดก** ตอนนางลอยท้าวเชษฐาชบोक พญารามราชว่านางสีดามีใช่ตัวจริงมิใช่หุ่นละมานบอกเอง

ตอนหนุมานทำลายพิธิหุงน้ำทิพย์ของนางมณโฑ

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตอนทศกัณฐ์ออกรบกับฝ่ายพระราม ทศกัณฐ์นำน้ำทิพย์ของนางมณโฑมารดพิให้พื้นจันมาต่อสู้กับฝ่ายพระราม จนบรรดาวานรพากันล้มตายเป็นจำนวนมาก หนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์เพื่อไปทำลายพิธิหุงน้ำทิพย์ของนางมณโฑด้วยการไปมีความสัมพันธ์กับนาง จนนางไม่สามารถทำพิธิหุงน้ำทิพย์ได้อีกต่อไป เพราะพิธินี้ห้ามนางมีความสัมพันธ์กับบุรุษเกินกว่า 3 คน

ในเรื่อง **พระรามขาดก** หุ่นละมานรบกับเก้าถุมารบุตรนางสุดโฑที่ออกรบแทนทศกัณฐ์ ต่อมาก็แปลงเป็นบุตรนางสุดโฑเข้าไปทำลายยาทิพย์ที่มีในกายของนางเพื่อมิให้บุตรของนางมารักษาตัวได้

ตอนหนุมานหลอกล่อเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตอนหนุมานไปหลอกล่อเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์ หนุมานต้องเนรมิตเอากล่องดวงใจปลอมมาแทนกล่องดวงใจจริง ในเรื่อง **พรหมจักร** ผู้แต่งเปลี่ยนรายละเอียดของการหลอกล่อเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์เป็นการไปเอาธนุทิพย์จากยักษ์แทนเพื่อให้รามจักรสังหารราพณาสวร ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** หนุมานต้องแปลงกายเป็นพญากุมภจกเพื่อนำเอาไม้ซีกอีกชิ้นหนึ่งมาให้พระฤาษีเปรียบเทียบว่าเหมือนกันหรือไม่ ต่อมาพระฤาษีก็มอบไม้ซีกที่ตนรักษาไว้ให้หนุมานปลอมเพราะเข้าใจว่าทศกัณฐ์มาเอากล่องดวงใจคืน ในเรื่อง **พระรามขาดก** วิธีการฆ่าทศกัณฐ์คือการที่หุ่นละมานไปเอาปืนแก้ววิเชียรที่จมได้สมุทรเพื่อให้พญารามราชฆ่าราพณาสวร

ตอนศึกบรรลัยกัลป์

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระฤาษีบอกวิธีฆ่าบรรลัยกัลป์เป็นนัย ๆ โดยให้หนุมานเดินไปที่หน้าศาลา หนุมานเห็นมีแต่ทรายจึงนำทรายชั้ได้ บรรลัยกัลป์ ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** หนุมานใช้น้ำปัสสาวะรดทรายแล้วชั้ไฟมไถ่กัน รามเกียรติ์ **วัดখনอน** ตอนที่หนุมานสู้กับบรรลัยกัลป์มีตอนที่หนุมานแปลงเป็นวานรติดตอมะกอกเพื่อให้บรรลัยกัลป์ช่วยตน

ตอนจบของหนุมาน

ตอนจบของหนุมานในรามเกียรติ์ดำเนินเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** ลงเอยด้วยโศกนาฏกรรมไม่ลงเอยด้วยความสุขดังรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าวคือ ผู้แต่งให้หนุมานถูบุตรของพระรามโชคสิริษะจนต้องหนีออกจากเมือง จะเห็นได้ว่าผู้แต่งเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้นทั้งการผจญภัย และชีวิตส่วนตัวที่น่าสงสาร แม้กระทั่งบั้นปลายชีวิต หนุมานก็มีความสุขถูพระกุมารโชคสิริษะจนออกจากเมืองไป ผู้อ่านจะรู้สึกว่หนุมานเป็นตัวละครที่น่าสนใจมากเพราะมีพฤติกรรมอันหลากหลายในเรื่อง

1.2.2 การเพิ่มเหตุการณ์

การเพิ่มเหตุการณ์ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นบางเหตุการณ์ผู้แต่งอาจต้องการให้ผู้อ่านเห็นความแปลกใหม่ของเรื่อง และเพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมกับตัวละครหนุมาน ดังนี้

1.2.2.1 ผู้อ่านรู้สึกสมเพช

ตอนหนุมานขอข้าวเพิ่มจากพระฤาษี

ในเรื่อง **หอรมาน** **ปรัมมเหียร** **ลังกาสิบโห** และ **พระลักพระลาม** ผู้อ่านจะรู้สึกสมเพชที่เห็นหนุมานเป็นวานรตะกละ พระฤาษีให้ข้าวหนุมานกิน แต่ด้วยความตะกละกลัวไม่อิ่ม หนุมานจึงขอพระฤาษีอีก แต่ก็กินไม่หมดจนต้องอมไว้ได้คาง

1.2.2.2 ผู้อ่านรู้สึกสนุก

ตอนจองถนน

ในเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** ผู้ฟังจะรู้สึกสนุกเมื่อเห็นหนุมานถูกปลิงเกาะหน้าผาก จะกระโดดให้สูงอย่างไรปลิงก็ไม่หลุด ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** ตอนจองถนนมีปัญักษ์มาทำลาย เจ้าลัมมาให้หนุมานไปตามพระอินทร์ พระอินทร์บอกว่ามีปัญักษ์คอยทำลายสะพาน หนุมาน

มีหน้าที่ไปปราบปักษ์ หนุมานจึงดึงปู้ขึ้นมา ปลิดก้ามปู้ทิ้งไป ก้ามข้างหนึ่งสร้างเป็นกลอง อีกข้างหนึ่งหนุมานนำไปถวายพระอินทร์ การดึงเอาจะเข้และปักษ์เข้ามาในเรื่องอาจเพื่อให้เรื่องสนุกมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **ลังกาสิบโห** เวลาต่อสู้กับยักษ์ หนุมานมักใช้ต้นตาลฟาดยักษ์ ส่วนในรามเกียรติ์ฉบับอีสานหนุมานมักจะเสกก้อนหินให้เป็นฝอยยักษ์เข้าต่อสู้กับฝ่ายทศกัณฐ์ บางครั้งก็เสกให้มีสัตว์เข้าทำร้ายศัตรูเพื่อสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้อ่าน

1.2.2.3 ผู้อ่านรู้สึกสงสารและเศร้าสลด

ตอนหนุมานถูกพระฤๅษีตาไฟเผาเป็นจุน

ในเรื่อง **หอรมาน** **ปรีมมเหียร** **พระลักพระลาม** และ **พระรามชาดก** ผู้อ่านรู้สึกเศร้าสลดในตอนที่หนุมานไปเคาะประตูเรียกพระฤๅษี แล้วถูกพระฤๅษีตาไฟลืมหัดเข้ามาเผาจนเป็นจุน

ตอนหนุมานถูกพระอาทิตย์เผา

ในเรื่อง **หอรมาน** **ปรีมมเหียร** และรามเกียรติ์วัดควนเกย ผู้แต่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารเมื่อเห็นหนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์ เพราะคิดว่าเป็นผลมะเดื่อจนถูกพระอาทิตย์เผาเป็นจุน เรื่อง **ลังกาสิบโห** ผู้แต่งแต่งให้หนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์จนถูกพระอินทร์ขว้างขวานถูกหนุมานสลบไป ต่อมาพญาลมขอร้องให้พระอินทร์ชุบชีวิตอ่อนนุ่ม พระอินทร์จึงประทานพรให้หนุมานมีฤทธิ์กว่าเดิม ดกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ถูกตำในครกอย่าแหลก ถูกใส่ในเบ้าเผาไฟอย่าตาย

ตอนกำเนิดหนุมาน

ในเรื่อง **หอรมาน** **ปรีมมเหียร** และ**พรหมจักร** ผู้แต่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารหนุมานที่หนุมานเป็นกำพร้า เพราะมารดาเสียชีวิตหลังจากที่คลอดหนุมานได้เพียง 7 วัน

ตอนบุพกรรมของหนุมาน

ในรามเกียรติ์ภาคอีสานเรื่อง**พระลักพระลาม** และ**พระรามชาดก** ผู้อ่านจะเกิดอารมณ์ร่วมกับตัวละครได้ง่าย เช่น รู้สึกสงสารหุลละมานที่กลายเป็นวานร เพราะกรรมของหุลละมานที่ไปทำลายสวนผลไม้ และต้นไม้ในวัด

1.2.2.4 ผู้อ่านรู้สึกชื่นชมพฤติกรรมของหนุมาน

ในเรื่อง **อุสตาบารส** ชีวิตในช่วงต้นของหนุมานน่าสนใจมาก เพราะหนุมานเกิดจากบิดาที่เป็นวานรแล้วไปมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ต่อมาบิดาก็ถูกฆ่าตายจากคนรักอีกคนของมารดาและจะมีการฆาตกรรมกันมาเรื่อย ๆ แต่หนุมานจะกตัญญูกับทุกคนที่เกี่ยวข้องกับมารดาของตน หนุมานจะทำหน้าที่ของบุตรที่ดีมาก คอยเลี้ยงมารดา สามียของมารดาและพระฤๅษีที่อยู่ในป่า ส่วนในรามเกียรติ์วัดควนเกย หนุมานจะแสดงความกตัญญูต่อมารดาโดยการหาผลไม้เลี้ยงมารดาของตน

1.2.2.5 ผู้อ่านชื่นชมในสติปัญญาของหนุมาน

ในเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** ผู้อ่านรู้สึกชื่นชมในสติปัญญาของหนุมาน เช่น ตอนที่พระยารามราชไม่เชื่อว่าหอรมานแผลงกา หอรมานขอให้พระยารามราชเอามืออุดหูที่จะได้ยินเสียงไฟไหม้ เรื่องรามเกียรติ์วัดควนเกย ตอนที่หนุมานกับองคตไปเป็นทูตเจรจาขอให้ท้าวมหาชมพูมาสวามิภักดิ์ต่อพระราม ท้าวมหาชมพูสั่งให้ทหารนำทั้งสองไปขังคุก และให้ทหารใส่ยาพิษในอาหารแต่หนุมานรู้ทันเสียก่อน หรือในตอนที่นิลพัทธ์แปลงเป็นแมลงวันซ่อนอยู่ในหูของท้าวมหาชมพู หนุมานก็รู้ได้ด้วยสติปัญญาของตนว่ามีสิ่งผิดปกติอยู่ที่ใบหูของท้าวมหาชมพู

1.2.2.6 ผู้อ่านรู้สึกชื่นชมความสามารถของหนุมาน

เหตุการณ์ที่ไม่มีในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสามารถทำให้ผู้อ่านเห็นความสามารถของหนุมานที่พิเศษออกไป เช่น ความสามารถในการด้านอิทธิฤทธิ์ ในเรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** หอรมานสามารถพูดออกมาเป็นพระอาทิตย์ 7 ดวง เหาะสูงเสมอยอดเขายุคันธร แล้วเหาะไปรอบจักรวาล ความสามารถในการแปลงกาย เช่น หอรมานไปเอาธนูยักษ์ที่รักษาได้มหาสมุทร หอรมานต้องแปลงกายเป็นแมงแดงเข้าไปติดที่ซอกฟันของยักษ์เพื่อบีบคอยักษ์ หลังจากได้ธนูแล้วปรากฏว่าน้ำในมหาสมุทรลดลง เรื่อง **พรหมจักร** หรมารอาสาข่มฤทธิ์พระยาวิโรหาราช การเสริมเรื่องต่าง ๆ เข้ามาในเรื่องอาจทำให้เรื่องสนุกสนานจากอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์มากขึ้น ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** ในการไปหาพระฤๅษี หนุมานต้องไปหาพระฤๅษีถึง 2 คน พระฤๅษีคนแรกหนุมานไปขอข้าวกิน พระฤๅษีคนที่สองหนุมานไปนอนค้างคืนด้วย มีอนุภาคเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของหนุมาน หนุมานในเรื่องลังกาสิบโห มีอิทธิฤทธิ์มาก เหาะแล้วกลับลงมาไม่ได้ เพราะกินข้าว 7 ก้อนของพระฤๅษีจนหมด พระฤๅษีจึงบอกให้หนุมานเอาชายเสื้อเช็ดหน้าแล้วจะลงมาได้เอง ตอนหนุมานเป็นทูตไปขอนางเกตุทำให้เจ้าโลมานบุตรของเจ้าลัมมา เมื่อไม่สำเร็จหนุมานจึงไปถอนปราสาทของนางมาไว้ที่เมืองเจ้าลัมมา ส่วนในการไปทำงานแต่ละครั้งหนุมานมักจะแปลงกาย

เสมอ และสามารถแปลงกายเป็นสัตว์ต่าง ๆ ได้ เช่น แมลงวัน กระบือ และนกกกระสา เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ามันนุ่มนวลเป็นตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์มาก เรื่อง **พระลักพระลาม** ผู้อ่านจะรู้สึกชื่นชมในความสามารถของหุลละมานตอนหุลละมานหาแผนที่ไปลงกา หุลละมานต้องไปเอาแผนที่ที่ซ่อนอยู่ในท้องปลาจนเอาออกมาได้

1.2.2.7 ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันที่เห็นหุลละมานซึ่งเป็นวานรชน ช้างกับแสนเมือง

1.2.2.8 ผู้อ่านรู้สึกยินดี

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** และ**พระรามขาด** ผู้อ่านจะรู้สึกยินดีที่เห็นหุลละมานกินผลไม้แล้วกลายเป็นคน ต่อมาผู้อ่านจะรู้สึกศรัทธาที่เห็นหุลละมานกลับชาติเป็นพระอานนท์

1.2.2.9 ผู้อ่านรู้สึกอึ้งอึ้งใจ

ในรามเกียรติ์วัดขนอน หนุมานมีความสามารถในการใช้คาถาหาละลวย ในตอนที่หนุมานไปหลอกล้อเอากล่อวงใจของทศกัณฐ์หนุมานเป่าคาถาหาละลวยไล่พระฤๅษีจนพระฤๅษีเ็นดูหนุมาน นอกจากนั้นหนุมานยังเป็นวานรที่มีอารมณ์ขันด้วยซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของหนุมาน

1.2.3 การรวบรัดเหตุการณ์

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ตั้งคิดว่า ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นต่าง ๆ มักจะรวบเหตุการณ์ตั้งแต่สองเหตุการณ์ไว้ในเหตุการณ์เดียวกันที่เป็นเช่นนี้เพราะหากรวบเหตุการณ์แล้วทำให้เรื่องดูรวดเร็ว และกระชับมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้ไม่เสียเวลากับการชมการแสดง หรือ หากจะอ่านเอาเรื่องก็มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และไม่เสียเวลาไปกับการอ่านตอนอื่น ๆ ด้วย เหตุการณ์สองเหตุการณ์ที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น มีดังนี้

ตอนกำเนิดหนุมาน

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. กำเนิดนนทก	1. นนทกคือทศกัณฐ์กลับชาติมาเกิด นนทกได้พรจากพระอิศวรให้มีนิวเพชร นนทกเลยใช้นิวเพชรชี้เทวดาที่เคยเกลียดตน และเทวดาอื่น ๆ ตายลงเป็นจำนวนมาก พระอิศวรเลยขอให้พระนารายณ์ลงมาปราบนนทก พระนารายณ์แปลงเป็นหญิงงามออกมาขายรำให้นนทกเห็น นนทกหลงรักนางรำแปลงจึงรำรำตามนาง ต่อมาก็ใช้นิวเพชรชี้ตนเองตาย
2. กำเนิดหนุมาน	2. หนุมานเกิดจากพระอิศวรต้องการให้มีทหารลงมาช่วยพระรามปราบยักษ์ พระอิศวรจึงให้พระพายพัดเอาวายุเข้าไปในปากของนางสวาหะที่ยืนเหนี่ยวก้นลมอยู่ที่เชิงเขา ต่อมานางสวาหะก็ตั้งครรภ์ 30 เดือน และให้กำเนิดหนุมานซึ่งเผ่นออกมาทางปากของนาง

ในเรื่อง **หอรมาน ปรีมมเหียร** และรามเกียรติ์วัดควนเกย มีการรวบรัดตอนกำเนิดนนทก และกำเนิดหนุมานไว้ในตอนเดียวกัน กล่าวคือ ผู้แตงนำเอาอนุภาคนางนารายณ์แปลงมาเป็น นนทกมารวบไว้กับตอนกำเนิดหนุมานว่าหลังจากที่นางนารายณ์แปลงผ่านนนทกแล้ว นางนารายณ์แปลงก็ทำให้พระอิศวรคูด้วย จนพระอิศวรเกิดกำหนดมีน้ำกามไหลออกมา นางนารายณ์แปลงจึงนำน้ำกามไปใส่ปากนางสวาหะ จนให้กำเนิดหนุมานซึ่งมีอนุภาคการรับน้ำกามใส่ปากนางสวาหะเหมือนกัน เพียงแต่รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมิใช้น้ำกามแต่เป็นอาวุธและกำลังส่วนหนึ่งของพระอิศวร

ตอนหนุมานไปสืบท่านางสีดาที่ลังกา

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. ตอนหนุมานไปสืบท่านางสีดาที่เมืองลังกา	1. หนุมานไปสืบท่านางสีดาที่เมืองลังกา หลังจากที่ถูกวางแหวนนางสีดาแล้ว หนุมานก็เผา

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
2. ตอนหนุมานไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์	<p>ลงจากนาควอควาย ไฟดิศที่หางหนุมาน พระนารถ ฤๅษีเป็นผู้บอกให้หนุมานใช้น้ำลายดับไฟที่หางของตน</p> <p>2. หนุมานไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์หนุมานไปเอาแม่หินที่ทศกัณฐ์ใช้หนุนนอนที่เมืองลงกา และผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณโฑไว้ด้วยกัน</p>

ในเรื่อง **หอรมาน และปรัมมเหียร** ผู้อ่านจะเห็นการรวบรัดเรื่องให้กระชับกว่าเดิม คือ ผู้แต่งรวบตอนหอรมานไปสืบข่าวนางสีดากับตอนหอรมานไปลงกาครั้งที่ 2 แล้วผูกผมราพณาสวรไว้ในตอนเดียวกันกับการไปลงกา หลังจากนั้นหอรมานก็เฝ้าลงกาจนวอควาย ส่วนอนุภาคของน้ำลายที่หอรมานใช้ดับไฟที่หางผู้แต่งดึงมาใช้ในตอนที่หอรมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หอรมานมาพักอาศรมพระฤๅษี ต่อมาได้หนีไปเล่นน้ำในสระจนถูกปลิงดูด พระฤๅษีให้หอรมานใช้น้ำลายป้ายปากปลิง

ในเรื่อง **พระรามชาดก** ผู้แต่งดึงอนุภาคน้ำลายจากตอนที่พระฤๅษีแนะนำให้หุนละมานใช้น้ำลายดับไฟที่หางมารวกับเหตุการณ์ตอนที่หุนละมานพักที่อาศรมพระฤๅษี หุนละมานแอบไปเล่นน้ำในสระจนถูกปลิงดูด พระฤๅษีให้หุนละมานถ่มน้ำลายรดปลิง

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. ตอนหนุมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา	1. หนุมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา
2. ตอนหนุมานเก็บยารักษาพระลักษมณ์	<p>หนุมานทำลายสวนของทศกัณฐ์ และเฝ้าลงกา</p> <p>2. หนุมานเก็บยารักษาพระลักษมณ์ที่ต้องหอกกบิลพัทของทศกัณฐ์ หนุมานไปเอาแม่หินที่ทศกัณฐ์ใช้หนุนนอน ต่อมาหนุมานก็ผูกผมทศกัณฐ์และนางมณโฑไว้ด้วยกัน</p>
3. ตอนองคตสื่อสาร	3. พระรามให้องคตไปสื่อสาร องคตพบกับทศกัณฐ์ องคตจึงพดหางให้สูงเสมอทศกัณฐ์

ในเรื่อง **พระรามชาดก** ผู้แต่งดึงเอาเหตุการณ์ตอนที่หุนละมานไปสืบข่าวที่เมืองลงกาโยงกับรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตอนหนุมานไปหาamarรักษาพระลักษมณ์ซึ่งต้องหอกกบิลพัทของทศกัณฐ์ และตอนองคตสื่อสารไว้ในตอนเดียวกัน ตอนนี้จะมิ

เหตุการณ์ที่หนุมานเข้าไปผูกหมทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ผู้แต่งเรื่องพระรามชาดกอาจสับสนความจึงยกเอาตอนที่หนุมานไปสืบทวงนางสีดาที่เมืองลงกา แล้วเพิ่มเหตุการณ์โดยให้หนุมานเข้าไปผูกผมของพญาราพณาสูรและนางจันทาเข้าด้วยกัน ต่อมาหนุมานก็พดหางนั่งเสมอพญา ราพณาสูร ก่อนที่จะเผาลงกาต่อไป

ในเรื่อง **พระรามชาดก** ผู้แต่งรวมเหตุการณ์ที่หนุมานเข้าลงกา 2 ครั้ง คือ ตอนถวายนางสีดา และตอนหนุมานไปหาลูกหินบดยาในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไว้ในตอนเดียวกัน ที่เป็นดังนี้อาจเกิดจากผู้แต่งเรื่อง**พระรามชาดก** ต้องการคงเรื่องการไปเอาหินบดยาที่เมืองลงกาไว้เพื่อจะได้มีตอนหนุมานผูกผมทศกัณฐ์และนางมณโฑด้วย และเปลี่ยนเหตุการณ์สำคัญตอนพระลักษมณ์ถูกหอกกบิลพัทโดยการเปลี่ยนให้พระรามถูกศรโมกษสักแทนและไม่ต้องการให้มีการซ้ำเหตุการณ์เดิม ผู้แต่งจึงให้หนุมานไปเอาหินบดยาที่พญานาคแทน

ตอนศึกลงกา

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชให้หนุมานต้องทำศึกมากมาย เช่น ศึกไมยราพ ศึกกุมภกรรณ 2 ครั้ง อินทรชิต มุลพลัม สหัสเดชะ สัทธาสูร ตรีเมฆ วิรุณจำบัง และทศกัณฐ์ 3 ครั้ง เป็นต้น

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** จะรวบเหตุการณ์ตอนพระลามทำศึกกับพญาฮาบมะนาสวนให้รวบรัดเข้ามา พระลามจะทำศึกเพียง 3 ครั้ง คือ ศึกสี่เสนา ศึกโมกษะสักที่ทำให้พระลามต้องหอกของโมกษะสัก และหุลละมานต้องหายามาแก้ และศึกพญาฮาบมะนาสวน เมื่อพญาฮาบมะนาสวนสิ้นชีวิต ก็จะมีศึกโมกษะสักต่ออีกเพียงครั้งเดียว การทำสงครามก็สิ้นสุดลง ผู้แต่งสร้างให้หุลละมานออกผจญภัยเฉพาะเหตุการณ์ในตอนสำคัญ เช่น หุลละมานไปทำลายพิธีลับหอกของโมกษะสัก และในตอนโมกษะสักพุ่งหอกถูกเท้าของพระลาม หุลละมานไปหายามาให้เชษฐราชรักษา ต่อมาคือการทำศึกกับอุทธาซึ่งเป็นบุตรของหุลละมาน พญาฮาบมะนาสวนให้อุทธาออกรบ ทั้งสองสู้รบกันแต่ไม่มีฝ่ายใดแพ้ชนะ หุลละมานจึงสอบถามและได้ความว่า อุทธาเป็นบุตรของตน

ตอนหนุมานรบกับภานุราช

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาล ที่ 1	ความเป็นมา
1. ตอนหนุมานรบกับภานุราช	1.ภานุราชเนรมิตสวนผลไม้เพื่อให้ฝ่ายพระรามมากิน หลังจากนั้นจะได้พลิกแผ่นดินฆ่าฝ่ายพระราม เมื่อหนุมานรู้หนุมานจึงสังหารภานุราชจนสิ้นชีพ
2. ตอนหนุมานรบกับไมยราพ	2. หนุมานรบกับไมยราพไม่รู้ผลแพ้ชนะ หนุมานกับไมยราพจึงผลัดกันตีด้วยกระบองตาล จนในที่สุดหนุมานสามารถสังหารไมยราพได้
3. ตอนหนุมานสู้กับกำปิน	3. หนุมานสู้กับกำปินซึ่งมาขัดตาทัพตอนอินทรชิตทำพิธีบูชาพรหมศาสตร์ หนุมานแทงข้างของกำปินตาย ต่อมาก็ฆ่ากำปินจนกำปินสิ้นชีพ

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** มีศึกที่หุลละมานสู้กับพญากำปิน (ภานุราช) ความจริงแล้วพญากำปินในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ กำปินผู้ซึ่งมาช่วยขัดตาทัพตอนอินทรชิตทำพิธีบูชาพรหมศาสตร์ แต่ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ผู้แต่งอาจจำชื่อภานุราชไม่ได้จึงใช้ชื่อพญากำปินแทน นอกจากนั้นยังเป็นการรวบเหตุการณ์ตอนที่หนุมานสู้กับไมยราพมาไว้ในเหตุการณ์เดียวกันกล่าวคือพญากำปินเนรมิตสวนผลไม้เพื่อลวงให้ฝ่ายพระรามกินจนพากันตาย หุลละมานไปสำรวจดูสถานที่เพราะรู้สึกผิดสังเกต เมื่อรู้ว่าเป็นแผนของพญากำปินหุลละมานจึงเข้าต่อสู้กับพญากำปินทันทีแต่ไม่รู้ผลแพ้ชนะ ในที่สุดจึงเสนอให้มีการใช้ต้นตาลผลัดกันตี ในที่สุดหุลละมานก็สามารถฆ่าพญากำปินได้โดยการถอนต้นตาล 3 ต้น มาฟันเป็นเชือกตีพญากำปิน

ตอนจองถนน

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. ตอนชีวหาลิ้นขาด	1. เหตุการณ์ตอนนี้เกิดจากทศกัณฐ์ให้ชีวหารักษาพระนครไว้ชีวหาอดหลับอดนอนเป็นเวลา 7 วันก็ รู้สึกอ่อนเพลียจึงเนรมิตกายให้ใหญ่แล้วแลบลิ้นปิดเมืองไว้ ส่วนชีวหาเองก็พลอยหลับไปด้วย ครั้นทศกัณฐ์กลับมาจากเที่ยวป่ากับนางมณโฑ ทศกัณฐ์มองไม่เห็นเมืองลงกาจึงเข้าใจว่ามีศัตรูมา

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
2. ตอนหนุมานรบกับภานุราช	<p>รุกราน ทศกัณฐ์จึงใช้จักรขว้างตัดลิ้นชีวหาจนขาด ชิวหาจึงสิ้นชีวิต</p> <p>2. เนื้อความเหมือนข้างต้น</p>

ในเรื่อง **พระลักพระลาม และพระรามขาด** ผู้แต่งดึงอนุภาคของตัวละครชีวหาที่ถูกทศกัณฐ์ตัดลิ้นเพราะคิดว่ามีศัตรูมารุกรานเมืองมาใช้ในตอนที่พระลามพาไพร่พลข้ามสะพานเพื่อไปลงกา ชิวหาได้พลิกลิ้นเพื่อฆ่าไพร่พลของพระลาม หุละมานเนรมิตฝ่ามือใหญ่รับไพร่พลไว้ได้ ก่อนที่จะเหาะไปตัดลิ้นชีวหาจนขาด ชิวหาก็สิ้นใจตาย

ตอนหนุมานรบกับไมยราพ

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมี 2 เหตุการณ์ คือ ตอนองคตพดหาง กับตอนหนุมานรบกับไมยราพที่เมืองบาดาล

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนที่หนุมานตามไปฆ่าโมกษะศักดิ์ที่เมืองบาดาล หนุมานพดหางให้เสมอกับโมกษะศักดิ์ เหตุการณ์ในตอนนี้ก็เป็นตอนที่ผู้แต่งอาจสับสนความหรือต้องการรวบรัดเหตุการณ์องคตพดหางให้เสมอทศกัณฐ์แล้วนำทั้งสองเหตุการณ์มารวมไว้ในเหตุการณ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่ของความสนุกสนานพบว่าหนุมานในเรื่อง **พระลักพระลาม** เป็นตัวละครที่มีความสามารถมาก เพราะสามารถทำหน้าที่ได้หลายอย่างเป็นทั้งนักรบและทูตที่มีความสามารถสูง

ตอนหนุมานลงเอากระบองของสหัสเดชะ

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. หนุมานล่อลงเอากระบองของสหัสเดชะ	<p>1. สหัสเดชะเป็นเพื่อนของทศกัณฐ์มีกระบองที่วิเศษสามารถชี้ใครให้ตายก็ได้ ชุบชีวิตคนได้ พระรามจึงให้หนุมานมาลวงเอากระบองของสหัสเดชะ หนุมานแปลงเป็นวานรน้อยมาขวางหน้ารถของสหัสเดชะ ต่อมาก็แสดงความเศร้าโศกรำพันถึงความทุกข์ยากที่อยู่กับฝ่ายพระราม จนสหัสเดชะเชื่อใจให้หนุมานไปอยู่ท้ายรถรอดตนสังหารฝ่ายพระราม หนุมานขอกระบองของสหัสเดชะไว้</p>

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
2. หนุมานล่องลงเภาล่องดวงใจของทศกัณฐ์	ป้องกันตัว ต่อมาก็หักกระบองของสหัสเดชะแล้วสังหารสหัสเดชะจนสิ้นชีพ 2. ทศกัณฐ์ถอดค่องดวงใจฝากพระฤๅษีไว้ ฝ่ายพระรามจะฆ่าทศกัณฐ์อย่างไร ทศกัณฐ์ก็ไม่ตาย พระรามถามผู้อาสาไปขโมยค่องดวงใจของทศกัณฐ์ หนุมานรับอาสาโดยการพองคดไปด้วย หนุมานลงเภาให้พระฤๅษีไว้ใจโดยบอกว่าฝ่ายพระรามใช้งานหนัก ทำผิดก็ลงโทษ ไม่เคยเห็นความดี พระฤๅษีสงสารจึงพาไปฝากให้เป็นทหารของทศกัณฐ์ ต่อมาทศกัณฐ์รับหนุมานเป็นบุตร หนุมานทำให้ทศกัณฐ์สิ้นชีพเพราะตนสามารถลงเภาล่องดวงใจของทศกัณฐ์ที่พระฤๅษีรักษามาให้พระรามได้

ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** มีการรวบรัดเหตุการณ์ตอนหนุมานลงเภากระบองของสหัสเดชะกับอนาคตของการรับหนุมานเป็นบุตรไว้ในตอนหนุมานลงเภาล่องดวงใจของทศกัณฐ์ กล่าวคือ หนุมานเอาผ้าลายผูกคอ ทำเป็นคนขอมช่อดวงเภาค้อนของสหสา หนุมานบอกสหสว่าพระรามใช้งานหนักจนทนไม่ไหว สหสาสงสารจึงรับหนุมานเป็นบุตร แล้วพาไปขอขมาพญามัจจุราช พญามัจจุราชยกโทษให้หนุมาน ต่อมาเมื่อสหสาออกรบ สหสาพาหนุมานไปด้วย หนุมานหาโอกาสแย่งเอาค้อนของสหสาได้ แล้วสังหารสหสาจนสิ้นชีพ

ตอนหนุมานรบกับบุตร

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
1. ตอนที่หนุมานรบกับบุตร	1. ตอนหนุมานรบกับมัจจานุ หนุมานไม่รู้วามัจจานุเป็นบุตร ต่อมาเมื่อหนุมานเห็นว่ามัจจานุมีฤทธิ์เสมอดนจึงถามถึงบิดาของมัจจานุ และในที่สุดจึงรู้ว่า หนุมานคือบิดาของมัจจานุ

เหตุการณ์ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1	ความเป็นมา
2.ตอนที่พระรามแผลงศรสู้กับพระมงกุฎพระลบ	2. เหตุการณ์ตอนนี้เกิดจากพระรามกริ้วที่พระมงกุฎพระลบไม่กลัวตน จึงแผลงศรหมายจะฆ่าทั้งสอง โดยไม่รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน แต่ศรของทั้งสองฝ่ายกลับไม่สามารถสังหารซึ่งกันและกันได้ พระรามแผลงศรไปคราใดก็จะกลายเป็นขนมให้กุมารทั้งสอง ส่วนศรของกุมารทั้งสองก็กลายเป็นดอกไม้บูชาพระราม ในที่สุดเมื่อพระรามถามที่มาของกุมารทั้งสองจึงรู้ว่าเป็นพ่อลูกกันเพราะศรศิลป์ไม่กินกัน

ในเรื่อง **พระรามขาดก** ตอนที่หุนละมานแผลงศรสู้กับวลียบุตรของตน เป็นตอนที่คิงอนุภาคมาจากพระรามสู้รบกับพระมงกุฎ พระลบ เพราะขณะที่หุนละมานแผลงศรไปหาวลัยศรกลายเป็นขนมมนมเนย ส่วนศรของวลียกลายเป็นดอกไม้บูชาแทน

จะเห็นว่า ผู้แต่งในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น จะดำเนินเรื่องของการเล่าในนิทานในลักษณะที่รวบเหตุการณ์เป็นส่วนใหญ่เพื่อให้เรื่องมีความรวดเร็วมากขึ้น

ศิราพร จิตะฐาน กล่าวว่

เราสามารถเล่านิทานเรื่องหนึ่งจบภายในห้านาที แต่ถ้านำไปแสดงคงใช้เวลาหลายชั่วโมง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่นักเล่านิทานจะเล่าตอนผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณโฑแล้วออกไปตอนหนุมานพดหาง หักคั่นไม้ในสวน และเข้าปลุกปล้ำลูกสาวทศกัณฐ์ ต่อไปเรื่อย ๆ แม้จะเล่าเรื่องหนึ่ง แล้วออกไปอีกเรื่องหนึ่งคนฟังก็สามารถคิดและวาดภาพตามได้ทัน แต่ถ้าละครจะเล่นตอนเผลอลงกา แต่ต้องแสดงตอนผูกผม พดหาง หรือทำลายสวนก่อน คนดูคงจะต้องเบื่อเสียก่อนที่จะดูถึงตอนเผลอลงกา เพราะการแสดงนั้นช้ากว่าการเล่ามากนัก การดำเนินเรื่องในนิทานที่ฉับไวกว่า จึงเปิดโอกาสให้ผู้เล่าสามารถดึงเอาเนื้อหาตอนต่าง ๆ มาช่วยสร้างความตื่นเต้นและความรุนแรงของเรื่องตอนที่ผู้เล่าต้องการได้ ในนิทานพระรามสำนวนอีสานจึงสามารถสร้างเรื่องให้ทศกัณฐ์รู้สึกเป็นเดือดเป็นแค้นที่เห็น

หนุมานทำกริยาหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และเกิดความอาฆาตพระรามได้มากกว่าใน
สำนวนที่เป็นวรรณคดีการแสดง¹⁰

การรวบเหตุการณ์จะทำให้ผู้อ่านเห็นความสามารถของหนุมานที่สามารถแสดง
กริยาต่าง ๆ ได้ภายในตอนเดียวทั้งสืบข่าวนางสีดา ข่มขืนลูกสาวของพญาราพณาสูร เผาลังกา
การรวบเหตุการณ์ย่อมสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้อ่านมากกว่าการแยกให้เป็นหลายเหตุการณ์ดัง
ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จะเห็นว่ารามเกียรติ์ท้องถิ่นมีทั้งการเล่าเหตุการณ์ที่เหมือนกัน การเพิ่มเหตุการณ์
และการรวบรัดเรื่อง สิ่งที่น่าสนใจคือรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นมักจะยกเฉพาะเหตุการณ์ตอนสำคัญๆ
มาอาจเป็นเพราะต้องการเน้นโครงเรื่องใหญ่ของเรื่องไว้ เช่น หนุมานสืบข่าวนางสีดา หนุมานเผา
ลังกา หนุมานไปช่วยพระรามที่เมืองบาดาล หรือตอนหนุมานไปหาวิธีสังหารทศกัณฐ์ เหตุการณ์
สำคัญ ๆ ที่ผู้แต่งนำมาเล่าอาจเป็นจุดที่กระทบอารมณ์ผู้ดูผู้ฟัง คนดูคนฟังสามารถจำได้อย่างแม่นยำ
เพราะเนื้อเรื่องกระทบอารมณ์ของตน ส่วนเหตุการณ์แวดล้อมอื่นได้แก่ เหตุการณ์ก่อนที่จะถึงจุด
สุดยอดของแต่ละตอน และเหตุการณ์หลังจากนั้น อันเป็นตอนที่เรื่องคลี่คลายลงแล้วนั้นไม่พึงใจ
เท่าพฤติกรรมสำคัญของเหตุการณ์ในแต่ละตอน เรื่องราวจึงไม่สนุกสำหรับผู้ฟังเพราะฉะนั้นเรื่อง
ราวในตอนก่อนและหลังจึงอาจเลื่อนไปจากความทรงจำของคนดู จนต้องมีการแต่งกันใหม่ จึงทำ
ให้เนื้อความในสำนวนต่าง ๆ ต่างกัน

จากการศึกษาด้านการเล่าเรื่องในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ พบว่ารามเกียรติ์ฉบับ
ท้องถิ่นจะมีการเล่าเรื่องตามความตั้งใจของนักเล่านิทาน หากตั้งใจก็มักจะเปลี่ยนรายละเอียดให้
สอดคล้องกับสิ่งที่คุ้นเคย เพื่อให้เหตุผลกับเรื่อง และเพื่อให้เหตุการณ์ดูสมจริง นอกจากรามเกียรติ์
ฉบับต่าง ๆ จะมุ่งสร้างความสนุกในด้านการสร้างตัวละครแล้ว ในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ยังเพิ่ม
ความสนุกของเรื่องโดยการเล่าเหตุการณ์ที่เหมือนกันแต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียด การเพิ่ม
เหตุการณ์ และรวบเหตุการณ์เพื่อให้เหมาะสมกับท้องถิ่น เพราะฉะนั้นในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นต่าง ๆ
อาจเป็นไปได้ว่าหากตอนไหนที่ผู้แต่งเห็นว่าเป็นตอนที่สนุกผู้แต่งจะคงเรื่องไว้ แต่หาก
ตอนไหนที่เรื่องดูย่นย่อเกินไปผู้แต่งจะรวบเหตุการณ์เข้ามาเพื่อไม่ให้ผู้อ่านเบื่อ

¹⁰ศิราพร ธิตะฐาน, “รามเกียรติ์: ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน,” 150.

2. ผู้แต่งต้องการสอนหลักพุทธศาสนา

จากการศึกษาสาเหตุที่ทำให้หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นต่าง ๆ แตกต่างกัน พบว่าเกิดจากผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นต้องการเน้นการสอนพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ในขณะที่ ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้นำเสนอในด้านนี้ ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับล้านนา และอีสานจะปรับรูปแบบจากนิทานวิบุรุษเป็นเรื่องแนวชาดกซึ่งเรื่องในแนวนิทานชาดกจะเป็นเรื่องราวที่แสดงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ลักษณะของนิทานชาดกจะเล่าถึงพฤติกรรม และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเอก และสุดท้ายเป็นการประชุมชาดกซึ่งจะกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของตัวละครเอกด้วย

ในเมื่อผู้แต่งประสงค์ที่จะแต่งรามเกียรติ์อีสาน และล้านนาให้เป็นนิทานชาดกจึงเน้นการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนที่ชัดเจน ในการแต่งเรื่องรามเกียรติ์ให้เป็นลักษณะของนิทานชาดกจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวละครให้เป็นไปตามลักษณะของนิทานชาดกด้วย สำหรับสาเหตุที่ทำให้รามเกียรติ์อีสาน และล้านนามีลักษณะของนิทานชาดก ไกรศรี นิมมานเหมินท์ กล่าวว่า อาณาจักรล้านนาเป็นดินแดนที่พุทธศาสนารุ่งเรืองนับตั้งแต่สมัยพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ จนมาถึงสมัยพระเจ้ากือนาได้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกาเข้ามาสอนศาสนา วรรณคดีของล้านนาส่วนใหญ่มีลักษณะของนิทานชาดก ด้วยเหตุนี้รามเกียรติ์ล้านนาจึงมีลักษณะของนิทานชาดกด้วย ส่วนทางภาคอีสานก็ได้รับเรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกัน รามเกียรติ์ภาคอีสานจึงมีลักษณะของความเชื่อและศิลปวัฒนธรรมคล้ายกับของล้านนาที่เป็นการผสมผสานความเชื่อ และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาช้านานให้เข้ากับวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่รับเข้ามาในชั้นหลัง¹¹

จะเห็นว่าการที่ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและอีสานรับเอานิทานชาดกเข้ามาในท้องถิ่นก็เพื่อสอนหลักธรรมให้แก่คนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ สังเกตได้จากผู้แต่งสอนเรื่องความเชื่อเรื่องกรรมของตัวละครตามหลักพุทธศาสนาซึ่งจะตรงกันข้ามกับรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ไม่เน้นการสอนศาสนา ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับอีสาน และล้านนาสอนว่าเคราะห์กรรมหรือความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้นกับตัวละครเกิดจากกรรมแต่ชาติปางก่อนตามมาส่งผลถึงชาติปัจจุบัน เคราะห์ที่ได้รับมักเป็นการลงโทษให้ถูกระงับทำในทำนองเดียวกัน กรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในศาสนา เช่น ความปกติที่ได้กระทำต่อภิกษุ สามเณร หรือการทารุณสัตว์ เมื่อมีเคราะห์เกิดขึ้นกับตัวละคร ผู้แต่งก็จะเล่าให้ฟังถึงเหตุของกรรมนั้น และผลของ

¹¹ ไกรศรี นิมมานเหมินท์, “ความรู้พื้นฐานด้านล้านนาคดี : ศาสนาและวัฒนธรรม,” ใน ล้านนาปริทัศน์ (ม.ป.ท., 2525), 36 – 37.

กรรมอย่างชัดเจน คติความเชื่อเรื่องกรรมเป็นแนวคิดสำคัญประการหนึ่งทางพุทธศาสนาที่สอนให้เชื่อว่า ความทุกข์นั้นเกิดมาแต่เหตุ และจะดับไปได้ก็เพราะเหตุ ความเชื่อเหล่านี้ มีผลเป็นตัวกำหนด บทบาทและ พฤติกรรมของตัวละคร

ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนาผู้แต่งมิได้กล่าวไว้ว่า หนุมานสร้างผลกระทบอะไรไว้ในอดีตชาติ แต่จากการกระทำของหนุมาน ผู้เขียนวิทยานิพนธ์สังเกตว่า หนุมานมีนิสัยเหมือนนักพรตที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องโลภี การกระทำของหนุมานที่แสดงออกจึงเป็นไปในทำนองของพระโดยทั่วไปที่ทำความดีละเว้นความชั่วเพื่อสืบไว้ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามพฤติกรรมของหนุมานที่แสดงออก ผู้แต่งได้กล่าวไว้ว่าชาติต่อมาหนุมานเกิดเป็นใครซึ่งจะเป็นพระสงฆ์ในศาสนาเช่นเดียวกัน ดังเช่นในเรื่อง **พรหมจักร** ที่บอกว่าหนุมานคือพระฉันทะระในกาลปัจจุบัน “อันว่าพระยาวอกชื่อหรมารตัวมีฤทธิ์กำลังแรงวันนั้นคือ หากได้ฉันทะระในกาลบัดนี้แลฯ” (พรหมจักร : 168)

ส่วนรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นอีสานมีการกล่าวถึงบุญกรรมในอดีตชาติของหนุมาน คติความเชื่อเรื่องกรรม เป็นแนวคิดสำคัญทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนว่าความทุกข์นั้นเกิดมาแต่กรรม และจะดับไปได้ก็เพราะกรรมที่ทำได้ เช่น ตัวละครหนุมานในเรื่อง **พระลักพระลาม** และพระรามชาดก หนุมานมีกรรมเป็นของตนเอง ตั้งแต่ในชาติที่แล้ว การที่หนุมานทำกรรมชั่วไว้ทำให้ได้รับผลกระทบที่ทำไว้ในชาติปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

ในชาติก่อนเป็นลูกพญาเมืองพาราณสี ชื่อท้าวกนิษฐาษ อายุได้เจ็ดปี มิได้กลัวเกรงใครหมด เล่นจนคะนองปาลูกส้มผลไม้ในเขตวัด ไม่มีใครกล้าห้ามครั้นอายุสิบห้าปีสำนึกโทษที่ทำอย่างสาหัส จึงเอาผ้าชุบน้ำมันพันตัวจุดบูชาพระมหาธาตุ เดินเวียนเจ็ดรอบก็สิ้นใจ มาเกิดเป็นลิงท้าวหุลละมานเพราะทำราวีต่อศาสนา มีฤทธิ์เดชเพราะพลีชีวิตบูชาพระมหาธาตุ เมื่อสิ้นกรรมแล้วก็ได้กินหมากไม้โคธจึงเป็นคน

(พระรามชาดก : 98)

จะเห็นว่ากรรมของหนุมานในอดีตชาติ คือมีนิสัยพล เพราะไปทำลายผลไม้ในวัด แต่เกิดกลับใจได้เสียก่อน จึงได้เอาผ้าพันตัวจุดบูชาพระมหาธาตุ เมื่อมาเกิดในชาตินี้กรรมที่ทำไว้ยังไม่หมดสิ้น เพราะกรรมที่ทำไว้ต่อศาสนาย่อมได้รับผลกระทบที่ต้องชดใช้เป็นเวลานาน เมื่อหนุมานมาเกิดในภพปัจจุบันหนุมานจึงมีใบหน้าเป็นวานร ชดใช้กรรมต่อไปจนกว่าจะหมดกรรมที่ทำไว้กลับมาเป็นคนอีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องพระลักพระลาม กล่าวถึงบุญกรรมของหุลละมานว่า ชาติที่แล้วเกิดเป็นลูกของพญาเมืองใหญ่ วันหนึ่งได้ไปเล่นในวัดเห็นต้นไม้จึงเข้าไปถอน หัก ดึงเสียหมด

กรรมที่ไปหักโค่นต้นไม้ในวัดจึงเกิดเป็นลิง พอกาลต่อมาคิดจะทำบุญจึงตั้งใจทำบุญทำให้บาปกรรมนั้นน้อยลง เกิดเป็นลิงที่มีอิทธิฤทธิ์กว่าคนทั้งหลาย ชำไม่ตาย

คราวเมื่อปางก่อนพุน หุละมานเจ้าอ่อน เสานี้บาก็เกิดเป็นกุมาร ลูกพญางามช้อยมีทั้งผาสาทตั้งวิหารหลังใหญ่ มีทั้งต้นหมากไม้เถียนล้อม ช่มงาม มันก็เที่ยวไปหลั่นในอาสาม วัดใหญ่ เห็นหมู่ต้นหมากไม้ป็นขึ้นปาดติ พืชหมากไม้ในเขตอาสามหลวงก็จึงอรทัยหล่นเหลืองเสี้ยเสี้ย มันก็หลกถอนดอกไม้อันอยู่ในอาสาม ก็ดีท่อน มันก็พางานหักถอดคิงเสี้ยเสี้ยอันนี้ กรรมเวรเจ้าหุละมานกะทำโทส ปางนั้นบาก็เกิดมาเป็นอุปฮ้ายนามเชื้อชาติลิงค์เจ้าเอย พอเมื่อถึงระดูล้ำกุมารสอนสอนบ่าวมานั้นก็จึงคิดสลาดฮู้ใจตั้งต่อนุญท้าวจึงเอาน้ำมันมาลูปไล่ทาถึงทุกแห่ง ทัวเล่าแผ่นผ้าพันเนื้อห่มคิง หั้นแล้ว บาก็แยงไปหาแก้วอาสามะหาดใหญ่ ไหว้พระสงฆ์เจ้ามาพร้อมส่งบุญพอเมื่อสงฆ์เจ้ามวนมาหกล้ำ ท้าวจึงปมมะโนตั้งทงพระทัยให้ซื้อ ออกปากค้านว่า “พุทโธ” ตั้งต่อนุญ อันว่า บาปกรรมนี้น้อยให้เสียมเกิดเป็นสัตว์ ก็ดีท่อน ขอให้ฤทธิ์แรงกว่าคนทั้งค่าย อันหนึ่งใฝ่ผู้ยังประสงข์ข้ามพินเผาจุด ก็ดีท่อน ขออย่าให้ได้ตาย เชื่องนั้นขอเจ้าโศคผาย แคท่อน

(พระลักพระลาม : 44)

จะเห็นว่า ถึงแม้หนุมานจะเป็นถึงโอรสของพระราม แต่ด้วยผลกรรมที่ทำไว้ทำให้หนุมานต้องมาเป็นวานรเพื่อชดใช้กรรมต่อไปจนกว่าจะหมดกรรม และได้กลับเป็นคนดังเดิม เมื่อหุละมานใช้กรรมที่ทำไว้หมดแล้ว หุละมานจึงกลายเป็นคนที่มีรูปโฉมงดงาม ดังในเรื่อง **พระลักพระลาม** ที่กล่าวว่า

หมดเวรเจ้าภายหลังชาติก่อนปฐู จักกายเป็นคนเที่ยงแท้...หุละมานท้าวบายเอาใส่ปากขบคาบเคี้ยวบาท้าวลวดกินแต่นั้น พออันลิดเข้าไปในอุทรท้อง บาท้าวละคาบลึงเสี้ย จึงลวดกายเป็นคนดังอินทร์ตองเต็ม ตั้งหากดูเลิสล้ำงามยิ่งเหมือนคน แลนา

(พระลักพระลาม : 39)

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** เมื่อหมดกรรม ชาติต่อมาหุละมานก็มาเกิดเป็นพระอานนท์ “บ่าวท้าวเจ้าอ่อนหุละมาน ปางนั้น บัดนี้หากแม่นอานนทยอดกรรมพุทโธเจ้า” (พระลักพระลาม : 133)

นอกจากการสอนเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการสอนเรื่องศีลห้าด้วย เช่นในรามเกียรติ์ฉบับล้านนาเรื่อง **อุสสาบารส** มีการกล่าวถึงการนับถือศีลห้า เป็นเหตุการณ์ตอนที่

พระฤๅษีสอนหอรมานที่หอรมานไปจับนกมาปิ้งกินและไปลักเอาข้าวเปลือกของชาวบ้านมาให้มารดาของตน ดังความว่า

ส่วนอันว่าหอรมานคนนั้นเที่ยวยอมสยงไปในอากาศไล่จับยับเอานกทั้งหลายมาปิ้งจี่เลี้ยงแม่แห่งตนและหื้อเจ้ารสีพ้อเก็บแห่งตนกิน หั้นแล หอรมานคนนั้นเที่ยวยอมเออลงหลวง 2 ลูกสยงไปในสกลหุมพุทูป ก็ลักเอาข้าวเปลือกแห่งคนทั้งหลายอันใส่เล่าใส่เยียวไว้ นั้น ได้มาและเทือมีประมาณเท่า 10 หาบคนเรา ก็เอามาตากมาตำเลี้ยงแม่แห่งตนและเจ้ารสีพ้อเก็บได้กิน หั้นแล

(อุสสาบารส : 63)

พระฤๅษีคิดว่าการกระทำของหอรมานเป็นบาปจึงสอนศีล 5 ให้หอรมานปฏิบัติตาม โดยที่พระฤๅษีบอกแก่หอรมานว่า การที่หอรมานไปไล่จับนกมาปิ้งเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะถือว่าเป็นการผิดศีลข้อที่หนึ่ง คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ส่วนการที่หอรมานไปลักเอาข้าวเปลือกของคนอื่นมาเป็นของตนถือว่าการผิดศีลข้อที่สอง พระฤๅษียังสอนศีลข้อที่สามคือการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น ศีลข้อที่สี่ คือ การพูดคำเท็จและศีลข้อที่ห้าคือการดื่มสุราเครื่องดองของเมา ศีลทั้งห้าข้อนี้หากผู้ใดทำผิดเพียงข้อเดียวเมื่อตายไปกรรมที่ทำไว้จะทำให้ผู้นั้นไปตกในนรก ดังความว่า

คาตะ ดูราเจ้าลูกรักแก่พ่อ เข้าไปไล่จับยับเอานกมาปิ้งมาจี่กินนั้นไม่ควรแล ได้ชื่อว่ากะทำปาณาติบาตฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล ก็มอันฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นมาตรว่าเป็นตัว 1 ก็ไม่ควรฆ่าแล ส่วนอันว่าเจ้าคนมีฤทธิ์กำลังแรงไปลักเอาข้าวเปลือกแห่งท่านในเล่าในเยียว แลมาตำกิน นั้นได้ชื่อว่าอกินนาทานแล ส่วนอันว่าเหล่านั้ญญ์เมียวท่านนั้น ได้ชื่อว่ากาเมสุมิจจาราแล ส่วนอันว่าบุคละผู้กล่าวคำล้ายคำพรานั้นได้ชื่อว่ามูสาวาทาแล ส่วนอันว่าบุคละผู้ได้ดูดกินน้ำเหล้าและน้ำเมานั้นได้ชื่อว่าสุราเมรยมัชขปมัทฐฐานะแล คาตะ ดูราหอรมานลูกรักพ่อ ก็มทั้งหลาย 5 อันนี้บุคละผู้ใดได้กะทำ คือ ได้กะทำเสียงทั้งหลายมวลฝูงนี้ก็ดี ได้กะทำอันใดอัน 1 ก็ดี กันบุคละผู้นั้นตายก็จักได้ไปตกในมหาอเวจินรกแล ก็มทั้งหลาย 5 อันนี้ เจ้าลูกรักอย่าได้กะทำเทอะ

(อุสสาบารส : 63)

หลังจากที่หอรมานรับศีลจากพระฤๅษีแล้ว หอรมานก็นำศีล 5 ไปปฏิบัติตาม

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมิได้เน้นในเรื่องการสอนศาสนา มีการกล่าวถึงกฎไตรลักษณ์ที่ว่าด้วยหลักอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ทุกขัง คือ ความทุกข์ และ อนัตตา คือ ความไม่มีตัวตน การสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ปรากฏเพียงในตอนที่หนุมานเดินทางไป ถวายแหวนนางสีดาที่กรุงลงกา ระหว่างทางหนุมานพบกับนกสัมพาติ หนุมานรู้ว่าสาเหตุที่นก สดาขุพีของนกสัมพาติตายเพราะปกป้องนางสีดา หนุมานเห็นนกสัมพาติแสดงอาการเศร้าโศกเสีย ใจก็ปลอบนกสัมพาติโดยใช้หลักอนิจจัง ว่าสังขารเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ไม่มีใครหนีความตายไปได้พ้น จึงควรระงับซึ่งความโศกเศร้าเสีย ดังความว่า

ธรรมดาเกิดมาในโลกีย์	ไม่มีใครพ้นความตาย
ถึงมาตรพระเมรุรุผา	เป็นหลักโลกาทั้งหลาย
ก็ย่อมวินาสอวคาย	อันตรายด้วยไฟบรรลัยกัลป์
แม้ท่านจะแสนโศก	ไปกว่าชีวิตจะอาสว
ใช้ว่าสดาขุณั้น	จะคืนชีวนเป็นมา

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 96)

จากการที่ผู้แต่งนำรามเกียรติ์ไปสอนพุทธศาสนาพบว่าผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น ล้านนา และอีสานจะสอนความเชื่อเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนา ทั้งรามเกียรติ์ฉบับอีสานและ ล้านนาจะมีแนวคิดร่วมกัน คือ แนวคิดเรื่องกรรม บาปบุญคุณโทษ ชาตินี้ชาติหน้า จะเห็นได้ว่า การที่ผู้แต่งเน้นการอธิบายอดีตชาติของตัวละครจะเป็นการแสดงให้เห็นความเชื่อตามหลักพุทธ ศาสนาว่า ความทุกข์ยากของตัวละครเกิดขึ้นกับตัวละคร เพราะกรรมแต่ชาติปางก่อนตามมาส่งผล ถึงชาติปัจจุบัน ซึ่งมนุษย์ทุกคนที่ไม่สมหวังในชาตินี้เพราะผลของกรรมในชาติปางก่อน ทำให้ต้อง เพลิดเพลินกับความยากเข็ญในปัจจุบันเพื่อจะได้มีความสุขในชาติหน้าต่อไป กรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็น ความผิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เมื่อมีเคราะห์เกิดขึ้นกับตัวละครมักมีข้อความชี้แจงถึงเหตุและผล ของกรรมอย่างชัดเจน นอกจากนั้นจะเป็นการสอนเรื่องศีลห้าด้วย ส่วนรามเกียรติ์พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะจะไม่เน้นการสอนศาสนา

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์คิดว่าการที่ผู้เขียนรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเน้นในหลักคำสอนเรื่อง กรรมและการนับถือศีลห้าอาจเกิดจากต้องการให้ผู้ฟังเกิดบุญกุศลจึงเน้นในเรื่องของบาปบุญคุณ โทษ การทำดี ทำชั่ว เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นกลุ่มชนที่นับถือ และยึดมั่นในพุทธศาสนา เป็นเวลาช้านาน แนวคิดและคำสอนของพระศาสดาจึงยังฝังแน่นอยู่ในความคิด ความเชื่อและถ่ายทอดติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน การที่ผู้แต่งมุ่งให้ผู้อ่านเกิดบุญกุศลในจิตใจอาจต้องการสร้าง

ความเข้าใจอันต้องแท้เกี่ยวกับหลักของพุทธศาสนา ทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่าผู้ที่ประกอบกรรมดีไว้ในชาติก่อน ผลของกรรมดีนั้นก็จะส่งผลให้ทำดี แต่หากทำกรรมชั่วผลกรรมจะส่งผลให้ผู้นั้นต้องชดใช้กรรมต่อไป เพราะฉะนั้นชีวิตความเป็นอยู่ของหนุมานในเรื่องที่เป็นอยู่ในชาติปัจจุบันเป็นผลสืบเนื่องมาจากผลบุญและผลกรรมที่ทำมาในชาติก่อน

จากการศึกษาสาเหตุที่ทำให้หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกัน พบว่ารามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเน้นในด้านความบันเทิง เพราะเล่าเรื่องได้อย่างละเอียด และสนุก แต่จะไม่เน้นการสอนพุทธศาสนาเหมือนในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นจะมีเพียงการเอ่ยถึงหลักอนิจจังเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเป็นการเล่าเรื่องที่กระชับกว่า แต่ก็ยังสนุกเหมือนกับรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นอกจากจะสนุกแล้วยังมุ่งใช้สอนด้วยโดยเฉพาะในด้านพุทธศาสนา เพราะเนื้อเรื่องมีลักษณะของนิทานชาดกที่ใช้สอนชาวบ้านทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยเฉพาะเรื่องกรรมที่กล่าวว่า การกระทำความชั่วมีเหตุและผลตามมา เหตุที่ไม่ดีย่อมมีโทษ เมื่อผู้ทำผิดสำนึกก็ถือว่าเป็นการดี พฤติกรรมของหนุมานในเรื่องจึงเป็นพฤติกรรมของตัวละครที่มีทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน และแฝงคติธรรมให้แก่ผู้อ่านเป็นการสอนโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครเป็นตัวอย่าง และสอนผู้ฟังเป็นนัย ๆ ว่าหากไม่ต้องการให้ชีวิตของตนต้องเป็นเหมือนหนุมานที่ต้องชดใช้กรรมไปทั้งชาติ ชาติปัจจุบันก็พึงทำแต่ความดีเพื่อว่าชาติต่อไปจะได้เกิดเป็นผู้ที่ดีพร้อม ชีวิตจะได้ไม่ต้องทนทุกข์ทรมาน ทำงานที่เหนื่อยยากไปจนกว่าจะพ้นกรรม

3. ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดขนบ ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น

ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น มักมีการโยงเอาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกนึกคิดของคน ความเชื่อ ค่านิยมของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมบางประการในท้องถิ่นเข้าไปสอดแทรกกับตัวละครหนุมานเสมอ

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า สังคมภาคกลางจะพัฒนาไปตามอิทธิพลการเมืองการปกครองตลอดจนการจัดระบบสังคมตามราชการแผ่นดิน เป็นผลให้แนวคิดปรัชญาชีวิต และสังคมภาคกลางมีลักษณะผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่น เช่น อินเดีย เขมรและขอมมากกว่าวัฒนธรรมภาคอีสาน และภาคเหนือ แนวคิดของกลุ่มคนไทยภาคกลางจึงโน้มเอียงไปทางด้านวัฒนธรรมอินเดีย เขมร และขอม เช่น เรื่องตัวอักษร และความเชื่อ เช่น เรื่องคาถาอาคม เป็นต้น ฉะนั้นวรรณกรรมภาคกลางจึงต่างจาวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น¹²

¹²ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, 35.

ส่วนภาคอีสานกับภาคเหนือพบว่ามี ความห่างเหินกับภาคกลาง อันเนื่องจากอิทธิพลทางการเมืองการปกครองจากราชธานีไปไม่ถึงจึงเป็นเหตุให้สังคมอีสานรับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงเสมอมา ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานจึงได้นับอิทธิพลจากวรรณกรรมล้านช้างมากกว่าภาคกลาง อีกประการหนึ่งค่านิยม ความเชื่อ จารีตประเพณี ตลอดจนปรัชญาชีวิตของสังคมอีสานมีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มล้านช้างซึ่งเป็นปัจจัยให้รับวรรณกรรมล้านช้างได้กลมกลืน นอกจากนั้นวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานจำนวนมากที่เหมือนกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือซึ่งน่าจะเกิดจากการติดต่อสืบทอดกันมาแต่สมัยโบราณโดยผ่านทางอาณาจักรล้านช้าง¹³

จะเห็นว่ารูปแบบของวรรณกรรมอีสานจะมีลักษณะที่ตอบสนองความเชื่อของสังคมท้องถิ่นอีสาน และเป็นการสะท้อนสังคมอีสาน รวมถึงคตินิยม สารที่เป็นประโยชน์ต่อจิตใจอีกด้วย จะพบว่าผู้แต่งได้พยายามสอดแทรกศีลธรรมและจริยธรรมแก่สังคมด้วย ตลอดจนอุปนิสัยของตัวละครเอกในเรื่องมักจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตในสังคม

ส่วนภาคใต้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับภาคกลาง วรรณกรรมภาคใต้จึงน่าจะได้นำแนวคิด คตินิยม ปรัชญาชีวิต และสังคมที่มีแนวโน้มมาจากภาคกลางด้วย ฉะนั้นหากพิจารณารูปแบบ และเนื้อเรื่องของวรรณกรรมภาคใต้พบว่าจะมีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมภาคกลางส่วนใหญ่¹⁴

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ หากตกทอดไปในสังคมโดยอ้อมสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมนั้นทั้งในด้านค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เพื่อแสดงความเป็นท้องถิ่นของตน

จากการศึกษาสาเหตุที่ทำให้หนุ่มมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกันสาเหตุเกิดจากอิทธิพลของขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่นด้วย ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ ดังนี้

3.1 ความเชื่อของคนในท้องถิ่น

3.2 ค่านิยมของคนในท้องถิ่น

3.3 ขนบวัฒนธรรม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

¹³ รัช ปุณโณทก, “ลักษณะของวรรณกรรมภาคเหนือและวรรณกรรมอีสานเชิงเปรียบเทียบ,” ใน วรรณกรรมล้านนา, เล่ม 1 (เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์, 2527), 256.

¹⁴ วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราช (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2521), 446.

3.1 ความเชื่อของคนในท้องถิ่น

ความเชื่อ คือ ความรู้สึกว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราได้พบเป็นความจริง เป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ส่วนความพึงใจนั้นหมายถึงความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง¹⁵

ลักษณะที่ก่อให้เกิดความเชื่อ

ก. คนเรามักจะเชื่อตาม ๆ กันตามขนบธรรมเนียม ประเพณี การอบรมในสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นครอบครัวหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยเหตุนี้เรื่องที่เชื่อย่อมจะแตกต่างกันออกไปตามกลุ่มของวัฒนธรรม

ข. คนเรามักจะเชื่อหรือรับเอาความเชื่อต่าง ๆ โดยทันที หากว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของตนอยู่แล้ว หรือเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับความสนใจหรือผลประโยชน์ของเขาเอง

ค. คนเรามักจะสังเกตและจดจำเฉพาะสิ่งหรือเหตุการณ์ที่จะมาเสริมความเชื่อเดิมของตนเองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ง. ความศรัทธาต่อผู้พูด หรือผู้เขียน อันเกิดจากบุคลิกภาพหรือชื่อเสียงของผู้พูด หรือ ผู้เขียนนั้น เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความเชื่อขึ้นได้ง่าย

จะเห็นว่าความเชื่อของคนในท้องถิ่นเกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบได้ว่า เหตุการณ์ที่พวกเขาประสบเกิดขึ้นเพราะอะไร เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์กลัวภัยที่จะเกิดขึ้นกับตน มนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต้องมีผู้กระทำ เช่น น้ำท่วม อาจเป็นการกระทำของเทวดา ผีต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นอาจเกิดจากความคิดของผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่านำสิ่งที่มนุษย์กลัวมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้คนในสังคมยึดเป็นความรู้ หรือ แนวปฏิบัติ เพราะฉะนั้นความเชื่อต่าง ๆ ที่สั่งสมกันมาย่อมมีสาเหตุของความเชื่อนั้น ถึงแม้ว่ามนุษย์ไม่สามารถจะพิสูจน์ความเชื่อนั้นได้ก็ตาม แต่อาจได้ยินหรือได้ฟังมาจึงยึดว่าเป็นเรื่องจริง แล้วเชื่อตามนั้น

¹⁵พนัส หันนาคินทร์, การสอนถ้อยคำ (พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ พิษณุโลก, 2520), 24.

3.1.1 ความเชื่อที่ปรากฏร่วมกัน

3.1.1.1 ความเชื่อในด้านไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ เป็นวิชาลึกลับเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ เวทย์มนต์คาถา และอำนาจจิตเรื่องราวของไสยศาสตร์ปรากฏขึ้นในสังคมมนุษย์นับเป็นเวลาหลายพันปีมาแล้ว กล่าวได้ว่าไสยศาสตร์ มีกำเนิดมาจาก ความกลัว และความต้องการ ของมนุษย์ เพราะฉะนั้น การปฏิบัติในทางไสยศาสตร์ตามคติความเชื่อของลัทธิไสยศาสตร์ จึงมีวัตถุประสงค์ทั่วไป 2 ประการ กล่าวคือ

ก. ในด้านก่อ (positively) มีวัตถุประสงค์ที่จะให้การปฏิบัติตามลัทธิ ไสยศาสตร์นั้น ๆ นำมาซึ่งโชคลิและสิ่งที่เป็นมงคลต่อมนุษย์และสังคม เช่น ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ

ข. ในด้านทำลาย (negatively) คือ มีวัตถุประสงค์ที่จะให้การปฏิบัติตามลัทธิไสยศาสตร์ทำลายหรือขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคล ภัยพิบัติอันจะบังเกิดแก่ทรัพย์สินและตัวมนุษย์ เช่น การสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง อุบัติเหตุ การสูญเสียตำแหน่งหน้าที่การงาน หรือการสูญเสียอำนาจ เป็นต้น¹⁶

ทัศนีย์ สุจินะพงศ์ กล่าวว่า ในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยต้น ๆ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งที่เป็นเรื่องพื้นบ้านแท้ ๆ ของไทย เช่น ลิลิตพระลอ ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน และ วรรณคดีที่ได้รับจากต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์ และสมุทรโฆษ เป็นต้น มักกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกินปกติวิสัยมนุษย์จะเป็นไปได้ หรือจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้ เช่น การเหาะเหินเดินอากาศ การใช้เวทย์มนตร์ให้หลงใหล การอยู่ยงคงกระพัน การแปลงกายเป็นรูปอื่น การบังคับภูตผีปิศาจให้อยู่ในอำนาจ และกระทำตามความปรารถนาของผู้มีอำนาจ และกล่าวถึงมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา เช่น เทวดา ปิศาจ หรือมนุษย์ที่มีฤทธิ์แรงกล้า จนผิดมนุษย์ธรรมดาสามัญเสมอ¹⁷

3.1.1.1.1 ไสยศาสตร์ที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีดังนี้

3.1.1.1.1.1 การใช้ไสยศาสตร์เพื่ออำนาจตัว โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

¹⁶ อานนท์ อาภาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคม และวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นุกุลกิจ, 2515), 12-13.

¹⁷ ทัศนีย์ สุจินะพงศ์, “การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาขุนช้างขุนแผน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), 1.

อำพรางตัวเพื่อทำลายพิธิ เช่น ตอนกุมภกรรณทำพิธิทนต์น้ำ หนุมานต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับเมืองลงกาเป็นอย่างดีจึงตัดสินใจแปลงกายเป็นเหยี่ยวเพื่อความเร็วและอำพรางตัวไม่ให้คนจับตัวได้ ต่อมาก็แปลงกายเป็นนางกำนัลไปปะปนอยู่ในกลุ่มนางกำนัลที่นำดอกไม้ไปถวายกุมภกรรณ เพราะรู้ว่าการแปลงกายเป็นนางกำนัลด้วยกันจะสามารถทำให้ศัตรูเชื่อได้สนิทใจมากกว่าแปลงเป็นบุรุษ หรืออยู่ในเพศเป็นวานรดังเดิม และง่ายต่อการสืบหาที่อยู่ของกุมภกรรณ ดังความว่า

กายนั้นก็กลับเป็นเหยี่ยว	เรี่ยวแรงดั่งราชปักษี
ถาปนาร้อนด้วยฤทธิ์	ไปวังอสุริกุมภกรรณ
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 400)
กลับกลายเป็นนางกำนัล	ผิวพรรณเป็นที่สโมสร
อ่อนแอแน่นน้อยอรรชร	กราบกรานนินออกมา
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 400)

อำพรางตัวเพื่อช่วยตัวเอง เช่น ตอนที่หนุมานไปช่วยพระรามซึ่งถูกไมยราพลักไปเมืองบาดาล หนุมานต้องแปลงกายเป็นไยบัวตืดสไปนางพิรากวนเข้าเมืองเพราะรู้ว่าไยบัวเป็นสิ่งที่มีความเล็กและหากจะติดอยู่ที่สไปนางพิรากวนก็มีไยสิ่งที่แปลก เพราะไมยราพสั่งให้นางตักน้ำเพื่อดื่มพระราม และไยวิกิบุตรของนาง การแปลงเป็นไยบัวสามารถทำให้ยักษ์สั่นสงสัยได้ ต่อมาก็สามารถช่วยพระรามออกมาได้ ดังความว่า

เป็นไยบัวตืดสไปบาง	นางพิรากวนชักยี่
ด้วยเดชพระมนต์อันฤทธิ์	อสุรีไม่เห็นกายา
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 332)

อำพรางตัวเพื่อแย่งชิงอาวุธ เช่น หนุมานแปลงกายเป็นวานรน้อยเพื่อแย่งชิงกระบองวิเศษของสหัสเดชะไม่ให้กลับมาทำร้ายฝ่ายพระราม การที่หนุมานแปลงกายเป็นวานรน้อยหนุมานคงไม่ต้องการให้ศัตรูสงสัยได้ และจะได้ไม่ดูพิเศษกว่าวานรป่าธรรมดา ดังความว่า

บัดเดี้ยวก็เป็นวานรน้อย
เลียบอยู่ที่เชิงคีรี

กระจอยร่อยขาวฟ่องจรัสศรี
ขุนกระบี่คอยท่าอสุรา
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 60)

หนุมานแปลงกายเป็นวานรน้อยเพื่อหลอกให้สัทธาสูรหลงกลเรียก
อาวุธจากเทวดา เพื่อฝ่ายของหนุมานจะสามารถเก็บอาวุธที่เทวดาทิ้งลงมาก่อนที่อาวุธจะตกลงสู่พื้น
ดินได้ ดังความว่า

ก็กลับเป็นลิงป่าพนาดร
โลดโผนโจนเล่นตามสวาย

ประหลาดกว่าวานรทั้งหลาย
ป็นป่ายร้ายไม้ไปมา
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 166)

อำพรางตัวเพื่อสอบถามความ เช่น หนุมานแปลงกายเป็นชายหนุ่ม
เพื่อสอบถามที่ซ่อนตัวของวิรุณจำบังจากนางวานริน การที่หนุมานแปลงกายเป็นชายหนุ่ม เพราะ
หนุมานรู้ว่าสตรียอมสนในในเพศที่เป็นบุรุษมากกว่าเพศวานร ดังความว่า

เป็นมานพน้อยทรงลักษณ์
ส่งศรีประเสริฐเลิศชาย

ผิวกัศตร์พริ้มเพริศเฉิดฉาย
กรายกรเข้าถ้ำคีรี
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 186)

อำพรางตัวเพื่อให้ศัตรูเชื่อใจ เช่น ในตอนที่หนุมานต้องการทำให้
บรรลัยกัลป์หมดเรี่ยวแรง หนุมานแปลงกายเป็นกระบือตกหล่มเพื่อให้บรรลัยกัลป์ยกตนขึ้นมา
การที่หนุมานแปลงกายเป็นกระบือ หนุมานอาจคิดว่ากระบือเป็นสัตว์ที่กายใหญ่ และแข็งแรง นอก
จากนั้นยังตกหล่มด้วย คงยากที่จะยกได้ง่าย ๆ ดังความว่า

เดชะพระมนต์เชี้ยวชาญ
ตกหล่มจมอยู่ทั้งกายา

ก็บันดาลกลายเป็นมหิงสา
ตั้งตาคอยคู่อสุรี
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 465)

3.1.1.1.2 การใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำสงคราม เช่น หนุมานแปลงกาย
ให้ใหญ่เท่าสวรรค์ชั้นพรหมเพื่อสู้รบกับตรีเมฆ การที่หนุมานแปลงกายให้ใหญ่เท่าสวรรค์ชั้น

พรหมก็เพื่อง่ายต่อการต่อสู้กับศัตรู มิเช่นนั้นแล้วจะเสียเปรียบเพราะยักษ์มีร่างกายที่สูงใหญ่กว่า หนุมานมาก

ใหญ่เท่าบรมพรหมาน	สูงเพียงจักรวาลสิงขร
ก็ยื่นหัตถ์ลงในสาคร	กรกระหวัดจะจับอสุรี
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 130)

หนุมานแปลงกายให้ใหญ่ จนหางใหญ่ยาวจนถึงแผ่นผาเพื่อล้อมจับ วิจารณ์บ้าง ดังความว่า

หางนั้นใหญ่ยาวดังสาคร	ตลอดถึงที่สุดแผ่นผา
แล้ววงรอบล้อมกายอสุรา	ค่อยขยับเข้ามาทุกที
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 196)

ส่วนการแปลงกายเป็นครุฑแสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ของ หนุมานว่าหากจะเอาชนะนาคต้องแปลงกายเป็นพญาครุฑเท่านั้น เช่น หนุมานแปลงกายเป็นพญา ครุฑเพื่อไล่จับนาคที่กาลสูรส่งมาพ่นไฟใส่ฝ่ายพระราม ดังความว่า

ด้วยเดชพระมนต์อันเพริศพราย	กลายเป็นครุฑราชปักษี
บินฉาบฉวยด้วยฤทธิ	จับจิกนาคเป็นโกลา
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 4 : 70)

3.1.1.1.3 การใช้ไสยศาสตร์เพื่อพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น หนุมานแปลงกายเป็นชายหนุ่มเพื่อบวชตามหลักของพุทธศาสนา การที่หนุมานแปลงกายเป็นชาย หนุ่ม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระฤๅษีไม่ยอมให้หนุมานบวชในเพศวานร อีกส่วนหนึ่งเกิดจากหนุมาน ต้องการเข้าถึงหลักธรรมในพุทธศาสนาจึงพร้อมที่จะอยู่ในเพศของมนุษย์มากกว่าเพศวานร ดัง ความว่า

ก็กลับกลายเป็นเพศมนุษย์	บริสุทธเสาวภาคย์เฉิดฉาย
รูปทรงคล้ายองค์พระพาย	แล้วถวายมัสการพระนักรบ
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 560)

3.1.1.1.4 การใช้ไสยศาสตร์เพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ด้านอื่น ๆ ดังนี้

ตอนหนุมานพักอาศัยพระฤๅษี หนุมานเนรมิตให้กายใหญ่กับศาลา เพื่อลองดีพระฤๅษี แต่ก็ไม่สามารถสู้ฤทธิ์เดชของพระฤๅษีได้ ดังความว่า

เดชะศักดิ์คาอาคม	พระสยามภูวนาถนาถา
กายนั้นใหญ่เต็มศาลา	ก็เรียกพระสิทธิราช์ไป
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 102)

ตอนหนุมานจับพลพลอมสุกรสาร หนุมานเนรมิตกายให้ใหญ่เท่าเขาจักรวาล แล้วเอามือครอบพลวานรไว้เพื่อจับตัวสุกรสารที่ปลอมตัวมาเป็นวานรฝ่ายพระราม ดังความว่า

กายใหญ่เท่าเขาจักรวาล	สูงตระหง่านเงื้อมงำเวหา
มือหนึ่งนั้นครอบโยธา	ให้ออกมาแล้วคู่สำคัญ
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 182)

ตอนตอนศึกไมยราพ หนุมานหาวิธีป้องกันพระรามจากการเข้ามาลักตัวของไมยราพโดยการเนรมิตกายให้ใหญ่อมพลับพลาไว้ในอก แล้วอำปากเป็นประตูเข้าออก

สูงจกดาวพรหมาน	ใหญ่เท่าจักรวาลสิงขร
เบื่องต่ำได้พื้นดินดอน	หยั่งถึงสาครรองดิน
หางวงเป็นปราการล้อม	โอบอ้อมโยธาไว้สิ้น
อันพลับพลาแก้วโกมิน	ขุนกบินทร์เอาไว้ในอุรา
อำโอรสออกเป็นทวาร	โอบบานปิดเปิดนั้นชีวหา
พิเภกกับพระลักษมณ์อนุชา	นั่งรักษารองคัพระจักรี
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 314)

หลังจากเสร็จสงครามกับท้าวจักรวรรดิ พระพรต กับพระสัตรุดจึงพากันยกทัพกลับเมืองอโยธยา หนุมานเนรมิตกายให้ใหญ่เพื่อทอดเป็นสะพานให้ทัพวานรข้ามกลับเมือง

บัดนี้ขวักกลับกลายเป็นอินทรี เท้าพระเมรุคีรีเนนไศล
นอนทอดตลอดฝั่งสมุทรไท เป็นถนนกว้างใหญ่มหิมา
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 4 : 274)

นอกจากนั้นในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยังเชื่อว่าน้ำล้างเท้าสตรีทำให้เวทมนตร์เสื่อม เช่น ตอนทศกัณฐ์ทำพิธีอุโมงค์ หนุมานสุครีพ และนิลนันทน์ไม่สามารถเปิดประตูอุโมงค์ได้เพราะทศกัณฐ์ใช้เวทมนตร์ปิดปากอุโมงค์ไว้ พิเภกแนะนำให้หนุมานไปนำน้ำล้างเท้าสตรีที่เมืองลงกามารคปากอุโมงค์เพื่อทำให้เวทมนตร์เสื่อม หนุมานจึงไปขอน้ำล้างเท้าจากนางเบญกาย

3.1.1.1.2 รามเกียรติ์ฉบับล้านนา

ผู้แต่งสร้างให้หนุมานมีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ธรรมดา เช่น เหาะได้แปลงกายเป็นวานรก็ได้ ข้ามไม่ตาย เป็นต้นแสดงให้เห็นถึงการนำไสยศาสตร์มาใช้ในเรื่องเพื่อแสดงถึงความเชื่อของคนในท้องถิ่น

3.1.1.1.3 รามเกียรติ์ภาคอีสาน

ผู้แต่งมีความเชื่อด้านไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับตัวละครหนุมาน ดังนี้

3.1.1.1.3.1 ใช้ไสยศาสตร์เพื่ออำพรางตัว เช่น เรื่อง พระลักพระลาม ในตอนที่หุลละมานไปสืบข่าวพระลาม พระลัก และพลีจันทน์ซึ่งถูกยักษ์ลักไปเมืองบาดาล หุลละมานแปลงกายเป็นยักษ์ มีผมขาวโพลน หลังโก่ง เดินถือไม้เท้าไปถึงประตูเมืองยักษ์ “บาก็เณรมิตให้เป็นผียักษ์ใหญ่ คุณเฝ้าฮ้ายหัวหงอก หลังคด แท้แล้ว บาก็ถือไม้เท้าทั้งเล่าพาตงนำทางเข้าไปฮอดคิมเมือง” (พระลักพระลาม : 75) ต่อมาหุลละมานก็แปลงกายเป็นแมลงวันบินไปจับสาแหรกของยักษ์จนสาแหรกหักลงถึงสองครั้ง เมื่อผ่านประตูเมืองได้แล้วหุลละมานก็แปลงกายเป็นยักษ์ดั้งเดิม

3.1.1.1.3.2 ใช้ไสยศาสตร์เพื่อชุบชีวิตคน ในรามเกียรติ์เรื่อง พระลักพระลาม ตอนที่หุลละมานทำศึกกับพญากาง พญากางได้เสกเครื่องหยาให้กลายเป็นงูเพื่อฆ่าทหารรวมทั้งช้างม้าของพระลาม จนทหารและสัตว์พากันล้มตาย หุลละมานจึงเสกคาถาชุบชีวิตคนและสัตว์เหล่านั้นขึ้นมา “แต่นั้นหุลละมานท้าวฮวยมนต์สับเป่า ผุ่งหมู่ม้าตายคืนเล่า เขาก็ตายยามน้อยคืนมาสันเก่า” (พระลักพระลาม : 93)

3.1.1.1.3.3 ใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำสงคราม ในรามเกียรติ์เรื่อง พระลัก

พระลาม ตอนพระลักพระลามทำสงครามกับขุนราช และพญาจันทร์ หูละมานช่วยพระลักพระลามรบโดยการใช้อำนาจในทบฏเขาให้แตกทะเลย แล้วเนรมิตให้กลายเป็นลูกปืนใหญ่ยิงเข้าไปถูกพลของพญาฮามมะนาสวนล้มตายเป็นจำนวนมาก “แต่นั้น เตโชแก้วหูละมานเสด็จออก บากี่กำก่ำป็นตีไว้เกื่อนทะเลย แท้แล้ว แต่มันหันมุ่นฟุ้งเป็นสะบะบลวง คินไปดำพลลังกาลวดตายเสียเสี่ยง” (พระลักพระลาม : 92)

นอกจากนั้นในรามเกียรติ์ภาคอีสานยังมีความเชื่อว่าหากนำฝ้านุ่งมาเช็ดหน้าจะทำให้อาคมเสื่อม เช่น เรื่อง **พระลักพระลาม** ตอนหูละมานไปที่อาศรมของพระฤๅษี พระฤๅษีบอกหูละมานว่าอย่าเอาฝ้านุ่งเช็ดหน้าเพราะทำให้อาคมเสื่อม “อันว่า ฝิ่นแดงฝ้านันต์ตัวเฮาต่งนุ่ง นั้นนาไฟอย่าเอาเช็ดหน้า อาคมหลั้ยหล่อยเสียแท้แล้ว” (พระลักพระลาม : 47)

3.1.1.1.4 รามเกียรติ์ฉบับวัดควนเกย

ตอนที่หนุมานเดินทางไปเรียนวิชากับพระฤๅษี พระฤๅษีถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับคาถาอาคมให้หนุมาน ดังความว่า

จึงเห็นหลานรักภูบาล	ครานั้นหนุมาน
ก็เรียนถ้วนศาสตราอาคม	
กำบังคำผุดสองหน	คาถาทำนตร
คำดินบนกระหวัดจดจำ	
นิรมิตบิเบียนเพียงทำ	ชำแรกดินดำ
บันดาลผ่านน้ำสาคร	

(รามเกียรติ์วัดควนเกย : 101)

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ของชาวบ้านอาจต้องการพิสูจน์ว่า ผู้ที่มีคาถาอาคมไว้ป้องกันตัวจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ เพราะฉะนั้นหากจะไปร่ำเรียนวิชาความรู้ทางด้านคาถาอาคมด้วย

ในตอนที่หนุมานสะกดให้ท้าวชมพูกลับ แล้วพามาเฝ้าพระรามทั้งแท่นบรรทม ครั้นเข้าเฝ้าแล้ว หนุมานจึงถอนมนต์สะกดท้าวชมพูให้ตื่นขึ้นมา การใช้คาถาถอนมนต์สะกดท้าวชมพู ก็ถือได้ว่าเป็นการใช้วิชาจากที่เรียนมาด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าความเชื่อด้านไสยศาสตร์ที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ เป็นความเชื่อเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติเพื่อให้เรื่องสนุกสนาน ซึ่งหากมองในคติทางพุทธศาสนาแล้ว จะเป็นความเชื่อที่ผิด เพราะพุทธศาสนาเน้นให้เชื่อในเรื่องของเหตุผลมากกว่าเรื่องเวทมนตร์คาถา อย่างไรก็ตามความเชื่อด้านไสยศาสตร์ก็ยังคงมีอยู่ในชีวิตประจำวันของคนและสังคมกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน

3.1.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์

ในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของสัตว์มากกว่าคน โดยเฉพาะตัวของหนุมานเอง ดังนี้

รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา ผู้แต่งอธิบายว่าเหตุใดวานรจึงเอาอาหารเก็บไว้ในคาง ในเรื่อง **หอรมาน** เล่าว่าเกิดจากในตอนที่หนุมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หนุมานเหาะไปที่อาศรมของพระฤๅษี พระฤๅษีเอาข้าวให้หนุมานกิน 1 ปัน หนุมานกลัวไม่อิ่มจึงขออีก พระฤๅษีจึงอธิษฐานให้ข้าวไม่รู้จักหมด หนุมานกินเท่าไรก็ไม่หมด จึงเอาข้าวที่เหลือยัดใส่คางไว้จึงกลายเป็นลักษณะนิสัยของวานรตราบนับดังนี้

พระรสีก็ปิ่นเข้า (ข้าว) หื้อหอรมานน้อย ๑ มั่นก็คิดในใจว่า “ดั่งฤๅจักพอกินชา” ว่าอัน เจ้ารสีก็รู้ใจหอรมานคิดนั้นแล้วเจ้ารสีก็อธิษฐานว่า “หอรมานกินเข้าปิ่นนั้นอย่าหื้อเสียงเทอะ” เจ้ารสีแสร้งกล่าวว่า “ท่านจูงกินเทอ คันบ่อ้มจักเต็มหื้อชะแล” มั่นกินแล้วก็ยังบ่เสียง มั่นก็ลวดยัดไวยังคางหั้นแล เหตุนี้วนอกทั้งหลาย กินสังบ่เสียงลวดยัดไวยังคางแห่งตน ๒ トラบต่อเท่า บัดนี้แล

(หอรมาน : 68)

ในเรื่อง **ปรัम्मเหียร** ก็กล่าวเช่นเดียวกับในเรื่องหอรมาน ดังนี้

คันทว่าเจ้ารสีไปกุมบาตฺรมาแล้ว ก็เอาข้าวสุกหื้อแก่หอรมานน้อย ๑ หั้นแล ส่วนว่าหอรมานมั่นก็คณิงใจว่าข้าวนี้น้อยเท่านี้ ดั่งฤๅจักพอกินอ่อม อันชา หอรมานมั่นคิดคณิงในใจสันนั้น เจ้ารสีก็รู้ยังมั่นนิกในใจนั้น ท่านก็อาทิสานว่า หอรมานกินยังข้าวปิ่นนั้นก็อย่าหื้อเสียงสักเทื่อเทอะ อาทิสานว่าอันแล้ว เจ้ารสีก็แสร้งกล่าวว่า ท่านจูงกิน

หื้อเสียงแท้นือว่าอัน มันก็ใส่ใจกินข้าวปั้นนั้นหื้ออ้มแล้ว ข้าวอันนั้นก็บ่เสียง มันก็ลวดเอา
ยัดไว้ในคางแห่งมัน เหตุนั้นคางวอกทั้งหลายลวดเป็นถุงไปตราบถึงกาลบัดนี้แล

(ปรั้มเหียร : 24)

ในเรื่อง **ปรั้มเหียร** ผู้แต่งอธิบายถึงสาเหตุที่วานรกันแดง และด้านในตอนที่
หอรมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หอรมานหาไปจนถึงอาศรมพระฤๅษี รุ่งขึ้นหอรมานไป
ล้างหน้ามีปลิงมาเกาะที่หน้าผากของหอรมาน ครั้นพระฤๅษีให้หอรมานเอาน้ำลายทาที่ตัวปลิง ปลิง
จึงหลุดออกมา ปรากฏว่าเลือดไหลออกจากแผลของหอรมานที่ถูกปลิงดูด หอรมานจึงเอาผ้าของตน
มาเช็ดเลือด แล้วเอาชายผ้าผืนนั้นรองนั่งจึงทำให้วานรมีกันสีแดง และด้านมาตราบจนปัจจุบัน

กันว่าปิงตัวนั้นคายแล้ว เลือดก็ไหลออกมามากนัก มันก็เอาชายผ้าแห่งมันมาเช็ด
เลือดออกนั้นเสีย แล้วก็เอาชายผ้ามาลองนั่ง เลือดก็หายเอือนไปหิ้นแลเหตุนี้วอกทั้งหลายมี
หน้าอันเปิด มีกันอันแดง และด้านมาตราบถึงกาลบัดนี้

(ปรั้มเหียร : 24)

ในเรื่อง **หอรมาน** ผู้แต่งอธิบายว่า เหตุใดดาวานรจึงหดเล็กเข้าไป ในเรื่อง
หอรมาน ตอนพระรามให้หอรมานจองถนน หอรมานได้ใช้ดาตอกหลักสร้างทางไปยังเมืองลงกา
จึงทำให้ดาตอก หดเข้าไปในกระบอกตาจนถึงบัดนี้ “เพราะเหตุใช้ดาตอกหลัก ดาตอกทั้งหลายลวด
หดเข้าไปตราบถึงกาล บัดนี้แล” (หอรมาน : 73) ในเรื่อง **ปรั้มเหียร** ตอนหนุมานจองถนน
หนุมานใช้ดาของตนตอกสะพานทำให้ดาตอกมาจนถึงปัจจุบัน “หอรมานเอาดาตอกหลักกว่ายน้ำ
มหาสมุทรนั้นพามันลวดเล็กไป เหตุตั้งอันตาแห่งวอกทั้งหลายลวดเล็กไปตราบถึงกาลบัดนี้เพื่ออัน
แล” (ปรั้มเหียร : 28)

ในเรื่อง **หอรมาน** ผู้แต่งอธิบายว่า เหตุใดเมื่อวานรเห็นลังคาแล้วจะต้องเผา
ลังคาทุกครั้ง ความเชื่อนี้เกิดจากตอนที่หนุมานไปถวายแหวนนางสีดาที่เมืองลงกา หนุมานให้
ทหารจุดไฟเผาตน ต่อมาก็เผาปราสาทของทศกัณฐ์ทันที ในเรื่องหอรมานกล่าวว่า “เหตุตั้งอัน วอกทั้ง
หลายนี้กันมันได้ไฟข้อมกำแล่นขึ้นเรือน เพื่ออันแล” (หอรมาน : 71) ในเรื่อง **ปรั้มเหียร** ตอนที่
หอรมานจะเผาลงกา หอรมานให้ทหารนำผ้าชุบน้ำมันพันรอบตัวของตนแล้วค่อยจุดไฟเผา ต่อมา
เมื่อไฟติดกายของหอรมานแล้ว หอรมานก็เผาปราสาทของรากราสวรรค์ทันที

กันว่าไฟไหม้ติดแล้ว มันก็เล่นขึ้นไปสู่ปราสาทรณาสวรร ไฟก็ลวดไหม้
ปราสาทราชมนเทียรแห่งรณาสวรร ไฟจับเสียงหั่นแล เหตุตั้งอันวอกทั้งหลายเขาได้
ทำเนียมท่านอันนั้นมา กันว่าเขาได้ดับไฟยอมพาเล่นขึ้นหลังเรือนเพื่ออันแล

(ปรัมมเหียร : 26)

ในเรื่อง **ปรัมมเหียร** ผู้แต่งอธิบายถึงความเชื่อเกี่ยวกับวานรว่าทำไมปลายเท้า
ของวานรจึงหม่น เกิดจากในตอนหอรมานเผาลงกาของรณาสวรร หอรมานก็กระโดดลง
มหาสมุทรเพื่อดับไฟ แล้วก็กลับมาหาพระยาพราหมราชจึงทำให้ปลายเท้าปลายมือหม่นด้วยรอย
ของไฟไหม้

กันว่าไฟไหม้ปราสาทรณาสวรร หอรมานก็เดินชนตักน้ำมหาสมุทร แล้วก็สยง
มารอดพราหมราชอันเป็นเจ้าแห่งชุมพูทวีป เราไฟนั้นแล เหตุนั้นปลายตีนปลายมือแห่ง
วอกทั้งหลายลวดหม่นหมองไปตราบถึงกาลบัดนี้

(ปรัมมเหียร : 26)

ในเรื่อง **หอรมาน** มีใจความเหมือนกับในเรื่อง **ปรัมมเหียร** ดังความว่า

เหตุตั้งอัน วอกทั้งหลายนี้กันมันได้ไฟยอมกำเล่นขึ้นเรือน เพื่ออันแล ไฟติด
ปราสาท หอรมานก็บ่าวตักน้ำสมุทร แล้วก็สยงมารอดพระยารามราชหั้นแล เหตุตั้งอัน
ปลายมือแห่งวอกทั้งหลายลวดหม่นอยู่ตราบถึงกาลบัดนี้แล

(หอรมาน : 71)

รามเกียรติ์ห้องถินอีสาน

ในเรื่อง **พระลักพระลาม** ผู้แต่งก็ได้บอกสาเหตุที่หุลละมานเอาข้าวอมไว้ได้คาง
เหมือนกับรามเกียรติ์ฉบับล้านนา คือ หุลละมานตะกละกลัวกินข้าวไม่อิ่ม เมื่อไม่สามารถกินข้าวที่
เหลือได้อีกต่อไปจึงยัดไว้ได้คาง

แต่นั้น รัสสี เจ้าสันจ้งหั้นแล้วอย่า พระก็เอาก้อนเข้าค่าน้อย ให้กินมันก็ถือปิ่นเข้า
ขึ้นดื่มพอกำ คะบาดทอน ทอนนี้ มันบ่มีพอกำอ้อมพุงนาเจ้า แต่นั้นรัสสีด่านให้มึงกินดูก่อน กัน
ว่าหากบ่อ้มแท้กูจะให้ดื่มแถม แท้แล้ว เมื่อนั้นหุลละมานท้าวทงคำใส่ปาก มันก็เคี้ยวต้อย ๆ
กินแล้วเล่ายังผากฎเป็นบ่เข้าเกิดออกปลายฟัน หั้นแล้ว แม่นว่ากิน ๆ ลงก็หากยังเต็มแถม มัน

ก็ทำเพียรหย้ากินลงหลายเทื่อ เฮ็ดแล้ว สุดที่เต็มอ้มท้องบาท้าวก็เล่าอม มันจึงอมเอาไว้ภายใน
แก้มไป เป็นอ้อลื้อคือกินเหมียงบ่คาย อันนี้ชื่อเข้าทิพย์เจ้าพระรสดีตนปะเลื้อให้มันกินท่อน
นั้นพองเท่าชั่วชีวิต เข้านั้นบ่หอมหมคจากแก้มบาบ่าวหุลละมานคืออยากกินยามใด ก็เล่ากิน
ยามนั้น แคนแต่หุลละมานอมเอาเข้าปอดอ้อมแก้มไป ปางนั้น เดียวนี้ถึงจึงได้เอียงค้ำคูนนั้นสืบ
มาเจ้าเอย

(พระลักพระลาม : 47)

ในเรื่อง พระลักพระลาม ผู้แต่งอธิบายว่า เหตุใดปลิงเกาะแล้วถ่มน้ำลายรดปลิง
จึงจะหลุด เหตุการณ์ตอนนี้เป็นตอนที่หุลละมานเหาะเกินลงกาไปตกที่อาศรมของพระฤๅษี
พระฤๅษีไม่ให้หุลละมานไปใกล้บ่อน้ำล้างหน้า แต่หุลละมานขัดคำสั่งเอาเท้าแกว่งน้ำดู ปลิงจึงเกาะ
เท้าของหุลละมาน หุลละมานจะดึงเท้าไรก็ไม่หลุด เมื่อพระฤๅษีให้หุลละมานถ่มน้ำลายรดหัวปลิง
ปลิงจึงหลุด

หุลละมานท้าวจอมรสสืบบอก ปางนั้น มันจึงถ่มน้ำลายสปีพะลันมีซ่า แต่นั้น
น้ำลายฮ้อนอำปิ่นปะป่อย เสีย นั้นมันก็ถูกย้ายมาห้องขานทุลีนับแต่เป็นจับดินเจ้า
หุลละมานรสสืบบอก ปางนั้นให้อีบถ่มน้ำลายล้างสว่ายเสีย นั้นเนอ มันจึงสอนคนติดต่อมา
เดี๋ยวนี้

(พระลักพระลาม : 47)

ในเรื่อง พระรามชาดก ผู้แต่งอธิบายว่าหากมีปลิงมาดูดเลือดให้ใช้น้ำลายป้าย
ปลิงถึงจะหลุด เป็นเหตุการณ์ตอนหุลละมานในเรื่องพระรามชาดกแอบหนีไปเล่นน้ำในสระปลิงจึง
เกาะหุลละมานจะทำอย่างไรก็ไม่หลุด พระฤๅษีจึงให้หุลละมานใช้น้ำลายป้าย “...ห้ามแล้วไม่เชื่อ
คำจึงเป็นเช่นนี้ ให้ถ่มน้ำลายลูบที่ปากปลิง สองพี่น้องทำเช่นว่า ปลิงก็หลุดทันที แต่นั้นมา ปลิงเกาะ
ผู้ใดก็จงเอาน้ำลายลูบทาปากปลิง ก็จะหลุดไปเอง” (พระรามชาดก : 72)

ในเรื่อง พระลักพระลาม ผู้แต่งอธิบายว่าเหตุใดไถ่จึงขันในตอนเช้า ในเรื่อง
พระรามชาดก ตอนพญารามราชถูกรศโมกษศักดิ์ของราพณาสวร หุลละมานอาสาไปหายาแก้และ
ได้ไปขอร้องให้พระอาทิตย์หยุดเดิน เพราะถ้าพระอาทิตย์ตกดินจะรักษาพญารามราชไม่ทัน แต่
พระอาทิตย์ไม่ยอมหุลละมานโกรธจึงจับพระอาทิตย์ขว้างไปทางทิศตะวันออก พระอาทิตย์กริ้วจึง
หยุดส่องแสง โลกจึงย้อนกลับมาเป็นวันเก่า เมื่อหุลละมานหาด้วยครบ และรักษาพญารามราชจน
หายแล้ว พญารามราชสงสัยว่าทำไมไม่เห็นพระอาทิตย์ส่องแสง หุลละมานจึงทูลเรื่องราวให้ทราบ

พญารามราชจึงบอกให้หูละมานไปบอกไก่อ้วให้ขันเชิญพระอาทิตย์ขึ้น ไก่อ้วได้ไปประกาศให้ไก่อ้วในชมพูทวีปมารวมตัวกัน แล้วส่งเสียงร้องขึ้น 3 หน พระอาทิตย์จึงยอมขึ้นมาส่องแสงสว่างอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้ไก่อ้วต้องขึ้นในตอนเช้ามาตราบนาทิตย์ทุกวัน

3.1.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับนาค

ชาวบ้านในท้องถิ่นล้านนาและอีสานเดิมนับถือผี เช่น ผีบรรพบุรุษ นับถือธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือภู มีตำนานเกี่ยวกับภูใหญ่ในที่นี้หมายถึงตำนานพญานาคในแถบแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี หนองหานสกลนคร และหนองหานน้อยกุมภวาปี เช่น ตำนาน **อุรังคธาตุ** หรือตำนานพระธาตุพนมซึ่งกล่าวว่าพญานาคเป็นผู้สร้างเมืองเวียงจันทบุรี หรือนคร **เวียงจันทร์** ตำนาน**สุวรรณโคมคำ** เล่าเกี่ยวกับชายสองคน คือ พญาสุดตนา และพญา **ศรี** สัตตนาคราช ซึ่งเป็นเพื่อนกันมีอะไรก็จะแบ่งปันกัน ต่อมาพญาศรีสัตตนาคราชกล่าวหาว่าพญาสุดตนาแบ่งอาหารให้ตนน้อย จึงยกทัพมารบกับพญาสุดตนา สุดท้ายก็ไม่สามารถเอาชนะพญาสุดตนาได้ พญาสุดตนาจึงจับไล่พญาศรีสัตตนาคราชออกจากเมือง พญาศรีสัตตนาคราชอพยพผู้คนมาตามลำน้ำจากหนองกระแตเรื่อยมาเป็นทางคดเคี้ยวไปตลอดสาย ทางที่พญาศรีสัตตนาคราชและบริวารอพยพมานั้นต่อมาได้ชื่อว่าแม่น้ำโขง หรือแม่น้ำของ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการเกิดจากอิทธิฤทธิ์ของพญาศรีสัตตนาคราช หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พญานาค¹⁸

ตำนานเมืองคำชะโนด กล่าวถึงพญานาคเช่นเดียวกับตำนาน**สุวรรณโคมคำ** แต่เปลี่ยนตัวละครจากพญาสุดตนา และพญาศรีสัตตนาคราชเป็นเจ้าพ่อศรีสุทโธ กับพญาสุวรรณ **ตำนานอนันตนาคราช** เรียกพญานอนันตนาคราชว่าพญาเศษนาค มี 7 เศียร 7 หาง คนเก่าแก่เชื่อว่าโลกตั้งอยู่บนศีรษะของพญาเศษนาค พญาเศษนาครองรับบาดาลทั้ง 7 ชั้นไว้ด้วย เมื่อขยับตัวคราใดแผ่นดินก็จะสั่นไหวไปด้วย นอกจากนั้นยังมีนิทานปรัมปราที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านสถานที่ต่าง ๆ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง เช่น **แคว้นโคตรบูร** และ **ภูเก้าพร้าว** พระพุทธเจ้าได้พบกับพญานาคที่มีฤทธิ์ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ จนทำให้พระพุทธเจ้าต้องแสดงปาฏิหาริย์ปราบพญานาค ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับนาคได้ทูลขอรอยพระบาทไว้เพื่อสักการะ ต่อมาจึงเรียกรอยพระบาทว่า **ภูพระบาท**¹⁹ นอกจากนั้นชาวบ้านบางคนยังเคยเห็นพญานาคตลอดจนรอยพญานาคตามสถานที่

¹⁸ปราณี กล้าส้ม, “นาค : ตำนานแห่งสายน้ำโขง,” เมืองโบราณ 29,1 (มกราคม – มีนาคม 2545) : 35.

¹⁹อุดม เขยกิจวงศ์, ตามรอยพญานาค (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, 2546), 24 – 41.

ต่าง ๆ และมีความเชื่อว่าเป็น 15 คำเดือน 11 พญานาคจะขึ้นมาพ่นไฟเพราะชาวบ้านเห็นดวงไฟลอยขึ้นจากแม่น้ำด้วย

รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา

ผู้แต่งรามเกียรติ์ล้านนาได้รับอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับนาคจากริมฝั่งโขงด้วย ดังนั้นผู้แต่งจึงนำเรื่องความเชื่อของนาคมาแทนไมยราพ ในรามเกียรติ์ล้านนาสังเกตว่าจะไม่มีตัวละครไมยราพ แต่มีพญานาคเข้ามาสวมบทบาทแทน คนแถบนี้อาจมีความเชื่อว่า พญานาคเป็นเจ้ากรุงบาดาล และมีความเชื่อว่าจะมีธิดาพญานาคขึ้นมาเล่นน้ำและได้สมรสกับหนุมานซึ่งเป็นสัตว์คนละประเภทกัน นาคเป็นตัวละครที่มีความสำคัญในท้องถิ่นล้านนามาก เช่น ในเรื่อง **พรหมจักร** นางนาคมาลิกาลูกของพญานาคออกมาเล่นน้ำ และได้ค้ำน้ำผสมเหงื่อของหรมาร และปัสสาวะของหรมารจนให้กำเนิดบุตร ในตอนที่หรมารไปช่วยพระยาพรหมจักรที่เมืองบาดาล หรมารก็แปลงเป็นปูหมอนาคไปช่วยพระยาพรหมจักรออกมาได้

รามเกียรติ์อีสาน

ผู้แต่งรามเกียรติ์ล้านวนอีสานน่าจะได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคจากท้องถิ่นของตนจึงนิยมนำเรื่องนาคมาแทนตัวละครในเรื่อง เช่น เรื่อง **พระรามชาดก** มีความเชื่อเรื่องนาคปรากฏอยู่ สังเกตได้จากตอนที่หนุละมานจองถนน หนุละมานได้กับธิดาพญานาคปัดตะลุมจนให้กำเนิดลูกชื่ออุทธาซึ่งในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หนุมานจะได้กับนางสุพรรณมัจฉาซึ่งเป็นปลาแล้วมีลูกชื่อ มัจฉานุ

3.1.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับลายแทง

ชาวบ้านในรามเกียรติ์ภาคอีสานและภาคใต้มีความเชื่อเกี่ยวกับลายแทงว่าจะสามารถนำไปพบสมบัติอันล้ำค่าได้ เพราะฉะนั้นหากใครมีลายแทงอยู่กับตัวก็นับว่ามีโชค ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานและใต้ ผู้แต่งสอดแทรกความเชื่อเกี่ยวกับลายแทงไว้ในเรื่องโดยให้หนุมานเป็นผู้ไปหาลายแทงซึ่งกว่าจะพบลายแทงหนุมานต้องตามหาอย่างยากลำบากมาก

รามเกียรติ์ภาคอีสาน

ในรามเกียรติ์อีสาน เรื่อง **พระลักพระลาม** และ**พระรามชาดก** มีการกล่าวถึงตำราหาแหล่งน้ำดี ซึ่งซ่อนอยู่ในท้องปลาอานนท์ ดังที่พระฤๅษีบอกตำราแก่หุละมานว่า

จอมรัสสีเจ้าเนาในถ้ำใหญ่ เลยเล่าบบบาทให้ถ้ำที่หนทางพระจึงจาคำถามออกไป
 ในน้ำท่อกว่า ยังมีปีงคะลาเชือมัสสาตัวใหญ่ชื่อว่า “ปลาอานนท์” ท่อเขาสุเมรุแก้ว เขาก็เคยได้
 ยินเขาเว้าบูฮานกาลสืบต่อมานั้น ดำนานมียู่ท้องปลา “อานนท์” ตัวใหญ่ ว่าแล้ว คั่นว่าเชือ
 ปติ ขนาดเทือย้าเอืออ่าวคณิง ท่านเอย ผีว่าเชือหากทงฤทธิก้างคมจบเพท ก็คั่นนั้น เชือจอม
 มนต์ชวาคนำไปเข้าปากปลา นั้นเทอญ

(พระลักพระลาม : 60)

หนุมานต้องเลียงชีวิตเข้าไปในท้องปลาอานนท์เพื่อนำลายแทงกลับมาให้
 พระราม ในลายแทงบอกแหล่งน้ำดื่มเพื่อข้ามไปลังกาไว้ ในที่สุดพระรามก็สามารถหาแหล่งน้ำดื่ม
 เพื่อข้ามไปลังกาได้สำเร็จ

รามเกียรติ์ท้องถิ่นใต้

ตอนหนุมานจะจองถนน หนุมานต้องไปหาลายแทงไปลังกา หนุมานต้องไป
 ค้นหาตำราจากท้าวมหาชมพู ในตำราบอกว่าให้เดินทางจากเมืองจิตินไปทางทิศตะวันตก 7 โยชน์
 จะพบพระดาบสนั่งเข้ามานที่โคนต้นไทร ตำราจะอยู่กับพระดาบสนี้ เมื่อหนุมานไปถึงต้องฉีก
 ต้นไทรออกเป็น 2 ซีกจึงจะเห็นดาบสถิตตำรายู่ภายในต้นไทร และได้ตำราชื่อ “ตำนานโบราณ”
 ต่อมา หนุมานต้องเดินทางอีก 7 โยชน์ตามที่ตำราทำนาย โบราณบอกไว้เพราะตำราอีกฉบับ
 หนึ่งอยู่ในก้อนหิน หนุมานต้องทำลายก้อนหินจึงจะพบตำราเล่มที่ต้องการ เมื่อได้ตำราตามที่
 ต้องการแล้ว หนุมานจะต้องสำรวจเส้นทางไปลังกาตามที่ตำราบอกไว้ จะเห็นได้ว่าตำราดังที่กล่าว
 มาเป็นลักษณะของลายแทง เป็นไปได้ว่าคนได้นำเอาความเชื่อเกี่ยวกับลายแทงแทรกไว้ในเรื่อง
 เพราะจากหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือบอกมักจะมีเรื่องของลายแทงสำหรับค้นหาทรัพย์
 สมบัติต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้ทราบว่าคนได้นิยมในการหาลายแทงเพื่อหาทรัพย์สมบัติ

จากการศึกษาความเชื่อที่ปรากฏร่วมกันในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ พบว่า
 รามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ มีความเชื่อที่ปรากฏร่วมกัน เช่น ความเชื่อด้านไสยศาสตร์จะปรากฏเหมือน
 กันทุกสำนวน จะเห็นว่าชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องลี้ลับไสยศาสตร์มาก เป็น
 การแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนทั้งในเมือง และในท้องถิ่นที่ยังยึดติดอยู่กับโลกแห่งจินตนาการ
 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะคนและสัตว์จะปรากฏในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาและอีสาน เช่น สาเหตุที่
 วานรเก็บอาหารไว้บริเวณกระพุ้งแก้มเพราะความละโมภ สาเหตุที่วานรกันแดงเพราะนั่งทับผ้าที่ใช้
 ชั้บเลือดปลิง สาเหตุที่วานรตลกเพราะใช้ดาบดอกเสาหลัก สาเหตุที่วานรมือเท้าหม่นเพราะไฟไหม้
 จากการเผาปราสาท เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับนาคจะปรากฏทั้งในรามเกียรติ์อีสานและล้านนา อาจ

เกิดจากชาวอิสาน และชาวล้านนาต่างคิดว่ามีพญานาคในลุ่มแม่น้ำโขงจริง การเล่านิทานจึงมักสอดแทรกเรื่องนาคไปด้วยเพื่อบอกความเป็นท้องถิ่น ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับลายแทงปรากฏทั้งในรามเกียรติ์อิสานและใต้

3.1.2 ความเชื่อที่ปรากฏต่างกัน

3.1.2.1 รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา มีความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่ปรากฏ ดังนี้

3.1.2.1.1 ความเชื่อทางโหราศาสตร์

อานนท์ อาภาภิรม กล่าวว่า มนุษย์มีความกลัวและความต้องการอันเป็นแรงขับเคลื่อน (drive) ตามสภาพธรรมชาติ เช่น มนุษย์มีความกลัวในภัยพิบัติ หรือเคราะห์ร้ายต่าง ๆ และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็มีความต้องการในสรรพสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ ทรัพย์สมบัติ ตำแหน่ง อำนาจวาสนา เป็นต้น มนุษย์จึงใช้เซวัญปัญญาของตนสังเกตพิจารณาสิ่งต่าง ๆ เพื่อทำนายหรือพยากรณ์ “สิ่ง” ที่อาจจะบังเกิดขึ้นในอนาคต อันมีผลกระทบต่อตัวมนุษย์และสังคม การสังเกตพิจารณา (observation) ได้กระทำกันอย่างกว้างขวาง มีกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบและระบบ (systematically) ซึ่งใคร ๆ ก็สามารถเรียนรู้ได้ จึงได้ยอมรับกันว่าเป็น “ศาสตร์” ที่เรียกกันว่า “โหราศาสตร์”²⁰

ในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **หอรมาน** มีการพูดถึงความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ในเรื่องการตั้งถิ่นฐานของพระยารามราช ตอนที่พระยารามราชจะสร้างเมืองใหม่โดยที่พระยารามราชจะแปลงศรไป แล้วให้หอรมานตามลูกศรไป หากศรไปตกที่แห่งใด ให้หอรมานหยุดรอพระยารามราชด้วย ปรากฏว่าหอรมานกลับไปใช้หางปิดกวาดสถานที่ไว้คอยพระยารามราช พระยารามราชเลศตรัสว่า “บ่หาวันคิยามคิก่อน พ้อยริบกวาดเผี้ยวฉั่นนี้ บ่เป็นมงคลแล” (หอรมาน : 32) จะเห็นได้ว่าพระยารามราชจะมีความเชื่อในการดูฤกษ์ยามก่อนที่จะสร้างเมือง เมื่อหอรมานปิดกวาดสถานที่คอยท่าพระยารามราช ทำให้เป็นการทำให้เสียฤกษ์ยาม ทำให้พระยารามราชต้องละทิ้งสถานที่นั้นไป และหาที่สร้างเมืองใหม่ต่อไป

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ กล่าวถึงความเชื่อด้านโหราศาสตร์ในการเลือกตั้งถิ่นฐานของล้านนาว่า การเลือกทำเล และตำแหน่งจะตั้งเมืองนั้น ชาวล้านนาจะสังเกตลักษณะบริเวณที่เป็นชัยภูมิอันเป็นคติความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ และการถือโชคลาง คตินี้เป็นคติที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมานานแล้ว แม้กระทั่งอินเดียโบราณการจะเลือกตำแหน่งที่ตั้งของเมืองก็จะอาศัยผู้ชำนาญใน

²⁰ อานนท์ อาภาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคม และวัฒนธรรมไทย, 12-13.

การดูทำเลที่จะตั้ง เพื่อให้เกิดสิริมงคล และความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน และเชื่อว่าสามารถป้องกันการรุกรานจากข้าศึกศัตรูที่จะมารุกรานได้²¹

พระยาประชากิจกรจักร์ กล่าวว่า คติการเลือกชัยภูมิโดยศึกษาจากสภาพทางกายภาพที่มีลักษณะเป็นพิเศษ และช่วงเวลาของการโยกย้ายเข้าอยู่อาศัยถือเอาฤกษ์ทางโหราศาสตร์นั้นดำเนินมาตั้งแต่สมัยขุนจอมธรรมเชื้อสายลาวจังกษัตริย์เป็นต้นตระกูลของพระเจ้าเม็งราย ซึ่งได้สร้างเมืองใหม่โดยพาพลโยธาพาหนะออกจากเมืองนครเงินยางเข้าสู่แคว้นภูมามยาวพ้อขุนจอมธรรมให้อำมาตย์ราชครูโหราเข้าไปตรวจดูภูมิสถานเมืองภูมามยาวว่าถูกต้องตามศุภนิมิตชัยมงคลสถานควรจะต้องตั้งเมืองหรือไม่²²

3.1.2.1.2 ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **หอรมาน** มีการพูดถึงความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติในตอนที่หอรมานไปเอาปืนเพื่อให้พระยารามราชสังหารราพณาสวร หลังจากหอรมานไปเอาปืนออกมา น้ำสมุทรลดลงไปครึ่งฝั่ง เพราะน้ำไหลเข้าไปในรูปืน คนเคยมีความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลง ว่าสาเหตุมาจากหนุมานทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจริงหรือไม่ ความจริงแล้วปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกี่ยวกับน้ำขึ้น น้ำลง สามารถพิสูจน์ตามหลักของวิทยาศาสตร์ได้ แต่ชาวบ้านมิได้รับการศึกษาสูงเหมือนคนในปัจจุบันจึงยังคงมีความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรืออาจเกิดจากผู้เล่าหลายคนเล่าปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลงตรงกัน จึงทำให้คนส่วนใหญ่พากันสรุปว่า เกิดจากฝีมือของมนุษย์ คือ หนุมานนั่นเอง “หอรมานก็ไปถอดเอาปืนเหล็กนั้นออกมาจากน้ำสมุทร น้ำสมุทรก็แห้งปกลงไปครึ่งฝั่ง ๑ แล เหตุว่าน้ำไหลเข้ารูปืนเหล็กนั้นแล” (หอรมาน : 78)

3.1.2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาเรื่อง **ลังกาสิบโห** มีการกล่าวถึงชื่อดอยสรรพข่าว่าเกิดตอนที่นั้มอมแบกภูเขาไปให้ปิยสาเก็บตัวยาเพื่อรักษาเจ้าลคนาซึ่งถูกหอกทิพย์

²¹วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “อาคารพักอาศัยล้านนา : คติความเชื่อและประเพณีบางประการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การปลูกสร้าง และการวางผัง,” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2428), 533.

²²พระยาประชากิจกรจักร์, พงสาวดารโยนก (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, 2504), 252 – 253.

(โมกขศักดิ์) ของคุณนภา หลังจากทีื่อนุ่มอมให้ปียสาเก็บตัวยาแล้ว เจ้าลัมมาสั่งให้อนุ่มอนำเอาภูเขาไปให้พ้นจากบรรดาภัยที่ตายแล้วเพราะกลัวว่าหากยักษ์ได้รับกลิ่นยาจะฟื้นขึ้นมาใหม่ อนุ่มอมจึงแบกภูเขาไปไว้บนภูเขาใหญ่ลูกหนึ่ง ต่อมากลายเป็นภูเขาหลวงแก้วคงคิตอยค่วน มาจนถึงปัจจุบัน “อนุ่มอมเอาภูเขาไปวางไว้ที่ภูเขาลูกหนึ่ง ตั้งแต่นั้นมา ภูเขานั้นได้ชื่อว่า ‘ภูเขาหลวงแก้วคงคิตอยค่วน’ ตั้งแต่นั้นมา” (ลังกาสิบโห : 66) ในเรื่อง **ปรัมมเหียร** และ**หอรมาน** ก็กล่าวว่า พระยารามราชให้หอรมานยกภูเขาตามศรของพระองค์ไปด้วย เพราะพระองค์ต้องการที่จะสร้างเมืองใหม่ หากศรตกลงที่ใดให้หอรมานวางภูเขาที่นั่นจนเกิดชื่อภูเขา “คอยสัพพะยา” มาจนถึงปัจจุบัน “จุงเอาคอยสัพพะยาไว้ในหนเหนือที่นั่น” (ปรัมมเหียร : 79)

ในเรื่อง **หอรมาน** และ**ปรัมมเหียร** ผู้แต่งอธิบายสาเหตุที่มีเมืองละโว้ว่าเกิดจากตอนที่พระยาพราหมราชต้องการสร้างเมืองใหม่ พระยาพราหมราชได้แผลงศรไปแล้วให้หอรมานเหาะตามศรไปด้วย หากเห็นว่าศรตกที่ใดที่นั่นพระยาพราหมราชจะสร้างเมืองใหม่ แต่เมื่อพระยาพราหมราชไปถึงปรากฏว่าหอรมานได้ทำความสะอาคบริเวณนั้นเสียก่อนพระยาพราหมราชตำหนิหอรมานว่าไม่ดูฤกษ์ยามเสียก่อน พระองค์จึงละเมื่อนั้นเสีย คำว่า “ละโว้” และ “ละ..” อาจเพี้ยนเป็นละโว้ตราจนปัจจุบัน “...พราหมราชจึงกล่าวเชิงเสนาอามาตย์ว่า เก ดุราเพื่อนทั้งหลายในที่นี้เรากี่ละโว้ก่อน แล้วว่าอัน เหตุนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองละโว้ว่าอันตราบถึงกาลบัดนี้แล” (ปรัมมเหียร : 35) ในเรื่อง**หอรมาน** พระยารามราช กล่าวว่า “ดุราเพื่อนทั้งหลาย ที่นี้เราละเสียแล” ว่าอัน เหตุนั้นลวดได้ชื่อว่า “เมืองละโว้” ว่าอัน มาตราบถึงกาลบัดนี้แล” (หอรมาน : 79)

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาเรื่อง **หอรมาน** ผู้แต่งอธิบายถึงสาเหตุสถานที่ที่ตั้งทัพของกษัตริย์ว่ามักจะมีหลุมอยู่เกิดจากหอรมานยันที่ดินบริเวณนั้นไว้ทำให้ที่ดินบริเวณนั้นทรุดลงไป ในเรื่อง **หอรมาน** หอรมานเป็นวานรที่มีฤทธิ์มาก ในตอนไปสืบข่าวนางสีดาที่ลงกา เมื่อจะเหาะขึ้นไปในอากาศ แผ่นดินบริเวณที่หอรมานเหาะก็ทรุดตัวลงตราบนทุกวันนี้

... แล้วก็เอาสันดินยันสยงขึ้นสู่อากาศไปลังกาทวีปพื้นแล แผ่นดินที่หอรมานยันไปนั้นก็หล่มเป็นขุมเล็กลงไปพอถั่วหลังช้าง เหตุนั้นสนามแห่งทั่วพระยาทั้งหลายตั้งที่ใดย่อมมีขุมมาตราบถึงกาลบัดนี้แล

(หอรมาน : 67)

3.1.2.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของผู้มีบุญ

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาก็เอ่ยถึงลักษณะของผู้ที่มีบุญ ว่ามีลักษณะอย่างไร โดยเฉพาะการที่ผู้อื่นกล่าวถึงลักษณะของหนุมานว่า ดูเป็นวานรที่มีบุญ ผู้กล่าวอาจดูจาก

ลักษณะของหนุมานที่ดูองอาจ แก้วกล้า และไม่กลัวใคร เมื่อมีเหตุที่ทำให้หนุมานต้องเป็นไปก็จะมีผู้ชุบชีวิตของหนุมานขึ้นมา เช่น ในเรื่อง **ปรัมมเหียร** ตอนที่พระอาทิตย์เผาหอรมาน พระอาทิตย์พิเคราะห์แล้วคิดว่า หอรมานน่าจะเป็นผู้ที่มิบุญไม่ควรจะให้ตายเปล่า “รอยสัตว์ตัวใดตัว ๑ มิบุญสมภารได้กตธิการมามากนักแล้ว บ่ควรถูกหักหื้อตายเสียเทื่อ” (ปรัมมเหียร : 18) ในตอนที่หอรมานเหาะไปที่อาศรมพระฤๅษี หอรมานเข้าไปเคาะประตูอาศรมของพระฤๅษีดาไฟ เมื่อพระฤๅษีลืมตาขึ้นมา หอรมานก็ถูกดาไฟของพระฤๅษีเผาตายเหลือแต่เลือดหัวใจหยดหนึ่งติดประตู พระฤๅษีเห็นเลือดก็คิดว่า หอรมานเป็นผู้มิบุญ “จึงล่ำเพิงว่าเลือดอันนี้ร่อยว่าแม่นเลือดสัตว์คนมิบุญชะแล ภูบ่ควรจักหื้อฉิบหายตายเสียเทอะ” (ปรัมมเหียร : 23) พระฤๅษีจึงชุบหอรมานขึ้นมา ในตอนที่หอรมานเข้าไปผูกผมของพระยารากนาสวรกับนางเทวีไว้ด้วยกัน พระยารากนาสวรก็ให้ทหารจับหอรมาน ทหารเห็นหอรมานก็ว่าน่าจะเป็นผู้รู้ศิลปศาสตร์ “ร่อยว่าคนผู้รู้ศาสตรศิลป์ ลิปคุณแต่งมาหื้อเป็นฉันทันนี้ เราก้บ่รู้ได้แล” (ปรัมมเหียร : 26)

3.1.2.1.5 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้มนุษย์ได้ ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนาสะท้อนให้เห็นความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเทวดา เช่น พระอาทิตย์ เช่น ในตอนที่หนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์เพราะเข้าใจว่าเป็นผลไม้ ทำให้หนุมานถูกพระอาทิตย์เผาจนเป็นจุณไป ครั้นพระอาทิตย์เห็นหยดเลือดของหนุมานก็ชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ ให้มีฤทธิ์กว่าเดิม การที่พระอาทิตย์เข้ามามีบทบาทเพื่อช่วยตัวละครเอกในเรื่อง อาจอนุมานได้ว่าชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอยู่จริง และสามารถคุ้มครองคนที่ทำดีให้กลับดียิ่งขึ้น

3.1.2.1.6 ความเชื่อเรื่องของวิเศษ

ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนาผู้แต่งมีความเชื่อเกี่ยวกับของวิเศษว่าจะสามารถช่วยปกป้องคนดี และสังหารคนไม่ดีได้ เช่น ในเรื่อง **พรหมจักร** ที่ตัวละครต่างก็มีของวิเศษ เช่น พระยาวิโรหาราชมีของวิเศษคือ ดาบศรีกัญไชย และธนูทิพย์ และเกือกทิพย์ พระยาพรหมจักรมีดาบศรีกัญไชย และธนูสังข์ ส่วนหรมารมีดาบศรีกัญไชย เช่น ในตอนที่หรมารจองถนนมีจะเข้มาทำลายสะพาน หรมารได้ใช้ดาบศรีกัญไชยฟาดฟันจนจะเข้หนีไป

จากการศึกษาความเชื่อในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาที่เกี่ยวข้องกับตัวละครหนุมาน พบว่าผู้แต่งรามเกียรติ์ล้านนาจะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลง ลักษณะของคนดี คือ จะต้องมิลักษณะของผู้มิบุญ นอกจากนี้ยังมี

ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับของวิเศษซึ่งเป็นความเชื่อที่สำคัญในการดำเนินเรื่องทำให้เรื่องมีความสมจริงมากขึ้น ผู้อ่าน ผู้ฟังจะพอใจและไม่เกิดความรู้สึกขัดแย้งใด ๆ

3.1.2.2 ความเชื่อในรามเกียรติ์ท้องถิ่นใต้

3.1.2.2.1 ความเชื่อเรื่องโชckeดาราตี

ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นใต้ฉบับวัดควนเกย มีการกล่าวถึงตำราที่ชื่อ “นงศาสดร” ซึ่งจะเป็นตำราที่ว่าด้วยการพยากรณ์โชckeดาราตี เมื่อผู้ใดต้องการจะดูโชckeดาราตี ก็จะใช้ไม้แหลมแทงสอดเข้าตามช่องว่างระหว่างหน้าหนังสือ นั้น ถ้าแทงต้องที่ใดก็จะได้รู้ชะตาของตนตามที่ข้อความพยากรณ์ไว้ ในเรื่องรามเกียรติ์ท้องถิ่นใต้มีอนุภาคที่เกี่ยวกับตัวละคร หนุมานปรากฏอยู่ ซึ่งเป็นภาพตอนหนุมานเผาลงกา แล้วไฟติดหาง คับไม่ได้ ตีความทางพยากรณ์ได้ว่าชะตาจะอาภัพ ทำคุณมักได้โทษ พระเคราะห์ร้าย แต่เอาดีได้ด้วยปัญญา เพราะบุญวาสนาในตัวเอง

จากการศึกษาความเชื่อในรามเกียรติ์ภาคใต้เกี่ยวกับตัวละครหนุมาน พบว่าผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับวัดควนเกยจะมีความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น การดูโชckeดาราตี ซึ่งจะไม่เหมือนกับในรามเกียรติ์ภาคอีสานและล้านนาซึ่งจะเน้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติมากกว่า

จากการศึกษาความเชื่อในรามเกียรติ์ท้องถิ่นต่าง ๆ พบว่ารามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นจะมีความเชื่อที่หลากหลายกว่ารามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อาจเกิดจากคนในท้องถิ่นยังยึดมั่นอยู่กับธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ และความเป็นท้องถิ่นของตนจึงยังคงยึดมั่นสิ่งที่ตนมีอยู่มากกว่าคนในภาคกลาง เช่น ความเชื่อเรื่องสถานที่ ความเชื่อเรื่องลักษณะของผู้มีบุญ ความเชื่อเรื่องของวิเศษซึ่งความเชื่อนี้สำหรับคนภาคกลางแล้วนับวันจะเจือจางลงด้วยเป็นภูมิภาคที่มีเทคโนโลยีทันสมัย คนก็ย่อมเชื่อสิ่งที่เป็วิทยาศาสตร์มากขึ้น

3.2 ค่านิยมของคนในท้องถิ่น

ค่านิยม (values) เป็นสิ่งสำคัญขั้นมูลฐานในการทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมของบุคคล เพราะพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่าง ๆ ของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะค่านิยมที่เขาถืออยู่²³ ใน

²³ ฌรณค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท (พระนคร : โรงพิมพ์ คุรุสภา, 2513), 39.

บางครั้งบุคคลต้องเผชิญกับการตัดสินใจ หรือในบางสถานการณ์เขาต้องตัดสินใจว่าเขาต้องปฏิบัติอย่างไร การเลือกในสิ่งที่เขาต้องการหรือการเลือกในสิ่งที่เขาต้องปฏิบัติคือ “ค่านิยม” ของบุคคลนั่นเอง

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ กล่าวว่า ค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม สังคมจะเจริญก้าวหน้าหรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นการสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง และเหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง²⁴

ผะอบ นามาตร์ กล่าวว่า ค่านิยมเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์เลือกทำ (selective behavior) พฤติกรรมที่คนในสังคมหนึ่งเลือกกระทำย่อมเหมือน ๆ กัน แต่เมื่อเทียบกับสังคมอื่นพฤติกรรมดังกล่าวอาจจะเหมือนกันหรือต่างกันได้

ค่านิยม จะมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. มีพื้นฐานด้านความคิดอย่างหนึ่งซึ่งมากกว่าความรู้สึกแบบธรรมดาของบุคคล
2. มีผลบังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม และมีส่วนผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวทางอารมณ์

ของบุคคล

3. เป็นมาตรการที่จะให้บุคคลตัดสินใจว่า อะไรจะเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในการเลือกหรือตัดสินใจสิ่งหนึ่งสิ่งใด

4. ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม มิใช่เกี่ยวข้องอย่างผิวเผิน

25

พนัส หันนาคินทร์กล่าวว่า ค่านิยมเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะบ่งชี้ว่าเราจะประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรทั้งต่อตัวเองและต่อสังคมการเลือกการกระทำของคนแต่ละคนขึ้นอยู่กับค่านิยมที่เขายึดถืออยู่เป็นประการสำคัญ²⁶

พัทยา สายหู กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง สิ่งที่ยึดถือประจำใจที่ช่วยตัดสินใจในการเลือกกระทำ มนุษย์จะต้องอาศัยคุณค่าประจำตัวเป็นเครื่องกำหนด และจะเลือกทำอะไรต้องอาศัยคุณค่าที่ตนยึดถือเป็นเครื่องกำหนดทั้งสิ้น²⁷

²⁴ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, สังคมไทย (ปัตตานี : ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ม.ป.ป.), 40.

²⁵ผะอบ นามาตร์, เอกสารคำสอนวิชา A5.203 สังคมวิทยาเบื้องต้น (นครปฐม : ภาควิชาสังคมศาสตร์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), 147.

²⁶พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยม, 15.

²⁷พัทยา สายหู, โลกสมมุติ (กรุงเทพมหานคร : ศักยิตสยาม, 2516), 51 – 52.

สรุปค่านิยม คือ พฤติกรรมที่บุคคลเลือกที่จะกระทำ เพราะเห็นว่าเหมาะสมแก่สังคมส่วนรวม
สิ่งที่มีมนุษย์เลือกที่จะปฏิบัติต้องขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตที่บุคคลอาศัยอยู่เป็นสำคัญ

ที่มาของค่านิยมของสังคมไทย

1. คนไทยใช้หลักธรรมพุทธศาสนาในการอบรมสั่งสอนศีลธรรม หรือหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้แก่บุตรหลานตั้งแต่เล็ก ๆ พุทธศาสนาจึงทำให้เกิดค่านิยมในสังคมไทย เช่น การเคารพผู้อาวุโส

2. คนไทยใช้หลักของศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ศาสนาพราหมณ์จึงทำให้เกิดค่านิยมในสังคมไทย

3. ระบบศักดินา สังคมไทยผูกพันกับระบบศักดินามาเป็นเวลานาน ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ระบบศักดินาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยม

4. คนไทยส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรอยู่ในชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (agrarian society) มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดตามสภาพของท้องถิ่น ชาวชนบทที่อาศัยอยู่ในละแวกบ้านเดียวกันจะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ใครได้รับความเดือดร้อน ก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5. คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นผลมาจากความกลัวภัยพิบัติต่าง ๆ จึงมีการกราบไหว้อ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองป้องกัน ทำให้คนไทยมีค่านิยมในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ²⁸

ค่านิยมมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. ค่านิยมต้องมีพื้นฐานทางความคิดลึกซึ้งกว่าธรรมดาโดยทั่วไป ความคิดนั้นต้องมั่นคงแน่นอน ไม่แปรเปลี่ยนอย่างง่ายดาย

2. ค่านิยมต้องมีผลบังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม และมีส่วนผลักดันให้เกิดการไหวพริบทางอารมณ์ของบุคคล

3. ค่านิยมต้องเป็นมาตรการที่จะให้บุคคลตัดสินใจว่าอะไรเป็นเป้าหมายที่แท้จริง ในการเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

4. ค่านิยมต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคมมิใช่เกี่ยวข้องอย่างผิวเผิน²⁹

²⁸ อานนท์ อาภากริม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, 7.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 7.

ค่านิยมของคนไทยสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ³⁰ ดังนี้

1. ค่านิยมสำคัญทั่วไป เป็นค่านิยมที่คนไทยส่วนใหญ่สนใจ ยกย่อง อยากได้ อยากทำ ได้แก่

1.1 นับถือพุทธศาสนา ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในชนบทจะมีผู้มีจิตศรัทธาก็อยากทำบุญตักบาตรทั้งในวัด และนอกวัดมากขึ้น

1.2 เคารพผู้อาวุโส ขนบธรรมเนียมไทยมักจะยกย่องให้เกียรติแก่ผู้อาวุโสและประเพณีบางอย่างแสดงถึงการเคารพผู้อาวุโส

1.3 กตัญญูรู้คุณ เป็นคุณธรรมน่ายกย่องและถ่ายทอดไปสู่บุคคลทุกผู้ทุกนาม การยำความกตัญญูรู้บุญคุณคน แสดงออกเป็นพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีไหว้ครู

1.4 ยกย่องผู้มีความรู้ ทัศนะของคนไทยคือ เชื่อว่าคนที่มีความรู้จะเป็นผู้ที่รอบรู้และน่าเชื่อถือ สังเกตได้จากวรรณคดีไทยมักจะยกย่องนักปราชญ์

1.5 เชื่อถือโชคกลาง เพราะไม่เชื่อตัวเอง ทำให้หันไปสนใจสิ่งลึกลับที่คิดว่าจะบันดาลให้มีความรุ่งเรืองหรือโชคร้ายก็ได้ เพื่อให้เกิดความสบายใจ

1.6 ให้อภัยกันง่าย อาจะมาจากอิทธิพลของศาสนา ที่ทำให้คนไทยมีจิตใจเมตตาต่อกัน ไม่ผูกพยาบาท จองเวรต่อกัน

นอกจากค่านิยมดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีค่านิยมที่คนในชนบทมีมากกว่าคนในสังคมเมือง ดังนี้

1. ขอมรับบุญรับกรรมไม่ได้แย่ง เพราะเชื่อว่าทำดีจะได้ดี ทำชั่วจะได้ชั่ว ฉะนั้นถ้าประสบโชคร้ายก็เชื่อว่าเป็นเรื่องของกรรมเก่า ที่ต้องยอมรับในชาตินี้

2. รักญาติพี่น้อง ในหมู่บ้านเดียวกันชาวบ้านมักนับญาติพี่น้องกัน ดังนั้นเมื่อมีอะไรมักเกื้อกูลกันดังญาติมิตร

3.2.1 ค่านิยมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ มีดังนี้

3.2.1.1 ค่านิยมในด้านความกตัญญู

รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

การที่หนุมานมาเป็นทหารของพระราม นอกจากความจงรักภักดีแล้วส่วนหนึ่งอาจเกิดจากความกตัญญูต่อพระราม ผู้เขียนวิทยานิพนธ์คิดว่าประเด็นสำคัญที่ทำให้หนุมานรักและกตัญญูในตัวพระรามเกิดจากหนุมานเห็นในความพิเศษของพระราม สังเกตได้จากตอนที่หนุมาน

³⁰ ฝะอบ นามাত্র, เอกสารคำสอนวิชา A5.203 สังคมวิทยาเบื้องต้น, 154 – 156.

พบพระรามครั้งแรก พระรามเห็นคุณค่าของหนุมาน เพราะพระรามสามารถเห็นรูปกายที่ซ่อนอยู่ของหนุมาน และบอกพระลักษมณ์ว่าหนุมานมิใช่วานรป่าธรรมดา พระลักษมณ์กลับมองไม่เห็นหนุมานเลยมาอยู่กับพระราม ต่อมาเมื่อหนุมานได้ใกล้ชิดกับพระรามมากขึ้นหนุมานกลับยิ่งรักและเคารพในตัวพระราม เนื่องจากพระรามเป็นผู้ที่รู้จักวางตัวให้ผู้น้อยเคารพ เช่น การแสดงตนให้ทหารเห็นถึงความมุ่งมั่นในการทำงาน เช่น เมื่อพระรามลั่นวาจาว่าจะทำสงครามกับฝ่ายทศกัณฐ์เพื่อแย่งนางสีดาคืนมาให้ได้ พระรามก็ทำได้ พระรามเป็นผู้ที่อ่านคนได้อย่างทะลุปรุโปร่ง รู้ว่างานไหนเหมาะกับใคร เช่น การให้องคตไปสื่อสารที่กรุงลงกา เพราะเห็นว่าองคตเป็นบุตรนางมณโฑ และเคยทำให้ทศกัณฐ์ได้รับความอับอายมาก่อน นอกจากนั้นพระรามยังเป็นนายที่ให้โอกาสคน เช่น พระรามให้พิเภกซึ่งเป็นน้องของทศกัณฐ์มาอยู่ด้วยโดยไม่กลัวว่าพิเภกจะลอบทำร้ายคนที่หลัง นอกจากนั้นพระรามยังให้โอกาสในการทำงานอย่างเต็มที่ ไม่เคยทำให้ลูกน้องต้องเจ็บช้ำน้ำใจ พระรามจะให้รางวัลหากเห็นว่าลูกน้องทำงานได้น่าประทับใจ เช่น มอบแหวนให้หนุมานตอนที่หนุมานนำพระรามกลับมาจากเมืองบาดาลได้ และสังหารไมยราพจนตาย พระรามแสดงความชมเชยหากลูกน้องทำดี เช่น พระรามกล่าวชมว่าหนุมานเป็นทหารที่ใช้ไหนได้ดังใจเมื่อเห็นหนุมานทำงานสำเร็จ พร้อมทั้งนำศีรษะของศัตรุมารเป็นหลักฐานด้วย การทำงานกับพระราม หนุมานจะสามารถแสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่ แม้หลายครั้งหนุมานจะทำงานเกินสั่งก็ตาม เช่น การเผาลงกา สร้างเมืองเอง พระรามแสดงความมีน้ำใจกับหนุมานมาก สังเกตได้จากหลังจากเสร็จสงครามแล้วพระรามยังยกเมืองให้หนุมานครองกึ่งหนึ่ง เมื่อหนุมานปฏิเสธ พระรามก็ยังใจดีสร้างเมืองใหม่ให้หนุมาน เป็นการแสดงให้เห็นถึงน้ำใจของพระรามที่มีต่อหนุมานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ยิ่งทำให้หนุมานแสดงความกตัญญูตอบแทนพระรามมิใช่เพียงการจงรักภักดีเพียงอย่างเดียว

รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา

คำนิยามด้านความกตัญญูในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา ในรามเกียรติ์ทุก ๆ ตำนานตัวละครหนุมานจะมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ในเรื่อง อุตสาหารส ถึงแม้ว่าหนุมานจะมีพ่อเลี้ยงหลายคนแต่หนุมานก็ไม่รังเกียจเสียคณันท์หนุมานไปแสวงหาผลไม้มาเลี้ยงดูแม่ พ่อเลี้ยงและพระฤาษีอยู่เป็นนิจ “ส่วนอันว่าหอรมานก็มาสู่ที่อยู่แห่งตน ก็เทียรยอมไปแสวงหาห้วยมันและลูกไม้มาเลี้ยงเจ้ารสีและพ่อแม่แห่งตนนั้นแล นางเทือกก็เอาเงินและทำเมื่อสู่เมืองคน ก็ซื้อเอาเข้าและเกลือมาเลี้ยงเจ้ารสี และพ่อแม่แห่งตนนั้นแล” (อุตสาหารส : 68)

รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน

ค่านิยมด้านความกตัญญูในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน ในเรื่อง พระลักพระลาม และพระรามชาดก ถึงแม้หนุมานจะมีนิสัยเจ้าชู้ พาลเกรงต่อคนอื่นแต่กับครอบครัวของตน หนุมานจะรักและยกย่อง สังเกตได้จากตอนที่เสร็จสิ้นจากการศึกสงคราม หนุมานจะเนรมิตสร้างที่อยู่ให้พ่อแม่อยู่ไม่ให้ลำบาก แม้ในตอนทำศึกหนุมานก็จะมีหน้าที่ดูแลแม่ เช่น อุ้มแม่ไปด้วยไม่ให้ นางเดินจนเหนื่อย เป็นต้น ในเรื่อง พระลักพระลามในตอนที่หุลละมานทะเลาะกับมะกัดดิง พระลามตีหุลละมานที่ไปมีเรื่องกับมะกัดดิงก่อนเพราะเป็นนิสัยของคนพาล พระลามสอน หุลละมานถึงการประพฤติตนเป็นคนดีว่า หุลละมานจงเป็นเหมือนลูกแก้วให้สมบัติที่พ่อแม่ได้เลี้ยง มา อย่าทำตนเป็นเหมือนลูกหินที่กลิ้งไปมาเพราะเป็นลูกที่นิสัยไม่ดี ทำให้คนอื่นเหยียดหยาม คนที่ดีจะ มีความรุ่งเรืองไม่ปิดบังอำพรางกัน จงทำตนให้เหมือนเดือนดาวที่อยู่ในคืนวันเพ็ญ จึงจะขึ้นชื่อว่า เป็นลูกแก้วมีชาติตระกูลที่รุ่งเรือง ควรเอาใจใส่ในญาติพี่น้องของตน ให้มีใจเข้มแข็งประดุจหิน ใคร ทำดีก็ควรคบหา เพื่อนพี่น้องเปรียบประดุจดวงตาของตนเอง

เจ้าจงเป็นลูกแก้วมะณีโชติโสมแสง ให้คุณเรือนชานพ่อแม่คนเพียรเลี้ยงอย่าคือลูก หิงคิเด็นเขาดิทางเดิน จักเป็นลูกชั่วช้าชาวบ้านเพิ่นชยัน คนปะเสริฐนั้นจักเฮืองฮุ้ง กองกะ สัตว์ อย่าอำพางบ่แม่นกองควรเว้น ให้คือเดือนดาวแจ่มวันเพ็งใสส่องจิ่งเอนว่า เป็นลูกแก้ว สกฤตสร้างหากฮุ้งเฮือง เอาใจญาติพี่น้องเชื้อชาติเดียวกันใจให้แจ่มปานหินก็หากเฮืองเมือง หน้าไฟทำดีไวยินดีหมายเพ็ง เสี่ยวสหายพี่น้องแพงไวยั้งหน่วยตา

(พระลักพระลาม : 86)

3.2.1.2 ค่านิยมในเรื่องการเคารพผู้อาวุโส

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแสดงให้เห็นถึงค่านิยม ในเรื่องการเคารพผู้อาวุโสที่เกี่ยวกับหนุมาน เช่น การที่หนุมานเคารพสุคริพผู้เป็นน้า สุคริพคิดสิ่งใดหนุมานจะเห็นดีเห็นงามด้วย เช่น สุคริพชวนหนุมานไปกราบทูลพระรามเรื่องการเกณฑ์พล วานรเมืองขีดขินมาช่วยพระรามทำสงคราม หนุมานก็ตามใจสุคริพ ด้วยสุคริพเป็นผู้อาวุโสกว่า และ อยู่ในฐานะน้าด้วย

ทั้งนี้สุดแต่ควรการ

ว่าแล้วสำแดงฤทธิ์

ตัวหลานไม่ขัดบทศรี

สองกระบี่ก็พากันเหาะมา

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2 : 45)

ส่วนองคตซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับหนุมานก็มีความเคารพในตัวหนุมานเช่นเดียวกัน เช่น หนุมานชวนให้องคตไปลงเอาอาวุธของสัทธาสูร องคตก็ไม่ปฏิเสธ

จะขอองคตหลานอินทร์	กับกระบี่บันตร์ห้าวร้อยทวยหาญ
ไปด้วยจะได้ช่วยรอนราญ	ผ่านฟ้าจงทรงพระเมตตา
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 165)

ในตอนที่หนุมานชวนองคตไปลงเอากลองดวงใจของทศกัณฐ์ซึ่งเป็นงานที่เสี่ยงภัยมากอาจถึงตายได้ แต่องคตก็ไปกับหนุมาน

จะขอแต่องคตผู้น้อง	จะได้ช่วยตรึงตรองแก้ไข
ด้วยเคยร่วมจิตร่วมใจ	ภูวนายจงโปรดปรานี
	(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 3 : 335)

รามเกียรติ์ห้องถื่นล้านนา

ในรามเกียรติ์ล้านนา เรื่อง **หอรมาน** และ **ปรัมมเหียร** ตอนที่หอรมานไปช่วยพระรามซึ่งถูกพระยาปัตตหลุมลักไปเมืองบาดาล หอรมานเข้ารบกับหัททนี หัททนีบอก หอรมานถึงชื่อพ่อของตน ต่อมาจึงได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน หัททนีแสดงความเคารพหอรมานซึ่งอาวุโสกว่า และอยู่ในฐานะบิดา หัททนีกราบขอโทษหอรมาน “...หัททนีจึงกราบไหว้พ่อแห่งตน บอกก็จะทั้งมวล อันแม่หากบอกไว้แก่ตน กับด้วยหอรมานอันเป็นพ่อชู้ประการหันแล” (หอรมาน : 76) “ส่วนว่าหัตถนี ก็ไหว้พ่อแห่งตนก็สันมาการะก็มีหันแล” (ปรัมมเหียร : 31)

3.2.1.3 ค่านิยมในเรื่องการยกย่องผู้มีความรู้

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ลักษณะของผู้มีความรู้ คือเป็นผู้มีฤทธิ์ ก่อนที่หนุมานจะมีฤทธิ์เดช เป็นที่ทราบกันว่าหนุมานจะต้องเรียนวิชามาก่อน ซึ่งผู้ที่ถ่ายทอดวิชาให้หนุมาน คือ พระอิศวรนั้นเอง หนุมานจึงมีฤทธิ์มาก เช่น หนุมานมีฤทธิ์ในการเหาะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ เช่น แปลงกายเป็นเหยี่ยวเพื่อสืบข่าวการซ่อนตัวของกุมภกรรณ แปลงกายเป็นกระบือเพื่อทำให้บรรลัยกัลป์หมดแรง แปลงเป็นไวยบัวติดสไบนางพิราภวน แปลง

กายเป็นหมาเฝ้าเพื่อทำลายพิธีลัทธิของกัมภีร์ของกัมภีร์ แปลงกายเป็นหนุ่มรูปงามเพื่อให้นางวานรินไวใจ แปลงกายเป็นทศกัณฐ์เพื่อทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์ของนางมณฑา เป็นต้น

การที่หนุมานมีอิทธิฤทธิ์ในการทำงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถที่มีเหนือกว่าวานรธรรมดา และเป็นการบอกผู้อ่านด้วยว่าคนที่มีความรู้เป็นคนที่น่าเชื่อถือ และน่าชื่นชมมากกว่าคนที่ไม่ได้รับการศึกษา

รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา

การยกย่องผู้มีความรู้ ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนา ลักษณะของตัวละครหนุมานมีความรู้มีการแสดงออก คือ มีฤทธิ์ เช่น การแปลงกาย ตัวละครหนุมานในรามเกียรติ์ทุก ๆ เรื่องจะสามารถแปลงกายได้ ซึ่งการแปลงกายจะมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ในการล่อลวงศัตรู การแปลงกายเพื่อล่อลวงศัตรูจะเป็นส่วนหนึ่งของการทำสงครามกับฝ่ายทศกัณฐ์ เพื่อทำให้ศัตรูสับสน และหลงเชื่อตนจะได้ทำร้ายได้ง่าย เช่น การแปลงกายเป็นแมงแดงในเรื่อง **หอรมาน ปรีมมเหียร** และ **พรหมจักร** เพื่อยักษ์ การแปลงเป็นนกระสา และแมลงวันหัวเขียวในเรื่อง **ลังกาสิบโห** เพื่อแอบฟังการสนทนาของศัตรู นอกจากนั้นยังมีฤทธิ์จากการเหาะเหินเดินอากาศได้ ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น หนุมานจะมีอิทธิฤทธิ์มาก สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ การเหาะเหินเดินอากาศที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด เช่น การเหาะเพื่อไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา การใช้อิทธิฤทธิ์ในเรื่องของการเหาะเหินเดินอากาศได้เป็นการช่วยทำให้การทำงานของหนุมานมีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เช่น การเหาะไปเก็บยารักษาพระลักษมณ์ให้ทันเวลา การเหาะไปหาพระฤๅษีเพื่อให้พระฤๅษีบอกวิธีดับไฟที่ทาง เป็นต้น การแสดงออกในลักษณะนี้เป็นค่านิยมของชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นว่าคนไม่เก่งชาวบ้านจะไม่ยกย่อง

รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน

การที่ชาวบ้านจะยกย่องผู้มีความรู้เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านยกย่องคนเก่ง เช่น หนุมานซึ่งแสดงให้เห็นในด้านการมีฤทธิ์ เช่น การแปลงกาย เช่น การแปลงกายเป็นม้าในเรื่อง **พระลักพระลาม** เพื่อไม่ให้ฝ่ายของทศกัณฐ์จับตัวได้ เป็นต้น การแปลงกายดังที่กล่าวมาเป็นการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในเรื่องความรู้ในเรื่องเวทมนตร์คาถาที่มีเหนือตัวละครอื่น เพราะหากมีความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมได้เปรียบในการทำงาน เช่น การทำสงคราม หรือทำงานในด้านต่าง ๆ ตอนที่หุลละมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา หุลละมานแปลงกายราวกับพระอินทร์เพื่อให้หญิงเมืองลงกาเกิดความรักใคร่ชอบพอ หรือในตอนที่หุลละมานแปลงกายมาราวกับพระอินทร์ไปขอให้โมกษะสักอ่อนน้อมต่อพระลามโดยการส่งเครื่องบรรณาการไปให้ การแปลงกายดังที่กล่าว

มา ทำให้ผู้มีสง่าราศี เป็นที่น่าเกรงขามของศัตรู “เตโชแก้วหุลละมานฤทธิมาก บากีนิรมิตเนื้อโสม ท้าวตั้งอินทร์ ทงแท่นแก้วเป็นอาสนสูง” (พระลักพระลาม : 110-111) ในตอนไปสืบข่าวนางสีดา ที่เมืองลงกา หุลละมานแปลงกายเป็นหนุ่มรูปงาม แต่งตัวให้ดูงดงามและมีไพร่พลห้อมล้อมเพื่อ เสริมบารมี

ท้าว จิงนิรมิตได้ตัวแท้อุปคน โสมเสลางามดั่งพรหมกายฟ้า ท้าวจิงนิรมิตผ้าผืนค่า
แสนค่า พูนเยอบาเล่าน่งทงงามแยม จิงนิรมิตแหวนไต้ก้อยคอไต้ตั้งวาลย์ห้วนนั้นทัดดอกไม้
กะจอนต่างใส่หู ดุตั้งก็อควรแท้ลล้าย่าง ดุตั้งโสมสุบท้าวงามย้อยดั่งพระอินทร์

(พระลักพระลาม : 48)

เมื่อหญิงชาวลงกาเห็นหุลละมานถึงกับหลงใหลในความงามของหุลละมาน “ถึง
กัณนี้ตั้งมางามเสมอหล่อ แท่นอ คือตั้งเหลาเขียนไว้งามลั่นลิ้นคนฮ้อยว่าบาบ่าวท้าวแนวเจ้าหน่อ
พญา แท้ลือ” (พระลักพระลาม : 48)

จะเห็นว่าในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นผู้แต่งจะให้ความสำคัญกับการศึกษามาก ตัว
ละครหนุมานในรามเกียรติ์ทุก ๆ เรื่องจะต้องได้รับการศึกษาเล่าเรียนจากพระฤๅษี การที่ผู้แต่งเน้น
เรื่องของการศึกษาอาจเล็งเห็นแล้วว่าการศึกษาช่วยให้ตัวละครสามารถเอาตัวรอด และสามารถป้องกัน
ตนจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ เช่น ในเรื่อง**พระลักพระลาม** หุลละมานเรียนจบเวทย์ตั้งแต่อยู่ใน
ครรภ์มารดา

3.2.1.4 ค่านิยมในการมีภรรยาหลายคน

รามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีค่านิยมเกี่ยวกับหนุมาน
ในการมีภรรยาหลายคนซึ่งเป็นไปตามขนบของวรรณกรรมที่นิยมให้ตัวละครเอกมีภรรยาหลายคน
เพราะแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่มีเสน่ห์ ในวรรณคดีไทยที่แสดงให้เห็นถึงความเจ้าชู้ของตัวเอก
เช่น ขุนช้างขุนแผน พระลอ เป็นต้น หนุมานในรามเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จึงมีภรรยาสู่ถึง 5 คน คือ นางบุษมาลี นางสุพรรณมัจฉา นางเบญกาย นางวานริน และนางสุวรรณ
กันธมา

รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน

ค่านิยมในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานในด้านการมีภรรยาหลายคน หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นอีสานจะเป็นตัวละครที่มีนิสัยเจ้าชู้มีภรรยาหลายคน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของวรรณกรรมอีสานที่ตัวละครเอกฝ่ายชายนิยมการมีภรรยาหลายคน เช่น เรื่อง *สุพรมโมกษา* ซึ่งตัวละครเอกมีภรรยา 3 คน คือ นางไข่ฟ้า ลูกสาวพญานาค และ ลูกสาวพญามดงาม เรื่อง *สุริวงศ์* ท้าวสุริวงศ์ได้ทั้งคน กินรี และลูกสาวยักษ์³¹ เป็นต้น หุตะมานในเรื่อง *พระลักพระลาม* มีภรรยาถึง 3,000 คน นัตรยุพา สวัสดิพงษ์ กล่าวว่า การที่เนื้อเรื่องกำหนดให้ตัวละครมีภรรยาหลายคน เป็นการแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีอันยิ่งใหญ่เป็นลักษณะประการหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่ามีลักษณะนิสัยเป็นมนุษย์ธรรมดามากกว่าพระโพธิสัตว์ ตามปกติพระโพธิสัตว์ในวรรณคดีชาคนั้น มักจะมีมเหสีคนเดียว และจะไม่ฝักใฝ่ในโลกียวิสัยมากนัก และในตอนสุดท้ายของเรื่องอาจจะเลิกเกี่ยวข้องกับมเหสีไปเลย โดยการรักษาศีลบ้าง บางเรื่องก็ไม่ปรากฏว่ามีมเหสี แต่ถ้าเป็นวรรณคดีที่อาศัยเค้าเรื่องจากชาคนอกนิบาต เช่น ปัญญาสชาดก พระโพธิสัตว์ก็มักจะมีลักษณะเป็นแบบกษัตริย์ในเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่นกัน³²

จากการศึกษาหนุมานในรามเกียรติ์ฉบับภาคอีสานปรากฏว่าหนุมานจะเป็นตัวละครที่มีภรรยาหลายคน และมีนิสัยเจ้าชู้จนผูกเกี่ยวกับความเจ้าชู้เป็นสิ่งที่ทางอีสานคิดว่าเป็นเรื่องปกติ ผู้อ่านยอมรับได้ และเป็นเรื่องที่คุ้นเคยอยู่แล้ว แต่จะตรงกันข้ามกับหนุมานในท้องถิ่นเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะประหลาดใจประหลาดใจ เพราะถึงแม้หากจะมีมเหสีคนเดียว หนุมานในท้องถิ่นเหนือจะเป็นผู้ถือศีลทำนองเดียวกับโพธิสัตว์จึงไม่ข้องแวะกับสตรีใด ซึ่งเป็นไปได้เช่นเดียวกันว่า ผู้ชายทางเหนือส่วนใหญ่จะไม่เจ้าชู้

จากการศึกษาค่านิยมในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นต่าง ๆ พบว่ารามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์ฉบับล้านนา และรามเกียรติ์ฉบับอีสานจะมีค่านิยมในด้านการเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมในการยกย่องผู้มีความรู้ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้มากซึ่งเราจะต้องมองว่าผู้แต่งจะเน้นเรื่องปัญญามากกว่าวิยวุฒิ สังเกตได้จากตัวละคร

³¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร, *ลักษณะวรรณกรรมอีสาน* (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2521).

³² นัตรยุพา สวัสดิพงษ์, “การเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับภาคใต้” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), 168.

หุลละมานในเรื่อง**พระลักพระลาม** ที่เรียนจบศาสตร์ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ผู้เขียนวิทยานิพนธ์คิดว่าผู้แต่งรามเกียรติ์อีสานอาจต้องการให้ผู้อ่านเห็นถึงประโยชน์ของการเรียนว่าจะเกิดผลดีแก่ตัวเอง เช่น หุลละมานที่เรียนศาสตร์จบตั้งแต่วัยเยาว์จึงทำให้สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ แปลงกายได้ นอกจากนั้นยังมีค่านิยมในด้านความกตัญญูเพื่อจะได้เป็นคนที่เหมาะสมความสำเร็จในชีวิต ส่วนค่านิยมการมีภรรยาหลายคนอาจไม่นิยมนัก เพราะยังมีชายหนุ่มจำนวนมากที่ยังมีค่านิยมในเรื่องผัวเดียวเมียเดียว ครอบครัวจะได้ไม่เกิดความแตกร้างขึ้น ค่านิยมในการมีภรรยาหลายคนอาจเป็นสิ่งที่ดูดีหากปรากฏในวรรณคดีเท่านั้น เพราะหากตัวละครเอกมีภรรยาเพียงคนเดียวความมีเสน่ห์ของตัวละครเอกก็จะน้อยลง ความมีอรรถรสในเรื่องก็จะน้อยลงไปด้วย

3.3 ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

พระยาอนุমানราชชน ได้ให้คำอธิบายว่า ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นสิ่งเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนรวมสร้างใหม่ขึ้นแล้วถ่ายทอดให้แก่กัน ประเพณีเป็นวัฒนธรรมลักษณะหนึ่ง ประเพณีจะมีความเจริญงอกงามก็ตกอยู่ในเงื่อนไขแห่งวัฒนธรรม 3 ประการคือ

1. สิ่งใดที่สังคมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกของสังคม สิ่งนั้นผู้มาทีหลังมีหน้าที่ต้องรับและสืบต่อไว้เป็นรากฐานแห่งความเป็นอยู่แห่งสังคม
2. สิ่งใดรับไว้เป็นมรดกของสังคม สิ่งนั้นผู้มาทีหลังมีหน้าที่ต้องรับและสืบต่อไว้เป็นรากฐานแห่งความเป็นอยู่แห่งสังคม
3. สังคมที่เป็นเจ้าของแห่งวัฒนธรรมนั้น ยังต้องรู้จักทำให้วัฒนธรรมของตนงอกงามแพร่หลาย ด้วยการอบรมสั่งสอนและเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย³³

วราคม ทิสูกะ กล่าวว่า

1. วัฒนธรรม คือ ผลงานที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา อันมีความหมายว่า สิ่งใด ๆ ก็ตามที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุด จนถึงดีดระฟ้า ตั้งแต่ความรู้ความคิดที่ง่ายที่สุด จนถึงวิทยาการที่ลึกซึ้งกว้างไกลและสลับซับซ้อนที่สุดรวมความทั้งสิ้นทั้งหมดนั้น รวมลงในคำว่าวัฒนธรรม
2. วัฒนธรรม คือ ผลงานด้านความรู้ ความเชื่อถือ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์อาจทำให้มีขึ้นได้ รวมทั้งลักษณะนิสัยใจคอของมนุษย์เองด้วย

³³ พระยาอนุমানราชชน, ประเพณีเนื่องในเทศกาล (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), 1-2.

3. สิ่งที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นมรดกแห่งสังคม เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากสังคม ซึ่งมีความหมายอยู่ในตัวว่า ผู้ที่จะมีวัฒนธรรมจะต้องมีชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ด้วย ผู้ที่เกิดและมีชีวิตอยู่นอกสังคมมนุษย์ก็ไม่ว่าจะมีวัฒนธรรมได้³⁴ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สังคมไทยยึดถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาอยู่มาหลายประการ นับตั้งแต่ขนบธรรมเนียมประเพณีในการกิน การนอน การสนทนาปราศรัย การต้อนรับ ตลอดจนวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งนับตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น พิธีโกนจุก แต่งงาน เป็นต้น

สรุป วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้สืบต่อไปได้

จากการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่นในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครหนุมาน พบว่าในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ มีเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่นที่ผู้แต่งนำเสนอเกี่ยวกับตัวละครหนุมาน มีดังนี้

3.3.1 พิธีกรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา

3.3.1.1 พิธีกรรมการเลี้ยงผีเมืองให้มาช่วยรบ

ชาวล้านนาเชื่อว่าแต่ละหมู่บ้านย่อมมีผี หรืออารักษ์คอยคุ้มครองอยู่เพื่อคอยปกป้องรักษา และอำนวยความสุขสมบูรณ์แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านโดยชาวบ้านจะปลูกศาล หรือหอให้ผีเจ้าบ้านใช้เป็นที่พักพิงสถิต ผีที่คุ้มครองหมู่บ้านและไร่นา เรียกว่า “ผีเจ้านาย” ผีที่คุ้มครองหมู่บ้านโดยเฉพาะ เรียกว่า “ผีเจ้าบ้าน”³⁵ และ อาจมีผีเมืองเพื่อให้ช่วยคุ้มครองเมืองของตนด้วย

ในรามเกียรติ์ล้านนาเรื่อง ลังกาสีบท ตอนที่พญามัจจุราชสังฆาภิบาลเมืองมาช่วยรบ พญามัจจุราชจัดทำพิธีเซ่นไหว้เรียกผีเมือง โดยการเตรียมหาหมากพลู บุหรี่ สร้างปราสาทใหญ่ หาเป็ดขาว วัวขาว ควายขาว หมูขาว พร้อมทั้งสุรา ปลาปิ้ง นอกจากนั้นยังมีการอัญเชิญพระพาย พระเพลิง พระนารายณ์ พระโสม พระพิฆ्न ขุนดี พระนาโส มาช่วยรบด้วย ดังความว่า

³⁴ วราคม ทัศนะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, 2525), 257-260.

³⁵ นฤจร อธิธิระจรัส, “ความเชื่อในผีสาธเวทมนตร์ของชาวล้านนาไทยภาคเหนือ,” ใน พระพุทธศาสนาในล้านนาไทย (เชียงใหม่ : ม.ป.ท., 2523), 154.

ภุมมจักสั่งให้เตรียมหาหมากพลู บุหรี่ สร้างปราสาทใหญ่ หาเปิดโกสุมิชา วัวผู้สีขาว
เผือก ควายดึกขาวเผือก หมูขาวเผือก พร้อมทั้งพระเพลิง พระพาย และพระนารายณ์ พระ
โสม พระพิฆ กับทั้งขุนดี ท้าวพระนาโสแรงใหญ่ ให้ท่านรีบมาช่วยการรบ

(ลังกาสิบโท : 68)

ต่อมาผีเมืองต่างพากันมากินของเช่นไหว เจ้าลัมมาให้อู่มอมไปทำลายพิธี
อู่มอมต้องค้นเคยจึงรู้วิธีทำลายพิธี และมีความรู้ในเรื่องนี้เป็นอย่างดี อู่มอมจึงยิงธนูไล่ผี ปล่อย
วัวควาย หมู เป็ด ไก่ ที่ยักยักงัไว้จนหมดสิ้น พร้อมทั้งทูปไหสุราด้วย “อู่มอมได้ยินเจ้าสั่ง วอก
เผือกก็ออกไปจัดการทำลายพิธีโดยยิงธนูไล่ผีหนีไปหมดสิ้น ปล่อยวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ที่ยักยักงัไว้
หมดสิ้น และทูปไหเหล่าแตกหมด” (ลังกาสิบโท : 69)

3.3.2 ประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน

3.3.2.1 การเกี่ยวสาว (ผญา)

การเกี่ยวสาวมักเกี่ยวข้องกับคำผญา ผญา หมายถึง ประชญา ความฉลาด ลักษณะ
สำคัญของผญา คือ เป็นคำพูดหลักแหลมได้สาระแสดงให้เห็นสติปัญญาของผู้พูด เป็นสำนวนพูดที่
ใช้ภาษาได้งดงามเหมาะสม มีคุณค่าของวรรณศิลป์ในการสร้างกวีโวหารให้เกิดจินตภาพ และ
สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย³⁶

ประเพณีการเกี่ยวสาวเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในรามเกียรติ์ภาคอีสาน เรื่องพระลัก
พระลาม หุละมานในเรื่องพระลักพระลาม จะเป็นวานรที่มีปัญญาจึงสามารถใช้ผญาได้อย่างฉลาด
หลักแหลมในการเกี่ยวสาว มิใช่วานรธรรมดา เช่น ตอนที่หุละมานไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา
หุละมานได้ไปเกี่ยวสาวเมืองลงกาโดยพูดในทำนองว่าตนมาพบกับหญิงงามจนลืมนึกไปว่าเป็น
แค่เพียงวานรที่ได้แก้วมาครอบครองเท่านั้น แต่ตนก็หลงเสน่ห์หญิงชาวลงกา และจะขอมอบชีวิต
ให้แก่นางเพราะหญิงงามเมืองลงกาทำให้ตนตกหลุมรักขึ้นมา

พิกี้เห็นแจ่มเจ้าแพงล้านสุปงาม พินา พิกี้เล่ามาหลงจิต ตั้งหลงไปลิ้มเพศ คือ ดั่งจับ
เอาหน่วยแก้วบายได้ไธถ่งพินา อันว่าการหากเป็นแท้ขอพรอภัยโทษ อันว่าชีวิตข้อยชิตวาย
ไว้แก้อีเสียม แต่ทอน อันว่านางผู้บริสุทธิ์ส้อยไสสิจันทะแจ่ม อวนเอยคำมกคำฮักอี่พืมาผอก

³⁶ จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน (กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), 112.

เหลือ แผลกว้างซอายนัยยอดเสนห์พินา

(พระลักพระลาม : 50)

3.3.2.2 การสู่ขวัญ

ขวัญ หมายถึง ผมหที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอยบนศีรษะ นอกจากนี้ยังกินความไปถึง วิญญาณ หรือ สิ่งที่ไม่มีตัวตนประจำกายคน และสัตว์มาตั้งแต่แรกเกิด ชาวอีสานนิยมเรียกสิ่งที่ตน รักมากกว่า ขวัญ เช่น ลูกขวัญ เมียขวัญ ของขวัญ เสาวขวัญ นาขวัญ ข้าวขวัญ และเรียกผู้ที่รู้พิธีทำขวัญ ว่า หมอขวัญ หรือ พราหมณ์ พิธีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตน เรียกว่า สู่ขวัญ³⁷

มนุษย์มีความเชื่อว่าคนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่ว่าหญิงหรือชาย ย่อมมีอะไร อยู่อย่างหนึ่งซึ่งอยู่ภายในร่างกายมาตั้งแต่เกิด หากใครมีสิ่งที่กล่าวมานี้จะมีความสุข ความสบาย แต่ หากสิ่งนั้นหายไปก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ความตายได้ สิ่งทีกล่าวมาเรียกว่า “ขวัญ”³⁸

ลักษณะการสู่ขวัญมีหลายแบบ เช่น การสู่ขวัญด้วยคำพูด การสู่ขวัญด้วยการ สัมผัสสลับคลำ การสู่ขวัญด้วยการผูกข้อมือ หรือรดน้ำมนต์ การสู่ขวัญด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญ

ในรามเกียรติ์ฉบับภาคอีสานมีการกล่าวถึงพิธีสู่ขวัญ ขวัญในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ ไม่มีตัวตน แต่มีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิด ธรรมเนียมการสู่ขวัญกระทำเพื่อปลุกปลอบ น้ำใจให้ดีให้กล้าและมั่นคง ในรามเกียรติ์ภาคอีสานเป็นการสู่ขวัญด้วยคำพูด ซึ่งจะเป็นคำพูดปลอบ ให้ค่อยคลายใจที่วิตกหวั่นไหว หรือกล่าวอวยพรให้คลายทุกข์โรคร้ายที่มาเบียดเบียน เช่น เรื่อง พระลักพระลาม ตอนหุลละมานไปช่วยพระรามที่เมืองบาดาลได้สำเร็จ พราหมณ์ได้ทำพิธีสู่ขวัญให้ ทั้งพระลาม พระลัก พระลิจันทนและหุลละมานด้วย เพราะรู้ว่าหุลละมานเป็นผู้รอบรู้ มีปัญญาสมควรทำพิธีให้ด้วย ดังความว่า

เมื่อนั้น พราหมณาเจ้ามือบายภาโตก ปากกล่าวเอนขวัญท้าวชูคน มาขอขวัญเอย
ขวัญพระลามเจ้าตักที่อาเนกดีท่อน ขอให้มาอยู่กุมพลูเข้าเขื่อนแข็ง กะบาทท่อนมาเอย
ขวัญพระลิจันทนเจ้าตักที่อุดร ขวัญไปวอน ๆ ให้ในดงกางป่า กดีท่อน ขอให้มาอยู่ค้ำฝู่งข้า
เพ็งบุญ แต่เนอ มาขอขวัญพระลักเจ้าตักที่หริพิณปีทิพย์ให้เขื่อนแข็งเมืองบ้าน บัดนี้ ข้า

³⁷เรื่องเดียวกัน, 114

³⁸พระยาอนุমানราชชน, ขวัญและประเพณีการทำขวัญ (กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า, 2506), 3.

จักเชิญขวัญแก้วหุตะมานผู้ประเลื้อ ขอให้มาหุ้มเกล้าพลล้านแปดอักโข แต่ท่อน พอเมื่อ
พราหมณาเข้าถวายพรแล้วย่นำดอกไม้ทะเลล่างโสจรตรง แท้แล้ว บรรวนแล้ว เสนาลา
เล็ก ลงจากห้องบาท้าวชูคน แท้แล้ว

(พระลักพระลาม : 80)

3.3.2.3 การละเล่นของคนอีสาน

คนอีสานนิยมการฟ้อนรำโดยมีแคน และปี่เป็นเครื่องดนตรีที่ช่วยสร้างความ
สนุกสนาน เช่น เรื่อง พระลักพระลาม ตอนหุตะมานไปลงกา หุตะมานเข้าไปเกี่ยวพาราสี ผู้
หญิงมีการร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน เป็นการแสดงให้เห็นว่าหุตะมานเป็นวานรที่เก่ง ร้องรำ
ทำเพลงก็ได้ “ฝูงหมู่สาวลำน้อยใจหุ้มหลดคอม โสม ๆ ฟ้อนฝูงสาวชมชื่น ก็เล่าไอ้โอดย้องสะไบ
ผ้า ลากเชิงฝูงหมู่บ่าวท้าวบายแคนขยับปี่ ทิด ๆ เข้าสนามกว้างอ่องนง แต่นั้นหุตะมานด้านคอม
สาว...” (พระลักพระลาม : 49)

3.3.3 ประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ท้องถิ่นภาคตะวันตก

3.3.3.1 การต้อนรับแขก

ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น มีการกล่าวถึงธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านใน
เรื่องการ ต้อนรับแขก เช่นในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับวัดขนอน ในตอนที่หนุมานไปหานางบุษมาลีที่
ในปราสาท หนุมานพูดกับนางบุษมาลีถึงธรรมเนียมของชาวบ้านในการต้อนรับแขกว่า ควรมีหมาก
พลู บุหรี่ ใส่พานไว้ต้อนรับ ทำให้เราทราบว่าหนุมานเป็นวานรที่รู้จักธรรมเนียม เป็นผู้เข้าใจวัฒน
ธรรมเป็นอย่างดี “เออโชนโยแก้วดาจึงสะเท็นเงินอายุ ไม่ผินพัศตร์มาทักทายที่บังเลย เฝ้าผินหลัง
นั่งนิ่งเฉยไม่พูดจา ธรรมเนียมแขกแปลกหน้ามาหาสู่ ชอบแต่หมากพลูบุหรืหมวนควรวใส่พานออก
ตั้ง” (รามเกียรติ์วัดขนอน : 544)

3.3.3.2 การขอขมา

ธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านในสังคมรามเกียรติ์ฉบับวัดขนอน เมื่อมีการ
จากลากันไม่ได้พบกันอีก เป็นธรรมเนียมของแต่ก่อนว่าต้องมีการขอขมาถ้าทำสิ่งใดผิดพลาด ขอให้
อภัยซึ่งกันและกัน เช่นในเรื่องรามเกียรติ์วัดขนอนในตอนที่หนุมานจะร่ำลานางบุษมาลี ทำให้ ผู้
อ่านเห็นว่าหนุมานรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่มีมารยาทรู้จักไปมาลาไหว้
เช่น หนุมานและนางบุษมาลีต่างขอขมาซึ่งกันและกัน “ต่างโสกต่างเศร้าร่ำสั่งลา ทั้งสองต่างสมอายุ
ช้านาน” (รามเกียรติ์วัดขนอน : 56)

จากการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมในรามเกียรติ์ท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวละครหนุมานพบว่า ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนามีเพียงการเสนอด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาผีเมือง อาจเกิดจากชาวล้านน่านับถือผี เช่น ผีบ้าน ผีเมือง การบูชาเช่นสรวงผิจึงต้องจัดเครื่องเซ่นให้ครบ ผีบางตัวอาจชอบดื่มสุรา ก็สังเวยด้วยสุรา หลังจากนั้นก็ทำพิธีอัญเชิญให้ผีมากินเครื่องเซ่นเพื่อให้ผีช่วยเหลือตนในเรื่องต่าง ๆ

ประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานจะเป็นประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่น เช่น การร้องเพลงเกี่ยวแบบพญา การทำพิธีสู่ขวัญ หรือ การละเล่นที่ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ชาวบ้านซึ่งอาจช่วยผ่อนคลายจากการทำงานหนัก หรือใช้ในยามว่างจากการทำงาน เป็นต้น จะเห็นว่าคนอีสานรักความสนุกสนาน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์วัดชนอนจะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการต้อนรับขับสู้แขกผู้มาเยือน เช่น ประเพณีการต้อนรับแขก ประเพณีการขอมาซึ่งเป็นประเพณีที่ใช้กับชาวบ้านที่ไปมาหาสู่กัน หรือ กับแขกแปลกหน้าที่มาเยือนหมู่บ้าน

4. ผู้แต่งรับอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์จากสำนวนอื่น ๆ และจากอนุภาคในวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องเดียวกัน

สาเหตุที่ทำให้รามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกัน เกิดจากผู้แต่งรับที่มาจากอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์ฉบับภาษาอื่น ๆ และอนุภาคในวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกัน ซึ่งสามารถสรุปที่มาจาก 2 แหล่งด้วยกัน คือ

4.1 ผู้แต่งรับอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์จากสำนวนอื่น ๆ

4.2 อนุภาคในวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกัน

4.1 ผู้แต่งรับอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์จากสำนวนอื่น ๆ

อนุภาค (motif) Smith Thompson อธิบายความหมายของอนุภาคว่า “a motif is the smallest element in a tale having a power to” แปลได้ว่าองค์ประกอบเล็กๆ ในนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษซึ่งทำให้เกิดการจดจำและเล่าสืบทอดกันต่อ³⁹

ผู้อ่านสามารถกลับไปดูรายละเอียดเกี่ยวกับการรับอนุภาคจากรามเกียรติ์สำนวนอื่น ๆ ได้จากบทที่ 2 ซึ่งเป็นการศึกษาที่มาของรามเกียรติ์ท้องถิ่นฉบับต่าง ๆ ทั้งนี้รายละเอียดการรับ

³⁹ ประคอง นิมมานเหมินท์, นิทานพื้นบ้านศึกษา, 38.

อนุภาคมาจากรามเกียรติ์จำนวนอื่น ๆ ในบทนี้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ขอยกมากล่าวอย่างคร่าว ๆ เพื่อ ทบทวนให้ผู้อ่านเข้าใจมากยิ่งขึ้น

4.1.1 อนุภาคต่าง ๆ ที่รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนารับจากสำนวนมลายู

4.1.1.1 อนุภาคการกินผลไม้สีแดง

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **หอรมาน** **ปรัมมเหียร** และ**ลังกาสิบโห** มี อนุภาคเกี่ยวกับหนุมานการกินผลไม้สีแดง ซึ่งน่าจะรับมาจากรามเกียรติ์ฉบับศรีรามของมลายู ซึ่งมี เรื่องว่าหนุมานซึ่งได้ไปอยู่ในวังของพญาชาห์ พญาชาห์ห้ามหนุมานกินผลไม้สีแดงที่เป็นดวงกลม หนุมานไม่เชื่อเอามือไปคว้าดวงอาทิตย์จึงกระเด็นตกลงไปบนพื้นดินไม่ได้สติสมประดี ในฉบับ มลายูจะแสดงให้เห็นถึงนิสัยอวดดีของหนุมาน แต่ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นไทยมีความแตกต่างกันคือ เป็นการแสดงถึงความไร้เดียงสาของหนุมานที่เข้าใจว่าพระอาทิตย์กินได้ เพราะแม่สั่งให้หนุมานกิน ผลไม้ที่มีสีแดง หนุมานจึงเข้าใจว่าพระอาทิตย์เป็นผลไม้ด้วย

4.1.1.2 อนุภาคการอำปากรับน้ำจากพระอิศวร

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **หอรมาน** และ**ปรัมมเหียร** มีการกล่าวถึงการ เกิดของหนุมานว่าเกิดจากนางกาสิ ซึ่งนอนอำปากรับลูกมะเดื่อได้กินน้ำจากของพระยารัตน์ที่นาง ธิพีได้ซ่อนมาใส่ปากของนางจนนางให้กำเนิดหอรมาน อนุภาคการรับน้ำจากของนางกาสิ จนให้ กำเนิดหอรมานจะคล้ายกับอนุภาคในมหากาพย์ศรีราม ซึ่งมีเรื่องของนางสีดาที่อาเจียนเป็นลูกก่อนเนื้อ พระรามตรัสให้เอาใบโพธิ์ห่อก่อนเนื้อแล้วให้นางบริวารคนหนึ่งนำไปหย่อนลงในปากเทวียชชติ ซึ่งบำเพ็ญตบะอำปากอยู่กลางทะเล พอเทวี อชชติหุบปาก นางก็มีครรภ์แล้วให้กำเนิดบุตรที่มีร่าง กายเป็นลิงแต่หน้าเป็นมนุษย์ (เหมือนเรื่อง **ปรัมมเหียร** และ**หอรมาน**) เทวียชชติให้ชื่อบุตรที่เกิด มาว่า หนุมาน

4.1.1.3 อนุภาคการดับไฟที่หาง ในเรื่องหอรมาน

รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนา เรื่อง **หอรมาน** **ปรัมมเหียร** **พรหมจักร** และ**ลังกา สิบโห** ในตอนไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกา ทศกัณฐ์ให้ทหารจับหนุมานเผาไฟ โดยการเอาผ้าชุบ น้ำมันพันให้รอบตัว แล้วเอาน้ำมันเทบนตัว ไฟลุกติดที่ปลายหางของหนุมาน หนุมานกระโดดขึ้น หลังคาปราสาทแล้วเผาปราสาทจนวอดวาย ครั้นหนุมานกระโดดลงทะเล ไฟที่หางก็ดับลง การดับ ไฟที่หางเองโดยไม่ต้องให้พระฤๅษีบอกวิธีให้จะคล้ายกับในฉบับมลายู

4.1.1.4 อนุภาคการจ้องถนน

อนุภาคการจ้องถนนในเรื่อง **ลังกาสิบโ** น่าจะรับอิทธิพลมาจากพระรามมลายู ซึ่งเป็นตอนที่ทศกัณฐ์สั่งให้โอรสชื่อ คงคามหาสุริซึ่งอยู่ใต้ทะเลทำลายถนน หนุมานเอาหางกว่นทะเลจนปลาพากันสลบ หนุมานจึงจับปลาออกมากองจนสูงเป็นภูเขา ปลาก็ไม่กล้าว่ายเข้ามาใกล้ถนนอีกเลย ต่อมามีปูใหญ่มาทำลายถนน หนุมานจึงเอาหางแหย่ปู พอปูหนีบหนุมานก็กระตุกหางโดยแรงจนปูกระเด็นไปเดือนหนึ่ง ใน**ลังกาสิบโ** มีปูใหญ่มาทำลายถนน หนุมานกระโดดลงทะเลเพื่อจับปู หนุมานให้ทหารดึงหางของตนขึ้นทันทีหากเห็นว่าสั้น ปรากฏว่าหนุมานสามารถจับปูได้สำเร็จ แล้วดึงก้ามปูขว้างออกไปข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งหนุมานมอบให้พระอินทร์

4.1.1.5 อนุภาคบุตรของหนุมาน

ในรามเกียรติ์ภาคเหนือมีอนุภาคการให้กำเนิดบุตรของหอรมานคล้ายกับในรามเกียรติ์มลายูที่หนุมานกระโดดข้ามไปลงกาบุรี เชื้อพีชของหนุมานเคลื่อนหยดลงไปในทะเลนางพญาปลางับกลืนไว้ จึงเกิดบุตรออกมาเป็นลิง มหาราชคงคามหาสุริรับเอาไปเลี้ยงไว้ ในเรื่อง **หอรมาน ปรีมมเหียร และพรหมจักร** มีการกล่าวถึงการเกิดของบุตรหนุมาน ว่าเกิดจากนางปลาอุกสาวของพระยาปิตตหลุมออกมาเล่นน้ำและได้กินเหงื่อของหนุมานซึ่งกำลังจ้องถนนอยู่จนให้กำเนิดบุตร

4.1.2 อนุภาคต่าง ๆ ที่รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานรับจากสำนวนมลายู

4.1.2.1 อนุภาคแผ่นดินทรุด

อนุภาคการไปสืบข่าวนางสีดาที่เมืองลงกาของหุนละมานในเรื่อง**พระรามชาดก** ที่เมื่อใดก็ตามหากหุนละมานจะเหาะจะต้องถีบทะยานจากเข้าของพญารามราช พอเหาะขึ้นอากาศพญารามราชก็จมลงดินไปทันใด อนุภาคนี้อาจคล้ายกับในทศกัณฐ์ที่เล่าว่าเมื่อหนุมานจะเหาะหนุมานหาหลักที่จะยันไม่ได้พระรามต้องประทานกรให้เป็นที่ยัน หนุมานจึงกระโดดไปได้และได้เลยลงกาไปถึงที่อยู่ของมหาฤๅษีชื่อกิปพร

4.1.2.2 อนุภาคการเป็นวานร

ในเรื่องรามเกียรติ์เรื่อง **พระลักษมณ์และพระรามชาดก** หุละมานมีพ่อแม่เป็นวานร หุละมานจึงเป็นวานรไปด้วย การสืบเชื้อสายจากวานรของหุละมานได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องรามเกียรติ์ฉบับของมลายู เรื่องทศกัณฐ์ที่ราม เป็นกรกล่าวถึงพระรามที่ได้เดินป่าไปกับพระลักษมณ์ วันหนึ่งขณะที่ลักษมณ์ไปหาน้ำ ฝ่ายพระรามกับนางสีดาก็ไปพบสระสองสระ สระ

หนึ่งมีน้ำใสสะอาด แต่อีกสระหนึ่งน้ำขุ่นเป็นนม พระรามและสีดาลงสระที่มีน้ำใสสะอาด ทำให้ทั้งสองกลายเป็นวานร กระโดดโลดเต้นไปจนเจอกับพระลักษมณ์ พระลักษมณ์นึกผ้าทำเป็นบ่วงคล้องบาทพระราม แล้วลากไปจุ่มลงในสระที่มีน้ำขุ่น พระลักษมณ์ได้ทราบคำบอกเล่าว่าในบ่อน้ำนั้นมีสรรพคุณวิเศษสามารถทำให้สัตว์กลายร่างเป็นมนุษย์ได้ ทำให้ทั้งสีดาและพระรามกลายเป็นมนุษย์ ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเรื่อง **พระลักพระลาม** และ**พระรามขาดก** ก็มีการเล่าถึงสาเหตุที่พระลามกลายเป็นวานร เพราะไปกินผลนิโครททางทิศตะวันออก ต่อมาได้ไปมีความสัมพันธ์กับนางแพงสีที่เป็นวานรเนื่องจากกินผลนิโครทกิ่งเดียวกัน จึงให้กำเนิดหุลละมานซึ่งเป็นวานรตามพ่อแม่ไปด้วย และต่อมาเมื่อหมดกรรมทั้งหมดก็กลายเป็นคน อนุภาคเกี่ยวกับหนุมานในรามเกียรติ์ฉบับภาคอีสานจึงน่าจะรับมาจากหิภักศศรีราม เพียงแต่ผู้แต่งเพิ่มเติมความเป็น พุทธศาสนาเข้าไปเพื่อสอนตัวละคร จึงกลายเป็นว่าสาเหตุที่หุลละมานเป็นลิงเกิดจากบุญกรรมที่ทำมาแต่ชาติปางก่อน

นอกจากนั้นยังน่าจะได้รับการมาจากศรีรามของมลายู ซึ่งจะเกิดจากพระมเหสีพระรามลงไปอาบน้ำในทะเลสาบ จนร่างกายกลายเป็นวานร พระเจ้าศรีรามเสียพระทัยจึงติดตามนางไปจนร่างกายกลายเป็นวานรป็นปายตามต้นไม้ พระลักษมณ์ไปทำอาถรรพ์พิธีโดยการนำทั้งสองไปลงในทะเลอีกครั้ง แล้วกลับคืนสู่พระนคร ต่อมานางสีดาให้กำเนิดพระโอรสรูปร่างเป็นวานร ชื่อ เกระเกจลอิหม่มเตระคงคะ พระเจ้าศรีรามเสียพระทัยจึงให้มนตรีพาวานรไปปล่อย

สรุปโดยรวมรามเกียรติ์ล้านนา และอีสานรับอนุภาคมาจากรามเกียรติ์มลายูชุด หิภักศศรีราม และศรีราม เช่น อนุภาคการกินผลไม้สีแดง อนุภาคการอัปการรับน้ำจากพระอิศวร อนุภาคการดับไฟที่หาง อนุภาคการจองถนน อนุภาคบุตรของหนุมาน อนุภาคแผ่นดินทรุด และอนุภาคการเป็นวานร

จะเห็นได้ว่าในรามเกียรติ์ท้องถิ่นฉบับต่าง ๆ จะได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ฉบับมลายู ชุดหิภักศศรีราม และศรีรามจึงทำให้ผู้แต่งสร้างให้ตัวละครหนุมานมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านชาติกำเนิด วิกรรมที่หนุมานช่วยพระรามทำสงครามหากผู้แต่งชอบอนุภาคใดก็จะดึงอนุภาคนั้นลงมาเล่าในเรื่องเพื่อสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง เช่น อนุภาคการจับปู อนุภาคที่หนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์ อย่างไรก็ตามเมื่อท้องถิ่นรับอนุภาคต่าง ๆ มากก็มีการดัดแปลงเช่นกัน เช่น อนุภาคเกี่ยวกับการกินพระอาทิตย์สาเหตุที่ผู้แต่งรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นให้หนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์เพราะไม่รู้ แทนการเหาะไปเพราะมีนิสัยดีอีร้น อาจเกิดจากผู้แต่งคิดว่าการที่หนุมานเหาะไปกินพระอาทิตย์เพราะคิดว่าพระอาทิตย์เป็นผลไม้ทำให้ผู้อ่านเห็นในความไว้

เสียงสาของหนูมาน และสงสารที่หนูมานถูกพระอาทิตย์เผาตกลงมา ดีกว่าการให้ผู้อ่านรู้สึกสะใจที่เห็นพระอาทิตย์เผาหนูมาน เพราะความอวดดีของหนูมานเอง

4.2 อนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกัน

4.2.1 อนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นล้านนา ดังนี้

4.2.2.1 อนุภาคเกี่ยวกับแมลง

ในรามเกียรติ์ฉบับล้านนามีอนุภาคการปลอมตัวเป็นแมลง เช่น เรื่อง **หอรมาน** **ปรัมเมเหียร** และ**พรหมจักร** หนูมานแปลงเป็นแมงแดงเพื่อไปขอธนูยักษ์เพื่อฆ่าราพณาสวร ในเรื่อง **ลังกาสิบโห** ตอนอู่มอมไปสืบข่าวของขุนนภา อู่มอมก็แปลงกายเป็นแมลงวันหั่วเขียวเข้าไปฟังข่าว ในนิทานไทยใหญ่เรื่อง **เสียดายเสือนอน** ก็มีเรื่องเสือไปขอร้องให้แมลงวันคัดสินคดี ในนิทานไทเงิน เรื่อง **นายน้อยคำพระ**⁴⁰ มีเรื่องคนแอบกินข้าวห่อของพระ แล้วเอาแมลงวันใส่ไว้แทน ประหนึ่งว่าแมลงวันแอบกินอาหาร วรรณกรรมของไทยใหญ่ เรื่อง **นางแสงไขฟ้า** มีการพูดถึงอนุภาคของแมลงวันตอนที่นางแสงไขฟ้าหายไปจากบ้านของนายตะผู้เป็นสามี ต่อมานายตะไปตามหาภรรยาที่เมือง ๆ หนึ่ง เจ้าเมืองทดสอบนายตะว่าเป็นสามีของนางแสงไขฟ้าหรือไม่ โดยให้นายตะเลือกหญิงที่มีหน้าตาเหมือนกัน แมลงวันบินไปเกาะที่แขนของภรรยานายตะ ทำให้นายตะสามารถพาภรรยาของตนกลับบ้านได้ วรรณกรรมไทลื้อ เรื่อง **หมาเก้าหาง** มีอนุภาคที่เจ้าสุทนต์เลือกนางมโนห์รา พระยาอินปลอมเป็นแมลงวันหั่วเขียวไปจับแขนนางมโนห์รา เจ้าสุทนต์จึงเลือกนางมโนห์ราถูก และได้แต่งงานกัน⁴¹ เป็นต้น ศิราพร ธิตะฐาน ให้ความคิดเห็นว่า การแปลงกายเป็นแมลงวันเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะแมลงวันสามารถบินชอกแซกไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ เพราะเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็ก⁴²

4.2.2 อนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นอีสาน

4.2.2.1 อนุภาคเกี่ยวกับพญานาค ธิดาพญานาค

ในดินแดนอีสานมีเรื่องราวของพญานาคจากตำนาน และพงศาวดารต่าง ๆ เช่น ตำนาน **สิงหนวัติกุมาร** ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าเกี่ยวกับพญานาคราชแปลงกายเป็นพราหมณ์มาบอกให้

⁴⁰ เวาน์ เฟลงเออ, ผู้รวบรวม, ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ (กรุงเทพมหานคร : สยามสมาคม และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), 171.

⁴¹ ศิราพร ธิตะฐาน, ชนชาติไทในนิทาน (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2545), 190.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 145.

พระเจ้าสิงหนวัติสร้างเมืองในบริเวณที่สิงหนวัติหยุดพักไพร่พล และตกกลางคืนพญานาคราชก็ขุดควักพื้นดินเป็นคุรอบบริเวณที่จะสร้างเมืองนั้นจึงใช้ชื่อว่านาคพันธุ์สิงหนวัติ หรือโยนกนครหลวง ในพงศาวดารเขมร พญานาคมานะรมิตนครธมให้พระประทุมสุริยวงศ์ และจัดการแต่งงานพร้อมทั้งสร้างเมืองให้พระประทุมสุริยวงศ์กับธิดาของตน ในพงศาวดารเหนือพระยาอภัยคามินได้นางนาคขณะที่บำเพ็ญตบะอยู่ที่เขาใหญ่แล้วให้กำเนิดเจ้าอรุณกุมาร ซึ่งต่อมาก็คือ พระร่วง⁴³

นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีเรื่องอื่นที่รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคเข้าเกี่ยวข้อง เช่น ในวรรณคดีเรื่อง **สุพรมโกลขา** ท้าวสุพรมโกลขาได้ธิดาพญานาค ขณะที่ลงไปเอาดอกบัวที่บาดาล เรื่อง **โสวัตร** ท้าวโสวัตรได้ธิดาพญานาค ขณะออกติดตามนางประทุมมา เรื่อง **ขุนทิง** ขุนทิงได้นางนาคแล้วลงไปอยู่บาดาลกับนาง และพญานาคเนรมิตเมืองศรีสัตตนาคนหุตให้ขุนทิง

44

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน เรื่อง **พระรามชาดก** มีเรื่องของหุนละมานได้กับธิดาพญานาคปัตตะลุมจนให้กำเนิดลูกชื่ออุทธา

4.2.2.2 ตัวละครที่เป็นลูกแฝด

ในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นอีสานเรื่อง **พระรามชาดก** มีตัวละครที่เป็นแฝด คือ หุนละมาน ท้าวขวัญเท่าฟ้า ท้าวชาตะพญา และท้าวกัญหาพญา ทั้งสี่คนจะมีบทบาทเทียบเท่ากับหุนละมาน ไม่ว่าจะเป็นตอนลงดีพระฤๅษีดาไฟ ถวายแหวน เพลงกา จองถนน ได้ธิดาพญานาครบกับราพณาสวร สันนิษฐานว่า ความนิยมตัวละครที่เป็นแฝดอาจได้รับอิทธิพลมาจากเรื่อง **จำปาสีตัน**⁴⁵ ซึ่งเป็นเรื่องของพี่น้องฝาแฝด 4 คน

4.2.1.3 อนุภาคเกี่ยวกับแมลง

ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน เช่น เรื่อง **พระรามชาดก** หุนละมานนิยมปลอมเป็นแมลงวันมาก เช่น ตอนชีวหาแลบลิ้น หุนละมานปลอมตัวเป็นแมลงวันบินไปดูต้นสะพานทางฝั่ง

⁴³ศิราพร ธิตะฐาน, ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2537), 144.

⁴⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน, 187 - 189.

⁴⁵จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2520), 191 - 212.

ลงกา การปลอมตัวเป็นแมลงวันมีในวรรณคดีเรื่อง**ท้าวสีหนัด** ตอนท้าวสีหนัดจีตัวนางมโนห์รา พระอินทร์ปลอมเป็นแมลงวันไปเกาะนางมโนห์ราให้ท้าวสีหนัดเห็น

จากการศึกษาด้านการรับอนุภาคในรามเกียรติ์ท้องถิ่นต่าง ๆ พบว่ารามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาส่วนใหญ่จะรับอนุภาคมาจากทิกายัตศรีราม และศรีรามของมลายู เช่น อนุภาคหนุมานเกิดจากน้ำกามของพระอิศวร อนุภาคการดับไฟที่หางของหนุมาน อนุภาคการจองถนน อนุภาคบุตรหนุมาน และอนุภาคการกินผลไม้สีแดงของหนุมานซึ่งล้วนรับมาจากรามเกียรติ์มลายูทั้งสิ้น เป็นไปได้ว่าเกิดจากการแพร่กระจายของนิทานท้องถิ่นหนึ่งไปสู่ท้องถิ่นหนึ่ง ผู้แต่งย่อมรังสรรค์เรื่องราวของรามเกียรติ์ในท้องถิ่นนั้นให้เป็นไปตามจินตนาการ และความพึงพอใจของผู้แต่งว่าต้องการให้รามเกียรติ์เป็นไปในทิศทางใด ซึ่งย่อมมีการดึงอนุภาคของนิทานพระรามจากตำนานอื่น ๆ เข้ามาด้วย เช่น รามเกียรติ์ตำนานมลายู นอกจากการแพร่กระจายของนิทานแล้ว การที่ผู้แต่งรับรามเกียรติ์ของมลายูเข้ามาอาจเกิดจากรามเกียรติ์ตำนานมลายูมีเนื้อหาที่สนุกสนาน ช่วยสร้างจินตนาการให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เช่น อนุภาคบุตรของหนุมานซึ่งมิได้เกิดจากการที่หนุมานไปมีความสัมพันธ์กับนางปลาโดยตรง หากเกิดจากเหงื่อของหนุมานเองที่ตกลงสู่ทะเลตอนที่กำลังจองถนน เหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่เหลือเชื่อแต่มีความสมจริงในแง่ของจินตนาการ ผู้อ่านรับได้ รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานก็รับอนุภาคจากรามเกียรติ์มลายูเช่นเดียวกัน เช่น อนุภาคการเป็นวานรของพระราม นางสีดาและหนุมาน

นอกจากจะได้อนุภาคจากรามเกียรติ์ท้องถิ่นอื่น ๆ แล้ว รามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนายังได้อนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกันด้วย เช่น อนุภาคเกี่ยวกับแมลงวันเหมือนกับวรรณคดีเรื่อง**หมาเก้าหาง** เป็นต้น ผู้แต่งให้ตัวละครหนุมานแปลงกายเป็นแมลงวันเพื่อสืบหาพระราม ในรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานได้รับอนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกัน เช่น อนุภาคของแมลงวันจากวรรณคดีท้องถิ่นเรื่อง**ท้าวสีหนัด** อนุภาคเกี่ยวกับนาคเหมือนกับวรรณคดีท้องถิ่นเรื่อง**ท้าวโสวัตร** และอนุภาคเกี่ยวกับลูกแฝดจากวรรณคดีท้องถิ่นเรื่อง**จำปาปลีตัน** เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการที่รามเกียรติ์ในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน เกิดจากความมุ่งหมายของกวีว่าต้องการให้รามเกียรติ์เป็นไปในทิศทางใด ซึ่งจากการศึกษาสาเหตุที่ผู้แต่งแต่งรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกันพบว่าประการแรกเพื่อความบันเทิง ในรามเกียรติ์ฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะเน้นไปที่ความบันเทิงเป็นหลัก เราจะเห็นว่าหากพิจารณาในด้านรายละเอียดในเรื่องจะมีทั้งบทรัก บทโศก และบทรบของหนุมานตามจารีตของวรรณกรรม นอกจากนั้นในเรื่องยังเน้นสุนทรียรสของการพรรณนา เช่น เวลาที่หนุมานพบหญิงงามจะมีบทเกี่ยวพา

ราสี ซึ่งจะต้องมีบทเจรจา บทขมนาม และบทอัศจรรย์ด้วย ส่วนรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นเป็นเรื่องเล่าที่มีขนาดสั้น เรื่องจะกระชับมากกว่า อย่างไรก็ตามก็จะเน้นความบันเทิงเช่นเดียวกันจึงทำให้เห็นการเล่าเหตุการณ์ที่เหมือนกัน มีการเพิ่มเหตุการณ์ และการรวบเหตุการณ์อื่นจะทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง เกิดจินตนาการไปกับความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่ง ก่อให้เกิดความสนุกสนานไปกับตัวละคร เช่น การสร้างเหตุการณ์ที่เหลือเชื่อมหัศจรรย์เกี่ยวกับตัวละครเพื่อทำให้เรื่องเกิดความสมจริงมากขึ้นซึ่งขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้แต่งเป็นสำคัญ

ประการที่สอง คือ ผู้แต่งใช้รามเกียรติ์เพื่อสอนศาสนา เราจะพบว่าในรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะไม่เน้นการสอนศาสนาเหมือนรามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานและล้านนาซึ่งพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลสูงมาก รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสานและล้านนามีลักษณะเป็นชาดกที่สำคัญ คือ สอดแทรกคำสอนเป็นระยะ ๆ ในการดำเนินชีวิตของหนุมานจึงมีการสอดแทรกการสอนเข้าไปด้วย พระสามารถนำไปเทศน์ได้โดยตรงเพื่อเป็นกุศลแก่ผู้ฟัง และชาวบ้านจะได้รับอานิสงส์จากการอ่านเองโดยจะสอดแทรกคำสอนทางศาสนาให้ผู้อ่านเข้าใจถึงบาปบุญคุณโทษในเรื่อง เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติตนในสังคมต่อไป

ประการที่สาม คือ ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดขนบ ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น จะเห็นว่าผู้แต่งพยายามที่จะปรับเรื่องรามเกียรติ์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น เพื่อแสดงให้เห็นสภาพสังคมของตน มีการถ่ายทอดประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมไว้ในเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสังคมของรามเกียรติ์ภาคต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า รามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์ท้องถิ่นอีสาน และรามเกียรติ์ท้องถิ่นล้านนาจะแสดงค่านิยมอย่างชัดเจนผ่านหนุมานว่าคนดีควรมีความกตัญญู เคารพผู้อาวุโส ยกย่องผู้มีความรู้ รวมทั้งความรู้เรื่องการใช้เวทมนตร์คาถาด้วย ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เฉพาะของท้องถิ่น เช่น รามเกียรติ์ฉบับภาคอีสานจะมีพิธีสู่ขวัญ หนุมานในรามเกียรติ์อีสานจะพูดผญาได้ เช่น หนุมานเกี่ยวสาลงกาด้วยผญาเกี่ยวสาวแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีปัญญาของหนุมาน เป็นต้น

ประการสุดท้าย คือ ผู้แต่งรับเรื่องมาจากอนุภาคของเรื่องรามเกียรติ์จากสำนวนอื่น ๆ และจากอนุภาคจากวรรณคดีท้องถิ่นเดียวกัน เช่น รามเกียรติ์ภาคเหนือผู้แต่งอาจได้รับอิทธิพลของรามเกียรติ์มลายูจึงมีอนุภาคของรามเกียรติ์มลายูในเรื่อง การให้กำเนิดหนุมานจึงมีลักษณะแปลกไป รามเกียรติ์ฉบับอีสานมีอนุภาคของแมลงวันจากวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องท้าวสีทนต เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการที่เรื่องราวเกี่ยวกับหนุมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ แตกต่างกัน
นั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง ได้แก่ ต้องการให้เป็นเรื่องบันเทิงคดี ต้องการสอนศาสนา และ
ให้เป็นที่แสดงค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนไปด้วย